

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

NEVŞEHİR İLİ DERİNKUYU İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Sevim Çifcibaşı

Zonguldak 2018

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

NEVŞEHİR İLİ DERİNKUYU İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Hazırlayan
Sevim Çifcibaşı

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Köktan

Zonguldak 2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

07/06/2018

Sevim ÇİFCİBAŞI

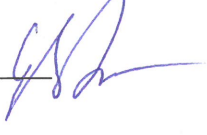
T.C.

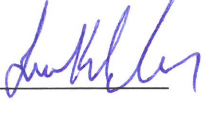
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ

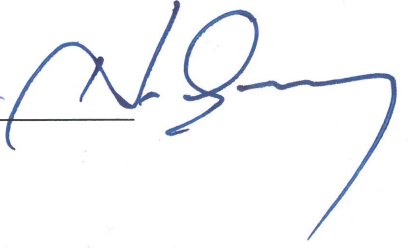
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

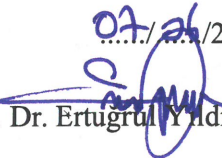
Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 145282110005 numaralı Sevim Çifcibaşı'nın hazırladığı "Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri" konulu ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 15/05/2018 Salı günü saat 14.00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Gül Banu DUMAN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZER

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

07/05/2018

Doç. Dr. Ertuğrul Yıldırım

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Anadolu'nun kültür merkezlerinden biri olan Nevşehir tarihte birçok devlete ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Çeşitli medeniyetlerin yaşadığı Nevşehir'de kültürel zenginliğin ön plana çıktığı görülmektedir.

Kültür, bir toplumdaki maddi ve manevi değerlerdir. Örf, adet, gelenek, görenek ve inançlardan meydana gelen kültür, insanların hayatında önemli bir yere sahiptir. Kültür birikimli bir bütündür. Bu bütün nesilden nesile aktararak devamlılığı sağlanan bir yapıdır. İhtiyaçlarla şekillenen kültür, zaman içerisinde değişikliğe de uğrar. Bu değişim manevi kültürel unsurlarda daha yavaş olurken maddi olanlarda daha hızlıdır. Kültürün maddi ve manevi yönleri, kültür taşıyıcıları sayesinde ait oldukları toplumun kimliğinin oluşmasına da katkı sağlar. Kimlik oluşumunda etkili olan milli kültürdür.

Kültür millilik yönü olmasına rağmen birtakım evrensel değeri de içerisinde barındırmaktadır. Bu bireyin toplumsallaşması için gereklidir ve maddi ve manevi yönleri vardır. Maddi ve manevi kültürün adet ve inanış boyutu yansıtılan alanlar daha çok hayatın dönüm noktalarıdır. Bu bakımdan yapılan bu çalışmada Nevşehir ilinin Derinkuyu ilçesindeki geçiş dönemlerini ele almak uygun görülmüştür. Hayatın geçiş dönemleri çeşitli alt başlıkları olmakla beraber genel olarak doğum, evlenme ve ölüm geçiş dönemlerini içermektedir. Bu dönemler kendi içerisinde öncesi, sırası ve sonrası diye de çeşitlendirilmektedir. Nevşehir'in güneyinde bulunan Derinkuyu ilçesinin eski adı Melegobi/Melegübü şeklinde bilinmektedir. Derinkuyu; Derinkuyu ilçe merkezi, Yazıhüyük kasabası, Çakıllı, Doğala, Güneyce, Kuyulutatlar, Suvermez, Til, Özlüce köyleri ile dokuz yerleşim yerinden oluşmaktadır. Bu yerleşim birimleri birbirinden mesafe olarak uzak olmayan bir yapıdadır. Bu yönden kültürel benzerlikleri ve hatta aynılıkları söz konusudur.

Bu çalışma giriş ve sonuç hariç üç ana başlık altında ele alınmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde yöre ile ilgili bilgi verilmektedir. Çalışmada Derinkuyu merkez ve ilçelerinde tespit edilebilen geçiş dönemleri içerisindeki doğum, evlenme ve ölüme görülen adet, inanış ve pratikler yer almaktadır. Binlerce yıllık bir kültürel birikimin günümüze yansımaları olan bu adet, inanış ve pratikler Derinkuyu halk kültürünün gelecek nesillere aktarılması ve kültürel

değerlerimizin unutulmaması adına büyük bir önem taşımaktadır. Bölgenin Türkleşmesinden günümüze geçmişten getirilen değerlerin bir sonraki nesile aktarılması ile kültürel varlık devam ettirilmiş ve bu çalışma ile yapılan tespitler de bu kültürel varlığın yaşatılmasına bir nebze de olsa katkı sunacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmamasında katkı ve destekleri ile bana yol gösteren kıymetli hocalarım başta Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Kürşad KOCA olmak üzere, Dr. Öğr. Üyesi Erol EROĞLU'na, Dr. Öğr. Üyesi Berna Olgunsoy AYAZ'a ve lisans dönemimden bu zamana kadar her daim ilmi tecrübesinden istifade ettiğim ve desteklerini benden esirgemeyen kıymetli danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN'a çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca saha derlemelerim sırasında destek ve katkıları için halam Zeynep UZUN'a, kıymetli anneme, babama ve babaanneme sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

Kurum : BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri
Tez Yazarı : Sevim Çifcibaşı
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Köktan
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2018
Sayfa Adedi : 230

Kültürün çok fazla tanımı olmakla beraber kısaca insanoğlunun doğumdan ölüme kadar yapıp ürettiği şeylerin bütünü olarak tanımlanabilir. Halk kültürü ise kültür içerisinde geleneksel yönü olan üretimleri kapsamaktadır. Halk kültürünün en canlı olarak yaşadığı alanların başında ise hayatın geçiş dönemleri gelmektedir.

Geçiş dönemleri olarak adlandırdığımız doğum, evlenme ve ölüm Türk kültüründe önemli görülmüştür. Bu sebeple de geçiş dönemleri etrafında birçok adet, gelenek, görenek, inanç, inanış kümelenmiş ve bunlar kültürü şekillendirmiştir. Yapılan bu çalışmada Nevşehir'in Derinkuyu ilçesinde insan hayatı için önemli aşamalar olan geçiş dönemlerinde uygulanan adet, inanma ve pratikleri ele alınmıştır. Bu pratikler Anadolu'da uygulanan diğer pratikler ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Geçiş dönemlerinde yapılan bu uygulamalardaki esas amaç insanı yeni hayatına hazırlamak, onu kutlamak, kutsamak ve korumaktır. Üç ana başlık altında ele aldığımız geçiş dönemlerinde her ana başlık; öncesi, sırası, sonrası şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. Doğumla başlayan hayata geliş evlenme süreci ile devam etmekte nihayetinde de ölümle sonlanmaktadır.

Çalışmada halk bilimi araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Bu bakış açısı ile elde edilen ve Türk kültürünün bölgedeki izdüşümleri olan maddi ve manevi kültürel unsurların tespit edilen yönleri kayda geçirilmiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda Derinkuyu'da yaşayanların yapıp ürettiği kültürel unsurların Türklerin yaşadığı farklı bölgelerle benzerlik ve aynılık gösterdiği de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, Derinkuyu, doğum, evlenme, ölüm

ABSTRACT

Institution :BEÜ Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature

Title :Transition Periods in Folk Culture of the District Derinkuyu in Nevşehir Province

Author :Sevim Çifcibaşı

Adviser :Asst. Prof. Yavuz Köktan

Type of Thesis, Year :Master Thesis, 2018

Total Number of Pages :230

Taking into consideration that there are many definitions of culture it could also be defined as everything a mankind makes and produces throughout its lifetime. The folk culture on the other hand encloses the products that have a traditional value. The life cycles come at the top of the most dramatic fields of the folk culture.

Birth, marriage and death designated as life cycles have a significant place in the Turkish culture. Thus, many customs, traditions, beliefs and faiths aggregated around these life cycles and shaped the culture. This study addresses the customs, beliefs and practices implemented by the people living in Nevşehir Derinkuyu district during the aforementioned life cycles. These practices were studied by way of comparison to other practices applied in Anatolia. The real reason for the implementation of these practices is to prepare the people for their new life, to congratulate, celebrate, bless and protect. Life cycles which have been addressed in this study have been divided into three main titles and each main title has been divided into subtitles by way of prior, order and after. The arrival to life starts with birth continues with marriage and ends with death.

The study employs folklore research methods and techniques. The material and spiritual cultural elements as projections of the Turkish culture in the region were obtained in this perspective and their determined aspects were recorded. As a result of the performed comparisons it was determined that the cultural elements practiced and produced by the people in Derinkuyu show similarities and uniformity with those practiced by Turks in other regions.

Key words: Turkish culture, Derinkuyu, birth, marriage, death

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	i
TEZ ONAYI.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
FOTOĞRAF LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI	3
1.1. Nevşehir İli	3
1.1.1. Tarihi.....	3
1.1.2. İklimi.....	5
1.2. Derinkuyu İlçesi.....	5
1.2.1. Tarihi.....	5
1.2.2. Coğrafi Özellikleri	6
1.2.3. Derinkuyu'nun Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	7
2. DERİNKUYU'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİ	9
2.1. Doğum	9
2.1.1. Doğum Öncesi	10
2.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma.....	10
2.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Kurtulma.....	15
2.1.1.3. Hamilelik	16
2.1.1.4. Aşerme	17
2.1.1.5. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları	19
2.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti.....	22
2.1.2. Doğum Sırası	26
2.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum	26
2.1.2.2. Çocuğun Eşi ve Göbeği	28
2.1.3. Doğum Sonrası	31
2.1.3.1. Lohusalık	35
2.1.3.2. Al Karısı ve Albastı (Hastalığı)	39

2.1.3.3. Kırk Basması.....	42
2.1.3.4. Kırklama	47
2.1.3.5. Ad Verme, Adı Belirleyen Etmenler	49
2.1.3.6. Yaşamayan Çocuk	55
2.1.3.7. Yürüyemeyen-Konuşamayan Çocuk	56
2.1.3.8. İlk Diş, İlk Tırnak, İlk Saç	58
2.1.3.9. Sünnet	61
2.1.3.10. Nazar	63
2.2. Evlenme	68
2.2.2. Düğün Öncesi	71
2.2.2.1. Evlilik Çağı-Yaşı-Evlenme İsteğini Belli Etme.....	71
2.2.2.2. Görücülük, Dünürçülük, Kız İsteme	72
2.2.2.3. Söz Kesimi.....	76
2.2.2.4. Nişan, Nişanlılık	77
2.2.3. Düğün.....	81
2.2.3.1. Çeyiz Götürme – Çeyiz Gösterme	87
2.2.3.2. Bayrak Dikme-Bayrak Kaldırma	89
2.2.3.3. Kınacı Gitme.....	90
2.2.3.4. Düğün Kapsamında Yapılan Eğlenceler.....	94
2.2.3.5. Güvey Giydirme	96
2.2.3.6. Damat Tıraşı	97
2.2.3.7. Gelin Alayı.....	97
2.2.3.8. Gelin İndirme	100
2.2.3.9. Sağdıç ve Yengelik	101
2.2.3.10. Nikâh ve Gerdek	103
2.2.4. Düğün Sonrası.....	107
2.2.4.1. Kakül (Kâkül) Günü	110
2.2.5. Evlenemeyenler	111
2.2.6. Düğünlerde Söylenen Halk Şiiri Örnekleri.....	112
2.3. Ölüm	123
2.3.1. Ölüm Öncesi	124
2.3.1.1. Ölümü Düşündüren Önbelirtiler	124
2.3.1.1.2. Kaçınmalar.....	128
2.3.1.2. Ölüm Sırası	129

2.1.3. Ölüm Sonrası	130
2.1.3.1. Ölümün Ardından Yapılan Âdetler ve İnanışlar.....	132
2.1.3.2. Defin Hazırlığı-Defin İşlemi.....	137
2.1.3.2.1. Yıkama.....	137
2.1.3.2.2. Kefenleme	139
2.1.3.2.3. Cenazenin Taşınması	141
2.1.3.2.4. Ölünün Gömülmesi.....	142
2.1.3.4. Belli Günler, Ölü Yemeği.....	144
2.1.3.5. Devir- Iskat	147
2.1.3.6. Ölünün Eşyaları	148
2.1.3.7. Ruhla İlgili İnanmalar	149
2.1.3.8. Yas Tutma- Ağıt Söyleme	151
2.1.3.9. Mezarlıklar, Mezar Ziyaretleri.....	156
SONUÇ	159
KAYNAKÇA.....	168
EKLER	180
Ek 1. Fotoğraflar	180
ÖZGEÇMİŞ	230

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Hz.	: Hazreti
KK	: Kaynak Kişi
km.	: Kilometre
km ²	: Kilometre Kare
m.	: Metre
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
vb.	: Ve Benzeri
yy.	: Yüzyıl

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa

- Fotoğraf 1: Derinkuyu'da Bebek Mevlidi
- Fotoğraf 2: Derinkuyu'da Diş Hediği Töreni
- Fotoğraf 3: Derinkuyu'da Sünnet Töreni
- Fotoğraf 4: Nazardan Korunma Amaçlı Eve Asılan Üzerlik
- Fotoğraf 5: Nazardan Korunma Amaçlı Eve Asılan Üzerlik
- Fotoğraf 6: Kaplumbağa
- Fotoğraf 7: Derinkuyu'da Nişan Töreni
- Fotoğraf 8: Derinkuyu'da Nişan Töreninde Yemek İkramı
- Fotoğraf 9: Derinkuyu'da Nişan Bohçası
- Fotoğraf 10: Derinkuyu'da Nişan Töreninde Dua
- Fotoğraf 11: Derinkuyu'da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme
- Fotoğraf 12: Derinkuyu'da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme
- Fotoğraf 13: Derinkuyu'da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme
- Fotoğraf 14: Derinkuyu'da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme
- Fotoğraf 15: Derinkuyu'da Kına Tepsisi
- Fotoğraf 16: Derinkuyu'da Kına Gecesi
- Fotoğraf 17: Derinkuyu'da Davetlilere Kına Dağıtımı
- Fotoğraf 18: Derinkuyu'da Kına Gecesi
- Fotoğraf 19: Derinkuyu'da Kına Gecesi
- Fotoğraf 20: Derinkuyu'da Damadın Omzuna Atılan Ay Yıldızlı Yeşil Örtü
- Fotoğraf 21: Derinkuyu'da Kına Gecesinde Kuruyemiş İkramı

Fotoğraf 22: Derinkuyu’da Kına Gecesinde Takı Töreni

Fotoğraf 23: Derinkuyu’da Bayraktar

Fotoğraf 24: Derinkuyu’da Gelin Kuşağı

Fotoğraf 25: Derinkuyu’da Gelin Kuşağı Bağlama Adeti

Fotoğraf 26: Derinkuyu’ da Gelinin Baba Evinden Çıkması

Fotoğraf 27: Derinkuyu’da Gelinin Baba Evinden Ayrılışı, Vedalaşması

Fotoğraf 28: Derinkuyu’da Gelinin Baba Evinden Ayrılışı, Vedalaşması

Fotoğraf 29: Derinkuyu’da Düğün

Fotoğraf 30: Derinkuyu’da Düğünde Oğlan Evinin Önünde Eğlence

Fotoğraf 31: Derinkuyu Düğünlerinde Deve Oyunu

Fotoğraf 32: Derinkuyu Düğünlerinde Deve Oyunu ve Erkeklerin Kadın Kılığına Girmesi

Fotoğraf 33: Derinkuyu’da Gelin Arabası

Fotoğraf 34: Gelin Çeyizi

Fotoğraf 35: Gelin Çeyizi

Fotoğraf 36: Gelin Çeyizi

Fotoğraf 37: Derinkuyu’da Eski Zamanlarda Giyilen Gelin Şapkası

Fotoğraf 38: Derinkuyu’da Eski Zamanlarda Giyilen Gelin Şapkası

Fotoğraf 39: Derinkuyu’da Eski Zamanlarda Giyilen Gelin Şapkası

Fotoğraf 40: Derinkuyu’da Düğün Eğlencelerinde Kullanılan Zil

Fotoğraf 41: Derinkuyu’da Düğün Eğlencelerinde Kullanılan Def

Fotoğraf 42: Derinkuyu’ da Düğün Yemeği

Fotoğraf 43: Derinkuyu’da Düğün Yemeği

Fotoğraf 44: Derinkuyu’da Düğün Eğlencesi

Fotoğraf 45: Derinkuyu’da Gelin Sinisi

Fotoğraf 46: Derinkuyu’da Düğün Yemeği Dağıtımı

Fotoğraf 47: Derinkuyu’da Düğün Bulaşığı Yıkama

Fotoğraf 48: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 49: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 50: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 51: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 52: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 53: Musalla Taşı

Fotoğraf 54: Derinkuyu- Çakıllı’da Mezarlık Girişi

Fotoğraf 55: Derinkuyu’da Mezarlık Girişindeki Hayrat

Fotoğraf 56: Derinkuyu’da Eski Mezar Örneği

Fotoğraf 57: Derinkuyu’da Eski Mezar Örneği

Fotoğraf 58: Derinkuyu’da Yeni Mezar Örnekleri

Fotoğraf 59: Derinkuyu’da Yeni Mezar Örnekleri

Fotoğraf 60: Derinkuyu’da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyareti

Fotoğraf 61: Derinkuyu’da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyareti

Fotoğraf 62: Derinkuyu’da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyareti

Fotoğraf 63: Derinkuyu’da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyaretinde Lokum Dağıtımı

Fotoğraf 64: Derinkuyu Aziz Theodoros Trion Kilisesi (Üzümlü Kilisesi)

Fotoğraf 65: Derinkuyu Aziz Theodoros Trion Kilisesi (Üzümlü Kilisesi)

Fotoğraf 66: Derinkuyu Til Köyü Eski Cami

Fotoğraf 67: Derinkuyu’da Eski Bir Cami

Fotoğraf 68: Derinkuyu’da Eski Bir Mimari Örneği

Fotoğraf 69: Derinkuyu’da Eski Bir Mimari Örneği

Fotoğraf 70: Derinkuyu’da Eski Bir Mimari Örneği

Fotoğraf 71: Derinkuyu- Çakıllı Köyü’nden Bir Mağara

- Fotoğraf 72: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nden Eski Bir Mağara
- Fotoğraf 73: Derinkuyu'da Eski Bir Kervansaray
- Fotoğraf 74: Hayvan Postundan Yapılmış Çarık
- Fotoğraf 75: Enlik
- Fotoğraf 76: Yalak (Çeşme)
- Fotoğraf 77: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri
- Fotoğraf 78: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri ve Satıcısı
- Fotoğraf 79: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri
- Fotoğraf 80: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri
- Fotoğraf 81: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri
- Fotoğraf 82: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri ve Satıcısı
- Fotoğraf 83: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nde Basta(Pazar)
- Fotoğraf 84: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nden Bir Görüntü
- Fotoğraf 85: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nde Bulgur Kaynatma
- Fotoğraf 86: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nde Makarna ve Mantı Yapımı
- Fotoğraf 87: Derinkuyu'nun Meşhur Yemeği Dolaz Yapımı
- Fotoğraf 88: Çakıllı Köyü Savak Yaylası Adı Verilen Şenlikte Dolaz İkramı
- Fotoğraf 89: Derinkuyu'nun Meşhur Simiti
- Fotoğraf 90: Derinkuyu'nun Meşhur Yemeği Sulu Köfte
- Fotoğraf 91: Derinkuyu'da Bir Yemek Daveti
- Fotoğraf 92: Derinkuyu'da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Nohutlu Çorba
- Fotoğraf 93: Derinkuyu'da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Yaprak Sarma
- Fotoğraf 94: Derinkuyu'da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Kabak Çiçeği Dolması
- Fotoğraf 95: Derinkuyu'da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Tatlılar
- Fotoğraf 96: Derinkuyu'da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Tatlı

Fotoğraf 97: Derinkuyu- Çakıllı'dan Bir Köy Fırını

Fotoğraf 98: Derinkuyu'nun Meşhur Köy Ekmeği

GİRİŞ

İnsanoğlu doğası gereği topluluklar halinde yaşamaktadır. Bu da sosyal bir varlık olması ile açıklanabilir. Kendisini sürekli sosyal bir çevre içerisinde bulan insanın, birçok değer ürettiği görülmektedir. İnsanın üretimi kültür olarak ifade edilir. Kültürle ilgili çok sayıda tanım olmakla beraber kısaca insanın var olduğu günden bu güne kadar yapıp ürettiği her şey olarak tanımlamak da mümkündür. Kültürün maddi ve manevi boyutları bulunmaktadır. Kültür bu iki koldan ihtiyaçlara göre üretilip şekillenmekte ve günümüze kadar gelmektedir. Kültürün ihtiyaçtan doğması, zaman içerisinde kendisine ihtiyaç olmayan kültürel unsurların da kaybolmasına yol açmıştır. Bu bakımdan kültürel unsurların tespit edilmesi de önem taşır.

Çalışma konumuzun araştırıldığı bölgeyi içerisinde barındıran ve Türk hâkimiyetinin XI. yüzyıla dayandığı (Kaya, 2011: 107) Nevşehir ve yöresinde başlangıcından günümüze kadar Türk kültür ve medeniyeti canlılığını korumuştur. Kapadokya bölgesinin kalbi kabul edilen Nevşehir, Kızılırmak Vadisinin güney yamacında, Konya kapalı havzasında kurulmuş bir ilimizdir. Doğusunda Kayseri, batısında Aksaray, güneyinde Niğde, kuzeyinde Yozgat ve Kırşehir bulunmaktadır. Nevşehir'in yüzölçümü 5659 km² ve denizden yüksekliği yaklaşık 1150 metredir.

Çalışma konumuz olan , “Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri” Nevşehir'in bir ilçesi olan Derinkuyu'da günümüze kadar taşınmış olan halk kültürünün geçiş dönemleri olarak isimlendirilen, insanın hayatında her anlamda önemli olan “doğum”, “evlenme”, ve “ölüm” geçiş dönemini kapsamaktadır. Geçiş dönemleri toplumların yapısındaki kültürel farklılıklar neticesinde farklılık göstermektedir. Geçiş dönemleri etrafında şekillenen uygulamalar toplumu bir araya getirmekte ve kültürün devamını sağlayarak onu yaşatmaktadır. Yapılan çalışmada bu dönemlerle ilgili geleneksel kültüre yansımış olan adet, inanma ve pratikler konu alınmıştır. Ele alınan konular geçiş dönemlerinin öncesi, sırası ve sonrası dikkate alınarak çalışılmıştır. Böylelikle her bir aşama detaylı bir şekilde, var olan kültürel unsurların da sınıflandırılmasına imkân vermiştir.

Bu alışma ile Derinkuyu’da var olan geleneksel kültürün geçiş dönemlerine yansımış olan yönlerini kayıt altına alarak, gelecek kuşaklara aktarımına ve ilmi literatüre geçmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Literatür taramasının ardından sahaya çıkılarak geçiş dönemlerinde uygulanan bu pratikler kayıt altına alınmıştır. Düğün, nişan ve kına gecelerine katılım sağlanmış, ev, işyeri ve kahvehane ziyaretleri de yapılarak kaynak kişiler ile iletişim kurulmuştur.

Çalışmada halkbilimi araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Bu kapsamda saha çalışması ve alan araştırması yöntemi, katılımlı gözlem, katılımsız gözlem, hareketli ve sabit görüntüleme teknikleri ile kaynak kişilerle birebir görüşmeler yapılmıştır. Kaynak kişilere sorulan sorular görüşme yapılmadan önce hazırlanıp soruları açık, anlaşılır bir şekilde kaynak kişilere sohbet havası içerisinde sorulmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerin belirlerken yöreyi iyi bilen kişilerden yararlanarak bu kişilerle iletişim kurulmuştur. Kaynak kişilerin yöreyi çok iyi bilen yörede uzun süredir yaşayan kişiler olmasına dikkat edilmiştir.

Bu çalışmada gerek daha önce yapılmış çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler, gerek sahada kaynak kişilerden edinilen veriler titizlikle tasnif edilerek incelenmiş ve sentezlenerek sonuçlandırılmıştır.

1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

1.1. Nevşehir İli

1.1.1. Tarihi

Tarihte Kapadokya sözcüğü ilk olarak MÖ. 6.yy. da İran'da, Kermanşah ile Hemedan arasındaki yol üzerinde bulunan Bisitun (Behistun) dağının kayalık yüzeyine yapılan kabartmaları açıklayan bir yazıtta karşımıza çıkmaktadır. Pers Kralı I. Darius MÖ. 516'da Bisitun yazıtında, kazandığı zaferleri eski Persçe (Farsça), Elamca ve Akadca olmak üzere üç dilde çivi yazısıyla belgelemiştir. Çivi yazısının çözülmesinde önemli bir yeri olan Bisitun yazıtında ülke isimleri arasında, Persçe Katpatuka sözcüğü de yer almaktadır. Birçok dilbilimciye göre bu kelime "Güzel Atlar Ülkesi" anlamına gelmektedir. (Esin, 1998a: 65). Kapadokya isminin Kızılıрмаğın (Hayls) bir kolu olan Kapadox nehrinden geldiği de ileri sürülmektedir (Esin, 1998b: 65). 1914 tarihli Nevşehir Salnamesi'nde bu adlandırmanın nehirden değil de Asur Kralı Ninias'ın Kappadoks adındaki oğlundan kaynaklandığı belirtilmektedir (Korat, 2005: 17). Görüldüğü gibi isimlendirme konusunda birçok farklı görüş ortaya atılmaktadır.

Kapadokya bölgesi tarihte çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Kapadokya Bölgesi'nin tarihini MÖ. 3000'lerde yaşamış Asur ticaret kolonileri ve Hititlere kadar gitmektedir. Kapadokya Bölgesi üç ana dönemde incelenmektedir. Birinci dönem paleolitik, neolitik ve antik dönemlerdir. İkinci dönem Roma ve Bizans dönemleridir. Son dönem ise Türk dönemidir (Nevşehir, 2018).

KAPADOKYA KRONOLOJİSİ	
MÖ. 3000-1750	Asur Ticaret Kolonileri ve Hititler Dönemi
MÖ. 1750-1400	Hitit Krallık Dönemi
MÖ. 1400-1200	Hitit İmparatorluk Dönemi
MÖ. 1200-1100	Ege ve Kuzey Kavimlerinin Kapadokya'ya Gelişi
MÖ. 1100-950	Frigyalılar
MÖ. 800	Hitit Tabal Krallığı' nın Bölgede Tekrar Canlanması
MÖ. 950-585	Kimmer-İskit Akınları ve Lidyalılar' ın Egemenliği
MÖ. 585-334	Pers Egemenliği

MÖ. 334-335	Makedonya Komutanlığı (3 Ay)
334-MS.17	Kapadokya Krallığı Dönemi
17-395	Roma İmparatorluğu Dönemi
395	Doğu Roma (Bizans) Devleti
1072	Türk Boylarının Yerleşmeye Başlaması
1086-1175	Danışmendliler Dönemi
1175	Anadolu Selçukluları Dönemi
1243	Moğol Hakimiyeti
1318	Anadolu Selçuklu Devleti'nin Son Bulması
1318	İlhanlı Valisi Timurtaş'ın ve Eratna Bey'in Yönetimi
1340	Bağımsız Eratna Beyliği
1365	Karamanoğulları Beyliği
1381	Kadı Burhanettin Yönetimi
1398	Karamanoğulları'nın Bölgeyi Geri Alması
1398-1402	Osmanlı Egemenliği
1402	Timur'un Bölgeyi Karamanoğulları'na Geri Vermesi
1436	Sultan II. Murat'ın Nevşehir ve Kayseri'yi Karamanoğulları'ndan geri alması
1466	Kapadokya'nın Kesin Olarak Osmanlı Topraklarına Katılması
1867	Nevşehir Livasının Kazaya Dönüştürülerek Niğde'ye Bağlanması
1902	Nevşehir'in Ankara Sancağına Bağlanması
1954	Nevşehir'in İl Olması

Nevşehir denilince akla gelen ilk isimlerden biri de Damat İbrahim Paşa'dır. Memleketi olan Muşkara'dan (Nevşehir) İstanbul'a gelerek sarayda çeşitli görevler almıştır. İstanbul'dan sonra en büyük imar faaliyetleri Muşkara'da yapılmıştır. Memleketi olan Muşkara'nın yani Nevşehir'in kurucusudur. Memleketini mimari, ekonomik ve sosyal vb. her açıdan geliştiren Damat İbrahim Paşa iskân faaliyetlerine de önem vermiş ve Boynu İnceli Türkmenlerini de buraya yerleştirerek bölge nüfusuna katkı sağlamıştır. Nevşehir'e camiler, türbeler, çeşmeler, hanlar, hamamlar yaptırmıştır. Avrupai tarzda ıslahatların yapılmasına öncülük etmiş Lale Devri'nin kurucusu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Gerileme Dönemi padişahı olan sadrazam Patrona Halil İsyanı ile öldürülmüştür (Arıkan, 2013: 118-133). Görüldüğü gibi Damat İbrahim Paşa Nevşehir için önemli

Çalışmalarda bulunmuştur. Günümüzde de onun izlerini Nevşehir’de görmek mümkündür.

1.1.1.2. Coğrafi zellikleri

Nevşehir ili; İç Anadolu Bölgesi’nde, 38° 12’ ve 39° 20’ kuzey enlemleri ile 34° 11’ ve 35° 06’ doğu boylamları arasında yer almaktadır. Orta Anadolu’da Konya kapalı havzasında kalan Derinkuyu ilçesi dışında, bütünüyle Orta Kızılırmak Havzası’nda yer alan Nevşehir, konum itibariyle Türkiye’nin tam ortasındadır ve yzlm gller dahil 5.467 km²’dir. İl alanı, bölgesel açıdan batıdan Niğde, Aksaray merkez ve Ortaköy ilçesi ile doğudan Kayseri’nin Yeşilhisar ve İncesu ilçeleri ile kuzeyden Kırşehir ve kuzeydoğudan Yozgat’ın Boğazlıyan ve şefaati ilçeleri ile güneyden Niğde ve batıdan Aksaray illeri ile vrilidir. Yüzey şekilleri açısından ise ilin doğusunda Hodul Dağı ve uzantıları, kuzeyinde Delice ırmağ vadisi, güney ve güneybatısında Ertaş Dağı ve uzantıları vardır. Nevşehir, eski yanardağlardan çıkan kül ve lavlarının birikmesiyle oluşmuş geniş bir plato üzerindedir ve ülke topraklarının binde yedisini kaplamaktadır (Nevşehir İl Yıllığı, 1998-1999: 3). İç Anadolu bölgesinde yer alan Nevşehir adete Türkiye’nin kalbi konumundadır.

1.1.2. İklimi

Nevşehir ve yöresinde, karasal iklim egemendir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar sert ve soğuk geçmektedir. Yağışlar daha çok ilkbahar ve sonbaharda düşmektedir. İklım zellikleri, Kızılırmak Vadisi’nden uzaklaşıldıkça, belirgin biçimde sertleşmektedir (Nevşehir, 2018).

1.2. Derinkuyu İlçesi

1.2.1. Tarihi

Cumhuriyetin ilanından sonra Niğde il olmuş ve Nevşehir de Niğde’ye başlanmıştır. Daha sonra 20 Temmuz 1954’te il olan Nevşehir; Kırşehir ilinden Hacıbektaş, Avanos ve Mucur’u; Kayseri’den Ürgüp’; Niğde’den Gülşehir’i alarak sınırlarını genişletmiştir. 1957 yılında Kırşehir il olunca Mucur tekrar Kırşehir’e bağlanmıştır. 1927 yılına kadar bucak merkezi olan Melengb’nn adı

Derinkuyu olarak değiştirilmiş ve Derinkuyu 1960 yılında ilçe merkezi olarak Nevşehir'e bağlanmıştır (Özkul, 1991: 58). Bu isim yöredeki derin olan kuyulardan dolayı verilmiştir (Aytekin, 2006: 9). Bu kuyuların bu gün yeraltı şehirlerine açıldığı görülmüştür.

Kabak'ın Karabakla'dan aktardığına göre yörede MÖ. 2000-1750 tarihleri arasında Asur ticaret kolonileri dönemi, MÖ. 1750-1200 Hititler dönemi, MÖ. 1200-700 tarihleri arasında Genç Hititler dönemi, MÖ. 585-332 tarihlerinde Pers-Helenistik dönemi, MS. 17-395 tarihlerinde Roma dönemi, MS. 397-1071 tarihlerinde Bizans dönemi yaşanmıştır (Kabak, 2011: 2). Derinkuyu'nun eski adı olan Melegobi/ Melegübü "zor geçim" anlamını taşımaktadır (Aytekin, 2006: 9). Yine Karabakla'dan aktarıldığına göre Derinkuyu'ya Türklerin ne zaman geldiği tam olarak netlik kazanmasa da ilçedeki Rumlardan alınan bilgilere göre Türkler ilçeye 1071 Malazgirt Zaferi ile gelmiştir. Türklerin ilçeye yerleşmesine Rumlar tarafından sıcak bakılmamış olsa da Türkler daha sonra Rumların yanında çalışmaya başlamıştır. Bu sayede Rumlar Türklerden zarar gelmeyeceğini anlamış ve zamanla birlikte yaşamaya alışmışlardır (Kabak, 2011: 2).

Derinkuyu'nun Anadolu Selçuklu Devleti zamanından kalma iki kervansaray ve bir cami vardır (Yılmaz, 1999: 417). Türk kültürünün bu kalıntılarının günümüzde de mevcut olduğu görülmektedir.

1.2.2. Coğrafi Özellikleri

Nevşehir ilinin güneyinde yer alan Derinkuyu ilçesi, Nevşehir-Niğde karayolu üzerinde yer almaktadır. Güneyinde Niğde, kuzeyinde Nevşehir, doğusunda Yeşilhisar (Kayseri) ve Ürgüp, batısında Acıgöl ve Niğde illeri vardır. Derinkuyu ilçesi Nevşehir merkeze 30 km, Niğde'ye 50 km, Kayseri'ye 105 km, Aksaray'a 85 km mesafededir (Aytekin, 2006: 8).

Derinkuyu ilçesi, Erciyes Dağı, Hasan Dağı, ve Melendiz Dağları arasındaki volkanik çanak şeklinde bulunan Misli Ovasının içinde yer alır. Bu sebeple engebeli arazi azdır. 1300 m. rakıma sahip olan ilçedeki en büyük dağ 1988 m. ile volkanik bir yapıya sahip olan Ertaş Dağıdır. Ertaş Dağı dışında ilçede Söğdeli Tepesi, Til Tepesi (Sivritumba), Boynuz Kaletepe, Devedüşüren Tepe, Büvelik Tepesi ve Kabak Tepe bulunmaktadır. İlçenin kuzey ve doğusunda yer alan kornişli vadiler

güneye doğru yükseltisini yitirerek kaybolur. Derinkuyu’da göl ve akarsu gibi su kaynakları yoktur. Yörede Kızılören Yaylası, Çekmi Yaylası, Bölören Yaylası (Bölükviran), Melizlik ve Topaleyüp Yaylaları bulunmaktadır. Til Tepesinin batı yamacında romatizmaya, kemik ağrılarına ve kadın hastalıklarına iyi gelen bir kumsal vardır (Kabak, 2011: 3).

Bozkır ikliminin hakim olduğu ilçede yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Kırkikindi yağmurlarının olduğu yörede bu yağmurlar sele neden olur. Güneydoğudan esen rüzgârlar ilçeye yağış getirirken güneyden esen samyeli de kavurucu bir etkiye sahip olup yaz mevsimi boyunca etkisini sürdürür. Bitki örtüsünün cılız olduğu yörede; keven, kekik, sütleğen, yalangı, sormuk, dikenli bitkiler ve yabancı otlar vardır. Ertaş Dağında 1,150 hektar ormanlık alan vardır. Bu alan meşe ağaçları ve çalılardan (maki) oluşur (Kabak, 2011: 4). Günümüzde yeşillendirme çalışmaları artarak devam etmektedir.

1.2.3. Derinkuyu’nun Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Derinkuyu tarihi bir geçmişe sahip olan ve sürekli yeni yerleşimcilerin ikamet yerlerinden birisi olmuştur. Nüfus yapısı ve nüfusa bağlı ekonomik faaliyetler de zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Günümüzde Derinkuyu nüfusu 20.908’dir (Nüfus, 2018). İlçenin ekonomik durumu daha çok tarıma dayalıdır. Tarım yanında çok az da olsa hayvancılık yapılmaktadır. Tarım ürünleri satışa dayalı olmakla birlikte hayvancılık ilçe sakinlerinin kendi ihtiyaçlarını görecektir. Tarımda patates üretimi ilk sıradadır. Türkiye’nin patates ihtiyacının büyük bir bölümü buradan karşılanmaktadır. Tarla ürünlerinden ekim alanı olarak en çok alanı buğday kaplamaktadır.

Ekonomik olarak turizm ekonomisi de çok fazladır. Özellikle dini turizm alanında çok popülerdir. Özellikle Hristiyanlık döneminden kalma yeraltı şehri çok popülerdir. Nevşehir ve yöresi turizm güzergâhlarından birisi de Derinkuyu’dur. Derinkuyu bez bebekleri ile de ön plana çıkmaktadır. Turizmle birlikte ticari bir boyut kazanmış olan bu bez bebekler Derinkuyulu kadınların, evlerinde ürettikleri Kapadokya bez bebekleri, zamanla farklı ebat ve kompozisyonlarla tasarlanmıştır. Yün eğiren, testili, pullu ve gelinlikli bebekler, bu kompozisyonlarından birkaçıdır.

Bu sayede halk ekonomisine de ciddi oranda katkı sağlanmaktadır (Hoşcan Bilge, 2012: 226).

2. DERİNKUYU'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Geçiş dönemleri; içerisinde birçok inanç ve uygulamayı barındıran, bireyin toplum içerisinde statü kazanmasını sağlayan dönemler olarak görülmektedir. Bu dönemlerle ilgili birçok görüş dile getirilmiştir. Bu görüşlerden bir tanesi Sedat Veyis Örnek'e aittir. Ona göre birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek bu dönemleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde şekillendirmektedir. Bunların amacı kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumaktır. Çünkü inanışa göre insan bu dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000: 131). Bu dönemde yapılan adet ve uygulamaların bireyi koruma amaçlı olduğu aşikârdır. Bazen bu adet ve uygulamalar birey yanında toplumu da korumayı amaçlar. Bu durumlarda toplumsal yaptırımlardan söz edilebilir.

Geçiş dönemleri kendi içerisinde bir takım yaptırımları da barındırmaktadır. Adet ve inanışlar toplumda meydana gelen kültürel değişikliklerden etkilenir ve zaman içerisinde değişebilir. Adet ve inanışlar kültüre bağlı oldukları için değişkendirler. Kültür değiştikçe bunlar da değişir. Kültürü oluşturan dönemsel ihtiyaçlardır. İhtiyaçlar değiştikçe kültür de değişir (Tanyol, 1970: 38-41).

Türkler önemli gördükleri her dönemi kutsamış ve kutlamışlardır. Bu kutsama ve kutlama geçiş dönemlerini de içerisine almış ve toplumun geleneksel değerlerinin aktarımına da yardımcı olmuştur.

Türk dünyasında doğum merasimi; toy (düğün) merasimi; yas (hüzün) merasimi tarihin ilk devirlerinden beri yaşamaktadır. Bu merasimlerin her biri ayrı ayrı adet ve geleneklerle zenginleşmiştir (Yoloğlu, 1999: 17-18).

2.1. Doğum

Hayatın geçiş dönemleri üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Geçiş dönemleri içerisinde doğum ilk aşamayı temsil etmektedir. Doğumla başlayan hayat beraberinde öteki geçiş dönemlerini de getirmektedir. Doğum toplumda bir statü aracı olarak da görülmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda bu durum daha belirgindir. Kadın doğumla beraber annelik statüsüne yükselir. Erkek doğumla

beraber baba olur. Annelik hem inanç yönünden hem de kültürel değerler açısından kutsal kabul edilmektedir. Bu sebeple de doğum yapan her kadın bir anne olduğu için çevresinden saygı görmüş korunmuş ve kollanmıştır (Başçetinçelik, 1998: 27). Her doğan çocuk bir iş gücü, geleceğin teminatı ve soyun devamı olarak görülmüştür.

Doğum geçiş dönemi üç başlıkta ele alınmıştır. Bunlar doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasıdır.

2.1.1. Doğum Öncesi

Doğum toplum içerisinde birçok anlamın yüklendiği bir geçiş dönemidir. Bu sebeple doğum öncesi inanç, adet ve uygulamaları bireyin veya çevresinin çocuk beklentisi içerisine girdiği andan itibaren başlamaktadır. Çalışma sahamız olan Derinkuyu’da Türk dünyasının birçok bölgesinde rastlanan adet, inanış ve uygulama bulunmaktadır. Bu adet inanç ve uygulamalar birkaç başlık altında ele alınmıştır.

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma

Toplumda çocuk sahibi olmak önemsenmektedir. Bu amaçla evlenen çiftlerin çocuk sahibi olması yakın çevreden beklenmekte hatta çocuk sahibi olmakta geciken çiftlere baskı yapılmaktadır. Toplumdaki bu algı ile ilgili olarak Boratav; genç kadın, hatta daha evlenmeden önce genç kızların çocuğu olup olmayacağını öğrenmek için sabırsızlık gösterdiklerinden, fal türünden bazı işlemlere başvurduklarından bahseder. Hatta kadının çocuk, özellikle erkek çocuk, sahibi olabilmesi için evliliğin en başında uygulanan işlemler olduğunu da dile getirir. Gelinin yatağında gerdekten önce erkek çocuk yuvarlamak, kucağına erkek çocuk vermek gibi uygulamalar bunlara örnektir. Bütün bunlar tedbir amaçlı yapılan uygulamalardır. Bunlara rağmen evlendikten sonra çocuk olmuyorsa bunun giderilmesi için değişik yollara müracaat edildiği de bilinir (Boratav, 1984: 143).

Türklerin yaşadığı bütün coğrafyalarda çocuğu olmayan erkek ve kadına çeşitli isimler verilmektedir. Anadolu coğrafyası içerisinde bulunan Urfa’da çocuğu olmayan veya kız çocuğu olup erkek çocuğu olmayan kadın ve erkeğe “körocak” denir (Nahya, 1984: 73). Gaziantep ve çevresinde çocuksuz kadına

Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi kısır, kör ocak, dölü yok, dölsüz, uğursuz kadın, meyvasız ağaç, zürriyetsiz, çocuksuz erkeğe de; kısırak, tohumusuz, iktidarsız, hadım ve kör ocak gibi isimler verilmektedir (Yüksel, 2007: 49).

Nevşehir Derinkuyu ilçesinde de benzer bir şekilde çocuğu olmayan kadın ve erkeklere yönelik isimlendirmeler mevcuttur. Çocuğu olmayan kadına genellikle “kısır”; çocuğu olmayan erkeğe ise genellikle “erkekliği yok, tohumusuz, dölsüz” denir (KK: 18, 21, 23, 29, 36, 63, 68,76, 94).

Kısırlığın giderilmesiyle ilgili yapılan uygulamaları Örnek'in tasnifini dikkate alarak şu üç başlık altında ele alınacaktır:

a-Tıbbi Sağaltma Alanına Girenler

b- Halk Hekimliği Kapsamına Girenler

c- Dinsel Büyüsel Nitelikte Olanlar

a- Tıbbi Sağaltma Alanına Girenler: Bu aşama hastane, sağlık ocağı gibi resmi kurum ve kuruluşlar aracılığı ile şifa arama yoludur. Derinkuyu ilçesinde evlenen çiftler, doğal yolla çocuk sahibi olamadıkları zaman modern tıbbın gelişmesi ve yaygın ulaşım ağı vesilesiyle öncelikle hastaneye başvurur. Modern tıptan bir çözüm bulunamazlarsa diğer sağaltma teknikleri uygulanır.

b- Halk Hekimliği Kapsamına Girenler: Öncelikle hastanelerde doktorlardan çare arayan yöre halkı çare bulamazsa halk hekimliği uygulamaları yapılır. Bunun için yörede veya yakın çevrede bulunan ve halk hekimliği yapan kişilerden yardım talep edilir. Genellikle bu uygulamalar yörede kadına yönelik olarak yapılmaktadır.

Kısırlığın giderilmesi için Türk dünyasında çeşitli halk hekimliği uygulamaları yapılmaktadır. Şifalı sular, rahim bölgesine yapılan uygulamalar, çeşitli bitkilerin karıştırılması ve gerek rahim bölgesine içten veya dıştan uygulanması, sıcak tamponların yapılması veya bel bölgesine bardak, yakı türü bilinen uygulamalardır. Türk kültüründe suların şifalı kabul edilmesi, şifalı su inancı ve şifalı suyun çocuk sahibi olma itibarıyla kullanım biçimleri Türk soylu halklar arasında çok yaygındır. Bu amaçla yapılan uygulamalar çoğunlukla Nevruz

ve Hıdırellezde olmaktadır. Tabiatın yenilenmesi su ile sağlanmaktadır. Böylelikle suya olan inanç ve inanışlar su kültü etrafında değerlendirilir (Salih ve Kalafat, 2000: 49).

Urfa yöresinde kısırlığı gidermek için; bir bezin üzerine dövülmüş karasakız serilerek kadının beline uygulanır. 15-20 gün belde sarılı olarak kalır. Yumurta akının üzerine kaya tuzu ekilerek üç gün kadına içirilir (Nahya,1984: 73-74). Aydın-Yenişehir’de çocuğu olmayan kadınların sıcak su içerisinden çakıl almaları halinde hamile kalabileceklerine inanılır (Kalafat, 1996: 5). Samsun yöresinde çocuğu olmayan kadının kaynayan sütün buğusuna oturtulması uygulaması görülmektedir (Şişman, 2002: 447). Sivas’ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü’nde, gelini kazanda kaynatılan saman ve süt buğusuna oturtmak, beline karasakız (yakı) bağlamak, karabiber, üzüm, sarımsak döğüp kadının rahmine koymak gibi pratikler mevcuttur (Türk, 1989: 106-107).

Türkiye’nin, çeşitli yerlerinde olduğu gibi Derinkuyu’da da kısırlığın giderilmesi amaçlı halk hekimliği kullanılarak yapılan uygulamalar şu şekilde sıralanabilir:

Gebe kalmak için;

Cırtlğan (çekirge) ezilip, yağı alınır; saç kılı, nohut, üzüm, koltuk altı kılı karıştırılıp rahime sokulur. Bu karışımın iltihabı söktüğüne inanılmaktadır (KK: 68).

Yine iltihap sökülmesi için; tavuk bokunun buharına oturulur (KK: 18, 21, 29, 63, 68).

Üzümün şifi (posası) kaynatılıp 1-2 saat üzerine oturulur (KK: 24, 27, 29, 33, 37, 68, 78).

İltihap sökülmesi için ısırgan otu, ebe gümeci, maydanoz kaynatılıp içilir (KK: 23, 37, 78).

Kadındaki iltihabın sökülmesi için koyunun kirli yününe ot koyup rahme koyulur. Otlar iltihabı sökerken yün de iltihabı hapseder (KK: 21, 24, 27, 29, 33, 68).

Sıcağa oturulur (KK: 18, 23, 29, 36, 63, 68, 76, 94).

Tandırda kabak pişirilip onun üstüne oturulur (KK: 18, 23, 29, 36, 63, 68, 76, 94).

İnek bokuna oturulur (KK: 18, 23, 29, 36, 63, 68, 76, 94).

Arpaya oturulur (KK: 21).

Soğan buharına oturulur (KK: 23, 29, 63, 78, 94).

Kadının beli çektilir (KK: 18, 23, 29, 36, 68, 76, 94).

Kadın iple sımsıkı sarılır (KK: 63).

Kadının sırtına çömlek tutulur. Çömleğin içine gaz yağı sürülüp tepesi yakılır. Sonra sırta konulur (KK: 63).

Rahim eğriliği olan kadınlar için rahim düzelsin diye yumurta ve elma rahme sokup geri çıkartılır (KK: 21, 29).

Çocuk olması için kadının karnına sabun bağlanır. Bundaki amaç ise çocuğun kadının karnında sabun gibi durması içindir. Sabun bir gün bekletildikten sonra o sabunla banyo yapılır (KK: 29, 37, 78).

Derinkuyu’da gebe kalındıktan sonra çocuk düşmesin diye kadın sırtüstü yatırılır (KK: 18, 21, 29, 68, 94).

c- Dinsel Büyüsel Nitelikte Olanlar

Bu aşamada çocuk sahibi olmak isteyenler; çocukları olmadığı zaman olsun diye, hamile kalınmışsa çocuğu yaşasın diye dinsel büyüsel nitelikli olan uygulamalar yapmaktadır. Bu kapsamda yatır ve türbe ziyareti, hocalara muska yazdırma, şifalı bilinen sulardan içme, şifalı kabul edilen bölgeleri ziyaret etme vb. uygulamalar yapılır. Diyarbakır ve çevresinde, çocuğu olmayanlar ve doğan çocukları yaşamayanların Sultan Şeyhmus Türbesi’ni ziyaret etmeleri buna örnek olarak verilebilir. Bu ziyarette dua edildikten sonra türbenin incir ağacından yedi tane incir alınır ve her gün bir tanesi yenir. Çocuk doğduktan sonra türbeye gidilerek bebek türbe içerisinde bulunan beşikte sallanır. Erkek ise “Şeyhmus”, kız ise “Sultan” adı verilerek adaklar yerine getirilir (Beysanoğlu, 1982: 7-8). Urfa yöresinde ziyaret yerlerine gidilir (Nahya, 1984: 74).

Erman Artun’un Cahit Öztelli’den aktardığına göre “Zile’de çocuğu olmayan kadın evliyaya götürülüp başına ip veya yular takılarak bir yatır etrafında sana satılık kurban getirdik kaç alyorsun diyerek üç kere gezdirilmektedir.” (Artun, 2009:137).

Yaşar Kalafat Kahramanmaraş'ta çocuğu olmayan kadınların Malik Ejder Türbesi'ne götürüldüğünden bahsederek, çocuğu olunca da burasını 7 yıl üst üste ziyaret ettiğini söyler. Marmara Ereğlisi'nde de çocuk sahibi olmak isteyenler türbelere, içine taş konmuş beşik bırakırlar. Amasya'da çocuksuz kadınlar çocuk sahibi olmak için kutsal mekân ziyareti yapmaktadırlar. Bu kapsamda bazı kaynak suların başında, ulu ağaçların altında veya türbelerde dileklerde bulunurlar. Çocuk satma anlayışının görüldüğü bu uygulamayı daha çok çocuğu yaşamayanlar yapmaktadır. Çocuk böylelikle hamile kalmak isteyen kadının değil o kutsal mekânların çocuğu olarak düşünülür ve üzerinde bulunan kötülüklerin ve nazarın giderilmesi amaçlanır. Bu şekilde doğum yapan kadının çocuğuna “Satılmış” ismi verilmektedir. Çocuk isteyen kadınların türbelere çocuk kıyafeti koyma uygulaması da vardır. Böylece çocuk sahibi olacaklarına inanılır (Kalafat, 1996: 5).

Yatırlara adak adama uygulaması sıkça görülen bir ritüeldir. Bu uygulama ile yatıra bir dileğin gerçekleşmesi için başvurulmaktadır. Adak adayan kişi bu dileğinin kabul olması için yatırım kendisiyle Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanır. Dileği gerçekleşen kişi bu adağı gerçekleştirmek zorundadır. Adak kurban ise bir hayvan kesip ihtiyaç sahiplerine dağıtılmalıdır. Adanan bir bağış ise türbeye veya bekçisine verilir. Bu bir eylem ise (Kur'an okuma, namaz kılma gibi) o da yerine getirilir (Boratav, 1984: 42). Trabzon'da çocuğu olmayanlar, olsun diye Hıdırellez'de denize girerler (Kalafat, 1996: 5).

Derinkuyu'da kısırlılığın giderilmesi amacıyla yapılan dinsel büyüsel nitelikli olan uygulamalar şu şekilde sıralanabilir:

Derinkuyu'da yeraltı şehrine gidilip orada rüyaya yatılır (KK: 63).

Ağaca çaput bağlama olur. İhlas ve Fatiha sureleri okunup dilekler ağaca bağlanır (KK: 33, 37, 63, 78).

Çocuğun olması için ağaca çaput bağlanıp, dilek dilenir (KK: 47).

Derinkuyu'da gebelik sonrası yapılan dinsel büyüsel nitelikli olan uygulamalar şu şekilde sıralanabilir:

Gebe kalındıktan sonra çocuk düşmesin diye kadın hocaya okutturulur (KK: 21, 24, 27, 37, 78).

Gebe kalındıktan sonra suya dua okunup kadına içirilir (KK: 21, 27, 78).

Gebe kalındıktan sonra içerisinde Mehmet adlı yaşayanın olduğu yedi evden kıyafet toplanıp birleştirilir ve bu kuşak gibi kadına bağlanır (KK: 21).

Derinkuyu’da kadının çocuğu yaşamazsa; Çakıllı Köyünde Pembe’nin kuyusu denilen yerden gidip taş alınır arkaya bakmadan gelinir. Taş ineğin yalağına konur. Böylece çocuğun yaşayacağına inanılır (KK: 18, 27, 37, 78).

Yapılan uygulama ve inanışlar göz önünde bulundurulduğunda bölgede çocuk sahibi olma isteğinin toplumsal bir beklenti olduğu da görülmektedir. Soyun devamı ve sosyal statü sebebi olan çocuk, anne ve baba için olduğu kadar toplum için de önemlidir. Bu da çocuksuz ailelerin çocuk sahibi olmak için çeşitli sağaltma yollarına başvurmalarına yol açmaktadır.

2.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Kurtulma

Toplumumuzda çocuk, özellikle erkek çocuk sahibi olmak önemli görülmesine rağmen genellikle aileler bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir. Bu durumun aksi olduğunda tıbbi yöntemlerin yanında istenmeyen gebeliği sonlandırmak için Anadolu’nun pek çok yerinde birtakım geleneksel uygulamalara başvurulduğu görülür. Mesela Safranbolu’da rahme sabun, kil, ebegümeci otu, yanmamış kibrit çöpü konulması vb. uygulamalar yapılır. Geleneksel uygulamalar her zaman istenilen sonucu vermediği gibi, hamile kadının ölümüne sebebiyet verebilmektedir (Akbulut, 2002: 45).

Gebelikten korunma uygulamaları içerisinde günümüzde tıbbi uygulamalar öncelik arz eder. Bunun için erkeğin korunmasına ve kadının korunmasına yönelik çeşitli modern ilaç ve araçlar geliştirilmiştir. Buna rağmen resmi veya gayri resmi yollarla edinilen ve istenmeyen gebelik durumlarında tıbbi olmayan yollara da başvurulmaktadır. Yakın bir zamana kadar tamamı geleneksel yollarla uygulanan bu korunma şekilleri içerisinde günümüzde de devam edenleri vardır. Derinkuyu yöresinde rahime “ud yeri” denilmektedir.

Derinkuyu’da gebelikten kurtulmak isteyenlerin çocuğun düşmesine yönelik uygulamaları şunlardır:

Sedirden ya da yüksek bir yerden atlanır (KK: 32, 33, 35, 37, 46, 55, 63, 76, 78).

Sırt çiğnetilir (KK: 29, 32, 37, 46, 55, 63, 76, 78).

Ağır şeyler kaldırılır (KK: 18, 32, 33, 35, 37, 46, 55, 63, 76, 78, 79, 83, 84, 89, 93, 94, 95, 101).

Kına içilir (KK: 18, 21, 29, 63, 76).

Yumurta kabuğu veya soğan kabuğu kaynatılıp içilir (KK: 18, 21, 68, 94, 99).

Tütün kaynatıp içilir (KK: 27, 33, 37, 78, 68).

Rahime tavuk tüyü sokulur (KK: 18, 29, 33, 37, 39, 78).

Rahime kibrit sokulur (KK: 21, 63, 78).

Rahime saç kılı sokulur (KK: 29, 33, 78).

Rahim çubukla kurcalanır (KK: 78, 94, 99).

Çocuk sahibi olmak kadar istenmeyen çocuktan kurtulmak da bir toplumsal hadise olarak karşımıza çıkmaktadır. Derinkuyu’da istenmeyen çocuktan kurtulmak için çeşitli yollara başvurulmaktadır. Bu yollardan hamile kadın için tehlikeli olanlar da vardır. Rahim bölgesine konulan yabancı cisimler kimi zaman hamile kadının ölümüne de yol açabilmektedir. Günümüz Derinkuyu toplumunda daha çok modern yöntemlerle hamilelikten korunma ve kurtulma yollarına başvurulmaktadır.

2.1.1.3. Hamilelik

Doğumun başlangıç aşaması olan hamilelikte kadının dikkat etmesi gereken birtakım şeyler vardır. Gebe kadın bu süreçte çocuğun sağlıklı olması, eksik olmaması için birtakım şeylerden kaçınır ve bazı uygulamalara başvurur. Geleneksel kültürümüzde ayıp sayılmasından ve çekinilmesinden dolayı gebe kalan kadınlar bir süre bu durumu evin büyüklerinden saklar (Örnek, 1997: 135).

Anadolu coğrafyasının pek çok yerinde çocuk bekleyen hamile kadın birçok değişik isimlendirme ile anılır. Bunlardan bazıları “ağır, ağır ayak, aylı günlü, doğurucu, doğurgaç, boylu, boyu yüklü, çatlayısica, gebe, gene neye dönmüş, gunnacı, guzlacı, karnı burnunda, kel, gümanlı, mayalı, orta katı kiraya vermiş, üzerli, üzeri yüklü, zimet kadın, yolcusu var vb.” yakıştırma ve isimlendirmelerdir (Örnek, 1979: 81-82).

Çalışma sahamız olan Derinkuyu’da da gebe kalan kadına “üzeri yüklü, hamile, gebe, iki canlı, karnı burnunda” denmektedir. (KK: 18, 23, 27, 32, 33, 41, 63, 64, 68, 70, 76, 78, 93, 94, 96, 99, 101).

Bu isimlendirme genel olarak hamile kadının durumu dikkate alınarak yapılmıştır.

2.1.1.4. Aşerme

Gebeliğin belirli bir döneminde gebe kadının canının bazı şeyleri istemesi durumuna aşerme denir. Halk arasında “aşerme” adıyla anılan deyimın aslı “aş yerme”dir. Aş yerme ise “yiyecek şeylerden tiksirmek” demektir. Beğenmemek, kötülemek anlamına gelen “aş yemek” deyimini anlam değişimine uğrayarak “hamile kadının kimi yiyecekleri canının çekmemesi, onları tatmaktan, yemekten kendini alamaması” şeklinde günümüze kadar gelmiştir. Bu süreçle ilgili çeşitli inanışlar da oluşmuştur. Aşerme sürecinde gebe kadının canının istediği şeyler verilmezse anne ya da çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine, çocuğun kusurlu olacağına inanılır. Bu sebeple kadının canının istediği her şey verilmeye dikkat edilir (Boratav, 1984: 146).

Sivas Divriği’ye bağlı Güneyevler Köyü’nde aşeren gebe kadın için “yernik olmak” tabiri kullanılır (Türk, 1989: 116).

Urfa’da ise aşerme deyimini “aşyirmek, yirik yirmek” olarak adlandırılmaktadır (Nahya, 1984: 75).

Derinkuyu’da aşermeye “yeriklenme” denir (KK: 18, 21, 22, 33, 37, 63, 68, 76, 78).

Aşeren kadının genellikle acı, ekşi, baharatlı şeyler yemesi doğacak çocuğun kız olacağına yorumlanır. “Ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi” sözü de bu durumdan kaynaklanmaktadır. Aşeren kadının tatlı şeyler yemesi ise doğacak çocuğun erkek olacağına yorumlanır ve bu durum da “Ye tatlıyı, doğur atlıyı” sözüyle açıklanır. Aslında aşeren kadının böyle bir ayırım yapmadan canı ne çekiyorsa çocuğun eksik doğmaması için yemesi gerekir. Eğer yemezse çocuğun şaş, eğri kulaklı vb. olacağına inanılır (Örnek, 1977:134).

Adana yöresinde aşeren kadının istediği yiyeceği yiyememesi günah sayılmakta ve doğacak çocuğun şaşı olacağına inanılmaktadır. Ayrıca istediği şeyi yememesi durumunda lekesinin çocuğun vücudunda oluşacağına, yerse çocuğun akıllı başında olacağına inanılır. Bu sebeple kadına canının çektiği yiyeceğin verilmesi önemlidir (Başçetinçelik, 1998: 38-39).

Urfa'da hamile kadın eğer aşerdiği şeyleri gizlice yerse çocuğun hırsız olacağına inanılır (Nahya, 1984: 75).

Amasya ve Samsun'da aşeren kadının çekim halinde olduğu inancı vardır. Bu sebeptendir ki o anda rastladığı şeyi çeker. Trabzon, Bayburt ve Gümüşhane'de, gebe kadının aşerdiği şeyleri yiyemezse çocuğun dünyaya geldiğinde kusurlu olacağına inanılır (Kalafat, 1997: 250).

Erzurum, Sivas ve Tokat (Zile)'ta aşeren kadına köpeğin yalağına konulan elma haber vermeden gizlice yedirilir, daha sonra da haber verilip hamile kadının tiksinişi sağlanır. Böylece hamile kadının rahat bir hamilelik geçireceğine ve bir daha bu tür şeyleri canının istemeyeceğine inanılır. Erzurum'da ise köpeğin yaladığı elma, köpek yalağına bırakılan üzüm pestili ve yalakta ısıtılmış ekmek gebe olan kadına yedirilirse kadının aşermeden kurtulacağı düşünülür (Akçiçek, 1992: 17).

Aşerme; Bağrganlı, Antaplı ve Safalı'da yaşayan Türkmenler tarafından "gerginlik, ağzın bozulması, bozgunluk" olarak adlandırılmaktadır. Aşerme sürecinde kadınlarda; yiyeceklerden, kokulardan tiksiniş, mide bulantısı, kusma, uyku hali, halsizlik hissi görülür. Aşeren kadının canının çektiği her şeyi yemesi gerektiği inancı vardır. Kadın, aşerdiği yiyeceği yiyemezse çocuğun bir yerinin eksik olmaması için elinin tabanını yalamalıdır. Fırının önünden geçerken aşeren kadına pişen ekmekten, pideden tattırılır. İlk hamileliğinde aşeren (bozgunluk çeken) kadının köpeğin yalağına gizlice sürülen bir yiyecekten yemesi durumunda, ikinci hamileliğini rahat geçireceğine, bozgunluk çekmeyeceğine inanılır (Altun, 2004: 113-114).

Derinkuyu'da aşerme ile ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

Gebe kadının canının bir şey istemesine yeriklenme (aşerme) denir (KK: 6, 10, 12, 18, 25, 32, 35, 39, 40, 41, 46, 55, 66, 68, 70, 74, 76, 78, 89, 101).

Aşerme mide bulanmasıdır (KK: 6, 10, 12, 18, 25, 32, 35, 39, 40, 41, 46, 55, 66, 68, 70, 74, 76, 78, 89, 101).

Aşerilen şeyin yenilmesine dikkat edilir. Yenilmediği takdirde çocuğun bir tarafının yarım kalacağı inancı vardır (KK: 33, 36, 37, 68, 76, 78, 101).

Aşerilen şey yenilmezse göğüs şişer. Göğsü şiştiğinde kocası arkasından habersizce hav diye bağırıp korkutursa ya da demir tabakla göğse bastırılırsa o göğüs ağrısının gideceği inancı vardır (KK: 21, 33, 37, 78).

Göğsün şişmesine “umma” da denir (KK: 22).

Gebe kadın yiyeceklerden, kokulardan tiksindir (KK: 6, 10, 12, 18, 25, 32, 35, 39, 40, 41, 46, 55, 66, 68, 70, 74, 76, 78, 89, 101).

Gebe kadında halsizlik, yorgunluk hissi vardır (KK: 6, 10, 12, 18, 25, 32, 35, 39, 40, 41, 46, 55, 66, 68, 70, 74, 76, 78, 89, 101).

Aşerme ve etrafında şekillenen inanışlar ve uygulamalar kültürel bir devamlılığın neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hamile kadının bu dönemde vücudunda meydana gelen değişiklikler ve canının çektiği yiyeceklerle doğacak çocuk arasında çeşitli ilgilerin kurulması Türk kültüründe yaygın görülen bir durumdur.

2.1.1.5. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları

Kadın hamilelik ve lohusalık döneminde çevresi tarafından hasta olarak kabul edilmektedir. Hasta kategorisine sokulan kadının toplumun değerlerine uygun hareket etmesi ve gebeliği süresince birtakım şeylerden kaçınması ve bazı uygulamaları yapması beklenir (Örnek, 1977: 135).

Gebe kadının yediği yiyeceklerin, çok baktığı insanların, hayvanların; çocuğun huyunu, vücut yapısını, yüz özelliklerini etkileyeceği düşünülür. Gebe kadın, doğacak çocukta kusur oluşturacak şeyleri yemekten, böyle kimselere bakmaktan kaçınır. Gebe kadının özürülü kişilerle alay etmesi sonucu doğacak çocukta da aynı kusurun olacağına inanılır. İzin istenilmeden alınan yiyeceklerin de doğacak çocukta bir kusur veya iz bırakacağına inanılır (Boratav, 1984: 146-147).

Sedat Veyis Örnek'e göre; anne karnındaki çocuğa olumlu veya olumsuz etki ettiğine inanılan bazı benzetmeli (analojik) işlemler vardır. Gebe kadın bunlardan bir kısmından kaçınırken bir kısmını da yerine getirmek için çaba sarf eder. Gebe kadın karnındaki çocukla arasında bir özdeşlik, bağ olduğu düşüncesi ile ayıya, maymuna, deveye bakmaz; balık, tavşan, paça, kelle yemez; ölüye bakmaz, gizli, saklı bir şeyi alıp yemez. Bu kaçınmaların dışında gebe kadın; aya, gökyüzüne, güzel insanlara bakar, gül koklar, ayva, elma, yeşil erik, üzüm yer (Örnek, 1977: 137-138).

Urfa'da gebe kadınlar ayıya, tavşana bakarsa çocuğun baktığı bu hayvanlara benzeyeceğine can eriği yerse çocuğun başında erik büyüklüğünde çıban oluşacağına inanılır (Nahya, 1984: 75).

Afyon Bayat'ta gündüz çocuğa gebe kalınmışsa çocuğa, "Gündüzleme" adı verilir. Bölgede bu şekilde gebe kalınan çocuğun aileye ve topluma yararlı olmayacağı inancı egemendir (Aydın, 2001: 40).

Gaziantep'te gebe kadın çirkin şeylere bakmaz, ciğer yemez, çocuk kıllı olur diye tüylü meyve yemez. Çocuk sivri dilli, hain, suskun olur düşüncesi ile yılana bakılmaz. Ayrıca yılan sürüngenlerden olduğu için çocuğun da geç yürüyeceği inancı vardır. Çocuğun gözünün kırmızı olmaması için balığa bakılmaz. Gebe kadın vücudunda leke olacağı düşüncesi ile çilek yemekten kaçınır (Yüksel, 2007: 83).

Samsun'da gebe kadın aşerdiği dönemde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yiyip ellerini yıkamadan yüzüne veya vücuduna değdirirse çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir iz oluşacağı inancı vardır. Gebe kadın elma yerse doğacak çocuğun güzel olacağına, ayva yerse çocuğun benzinin sarı olacağına inanılır. Ayrıca gebe kadına iğne elden yere konularak verilir. Eğer iğne yere konularak değil de elden verilirse çocuğun çok zayıf doğacağına inanılır (Şişman, 2002: 446).

Adana'da da çocuğun vücudunda leke olacağı düşüncesiyle gebe kadın ciğer yemez (Başçetinçelik, 1998: 44).

Kandıra Türkmenlerinde çocuğun güzel olması için, gebe bozgunlukta güzele bakar; çocuğun kendisine benzemesi için aynaya bakar, çocuğun gözlerinin mavi olması için denize bakar, çocuğun gözlerinin siyah olması için zeytin yer, çocuğun beyaz tenli olması için sarımsak yer, çocuğun gamzeli olması için ayva ve yumurta yer. Çocuk anne karnındayken hareket eder ise ay gibi güzel olması için aya bakılır. Çocuğun, annenin en çok baktığı kişiye benzeyeceğine ve o kişinin huyunu alacağına inanıldığı için güzel şeylere, sevilen ve beğenilen birine bakılır. Çocuğun babaya benzemesi en çok o sülalenin sevildiğine işaret olarak kabul edilir. Yine gebe kadın doğacak çocuğun sağlıklı ve güzel olması için; ayıya, maymuna, deveye bakmaz. Kutsal gecelerde gebe kadın kocasıyla yatmaz. Çocuğun kemiksiz olacağı düşüncesi ile balık yemez. Çocuğun dudağı yarık olacağı düşüncesiyle tavşana bakmaz. Çocuğun yüzü soluk benzi sarı olur diye cenazeye bakmaz. Çocuk cenaze geçerken uyutulmaz. Beşiğin yeri çocuğun tembel, miskin olmaması için değiştirilir, bu yüzden çocuk cenazenin peşinden baktırılır. Ciğer ve ete dokunulduysa vücudun herhangi bir yerine leke olur düşüncesi ile el sürülmez. Gebe kadın sakız çiğnerse çocuğun ağzında sakız gibi bir et parçası olacağına inanılır. Doğacak çocuk anneden etkileneceği için anne sinirli ve gergin olmamalıdır. Sevmediğimiz çocukların kınanması halinde doğacak çocuğun da ona benzeyeceğine inanılır. Huyu, karakteri sevilmeyen insanları görme durumunda yol değiştirilip görmezden gelinir (Altun, 2004: 115-116).

Araştırma sahamız olan Derinkuyu’da da gebe kadın çocuğunun güzel olması için bazı uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır:

Çocuğun güzel olması için güzel çocuklara bakılır (KK: 6, 10, 12, 13, 18, 23, 24, 76, 78).

Çocuğun beyaz tenli olması için ayva yenilir (KK: 24, 63, 78).

Çocuğun güzel ve gamzeli olması için ayva yenilir (KK: 63, 68).

Çocuğun güzel olması ve ay gibi parlaması beyaz tenli olması için aya bakılır (KK: 36, 63, 68, 76).

Çocuğun gözlerinin güzel olması için güzel gözlü kişilere bakılır (KK: 21, 24, 57, 63, 63, 78, 101).

Çocuğun gözlerinin güzel olması için zeytin yenilir (KK: 24, 33, 37, 63, 78).

Gebe kadın tarafından yıldız kayarken dua edilir (KK: 76).

Gebe kadın çocuğunun sağlıklı ve güzel olması için bazı kaçınmalarda bulunur. Bu kaçınmalardan bazıları şunlardır:

Gebe kadın kiraz ve dalak yerse vücudunda benzer leke çıkacağına inanılır (KK: 24, 33, 37, 76, 78).

Gebe kadın gül yerken vücudunda bir yer kaşınırsa orda gülün lekesinin çıkacağına inanılır (KK: 18, 24, 33, 37, 76, 78).

Çocuk çirkin olur düşüncesi ile gebeyken çirkin kişilere bakmaktan kaçınılır (KK: 24, 29, 33, 36, 37, 63, 68, 76, 78).

Çocuğun çirkin olmaması için hayvanlara bakmaktan kaçınılır (KK: 63, 68, 78, 101).

Çocuğun yüzünün al al ve çilli olacağı düşüncesiyle balığa bakılmaz ve balık yenilmez (KK: 21).

Gebe kadın tavşana bakmaz. Bakarsa çocuğun dudağının yarık olacağına inanılır (KK: 29, 33, 37).

Gebe kadın çok konuşmaktan kaçınır. Gebe kadın çok konuşursa çocuğunun da kendisi gibi geveze olacağına inanılır (KK:63, 78).

Bu dönemde yapılan uygulamaların çoğu korunma amaçlı olarak yapılmaktadır. Çocuğa verilen değer neticesinde hamile kalındığı andan itibaren canlı bir varlık olarak düşünülmesi, hamile kadının kaçınmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu kaçınmalar içerisinde çocuğun sağlıklı olması, güzel olması gibi beklentiler de vardır.

2.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti

Doğacak çocuğun cinsiyeti etrafında birçok uygulama bulunmaktadır. Türk dünyasında görülen, evlenen çiftlerin kucağına bir çocuğun verilmesi veya evlenecek çiftin yatağında bir çocuğun yuvarlatılması uygulamaları bundandır. Bu uygulamalarda kullanılan çocuğun cinsiyeti, evlenen çiftin veya çevresinin doğacak çocuğun cinsiyetine yönelik bir beklenti, bir inanış ve uygulamadır.

Çocuğun cinsiyeti anne babanın dışında bağlı bulunduğu aile, cemaat ve toplum tarafından da önemli bir husus olarak görülmektedir. Toplumumuzda erkek çocuğa verilen önem “erkek evin bacasını tüttürür, soyu devam ettirir.” inancından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden ilk doğan çocuğun bireyler tarafından erkek olması

arzu edilir. Çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inanılan birtakım işlemler yapılır. Bunlardan bazıları; adak ve kurban adanıp, önemli ziyaret yerlerine yatırlara ve türbelere gidilir. Hocalara başvurulup muska yazdırılır. Cinsel birleşmede kadın sağına yatar, sağından kalkar. Gelin olduğu zaman kadının yatağında erkek çocuk yuvarlanır, gelinin kucağına erkek çocuk verilir. Son doğan kıza “Yeter, Döndü, Döne, Durdu” gibi adlar verilerek erkek çocuk isteği belli edilir. Kız çocuk isteyen kişiler ise bunların bir kısmını aynen bir kısmını da tersinden yapar (Örnek, 1997: 136).

Yeni gelinin kucağına oğlan evine geldiğinde erkek çocuk verilmesi ve gelinin yatağının üzerinde erkek çocuk yuvarlandırılması toplumumuzun erkek çocuğa verdiği önemi göstermektedir (Boratav, 1984: 145).

Dede Korkut Destanları’nda oğlu olan kişiler ak otağda, kızı olan kişiler kızıl otağda, çocuğu olmayan kişiler ise kara otağda ağırlanıyordu (Ergin, 2001b: 21).

Gebe kadının rüyasında ay görmesi erkek çocuğuna, güneş görmesi kız çocuğuna; bıçak, tüfek ya da korkunç hayvanlar görmesi erkek çocuğuna; makas, iğne, takı ya da süs eşyaları görmesi kız çocuğuna yorumlanmaktadır. Gebe kadının haberi olmadan oturacağı minderden birinin altına makas, birinin altına bıçak konur. Kadın altında bıçak olan mindere oturursa oğlunun, makas olan mindere oturursa kızının olacağına inanılır (Boratav, 1984: 145).

Dede Korkut Hikâyelerine göre oğul; “Babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur.” denilmektedir (Ergin, 2001b: 16).

Sivas Zara’da gebe kadının canının ekşi yiyecekler istemesi kız çocuğu olacağına, canının tatlı yiyecekler istemesi oğlan çocuğu olacağına yorumlanmaktadır (Kalafat, 1997: 250).

Aksaray, Samsun, Konya yörelerinde; arka arkaya kız çocuk sahibi olan aileler, son doğan kız çocuklarına Döne, Döndü, Yeter gibi adlar vererek erkek çocuk isteklerini dile getirmiş ve yaratıcıya da isteklerini iletmış olurlar (Acıpayamlı, 1992: 12).

Doğan çocuğun ilk olarak “baba” demesi sonraki çocuğun erkek olacağına, “anne” demesi sonraki çocuğun kız olacağına işaret olarak görülür (Kalafat, 1997: 252).

Balıkesir’de gerdek gününün sabahı çeşmenin önüne bir tarak ve bir bıçak bıraktırılıp geline arattırılır. Gelin tarağı bulursa kız çocuğu olacağına, bıçağı bulursa erkek çocuğu olacağına inanılır (Kalafat, 1996: 5).

Ankara Kızılcahamam’da gelin damat evinin önüne getirildiğinde arabadan inmeden önce gelinin eline arabanın bir kapısından alınıp öbür kapısından verilmek üzere bir erkek bebek verilir. Bu olay üç defa tekrarlanır (Akpınar, 2005: 130).

Samsun’da hamile kadının yüzü çirkinleşirse kız çocuğu doğuracağına, yüzü beyaz olursa erkek çocuğu doğuracağına; hamile kadının karnı sivri olursa erkek, kalçası genişlerse kız çocuğu doğuracağına inanılır (Şişman, 2002: 446-447).

Kandıra Türkmenlerinde; hamile kadının vücudunun şekline, canının çektiği yiyeceklere, hal ve hareketlerine göre doğacak çocuğun cinsiyeti belirlenir (Altun, 2004: 116).

Gaziantep’te, kadının göbeğinin üzerine konulan sarımsak ya da soğana bebek tepki verirse erkek, tepki vermezse kız olur. Gebe kadının çevresinden biri ona haberi olmadan “Elinde ne var?” diye sorar ve kadın da elinin içine bakarsa kızı, üstüne bakarsa oğlu olacağı inancı vardır (Yüksel, 2007: 77-78).

Derinkuyu’da da gebe kadın çocuğun cinsiyetinin tayini için yapılan uygulamalar şu şekildedir:

Çocuğun cinsiyeti gebenin yediği yiyeceklerden tahmin edilir (KK: 18, 21, 24, 33, 37, 64, 65, 66, 74, 75, 76, 78, 79, 83, 85).

Kadın; makasın üzerine oturur ise kız doğuracağı, bıçağın üzerine oturur ise erkek doğuracağı inancı vardır (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 66, 74, 75, 78, 83, 85, 94, 99) .

Tatlı yer ise erkek; ekşi yer ise kız olacağına inanılır (KK: 10, 18, 21, 24, 27, 33, 66, 74, 75, 76, 78, 94).

Gebe kadın rüyasında ay görürse erkek, yarım ay görürse kız doğuracağına inanılır (KK: 63).

Doğacak çocuk kız olursa gebe kadının kalçası büyür; oğlan olursa karnı töme (yuvarlak) olur (KK: 18, 24, 29,33, 37, 68).

“Kalçalı avrattan pençeli çocuk doğar.” inancı vardır (KK: 92).

Doğacak çocuk erkek olursa kadının göbeği sivri olur (KK: 21).

Çocuk anne karnında yukarıya doğru kımıldıyorsa erkek, yana doğru kımıldıyorsa kız olacak denir (KK: 63).

Kadın; hamileyken güzelleşirse erkek, çirkinleşirse kız doğuracak denir (KK: 18, 24, 29, 33, 37, 78).

Kadın erkek çocuğa hamileyse kadın yüzü lekeli olur. Kıza hamile ise güzelleşir (KK: 63).

Çocuğun karnın sağ tarafında olması onun cinsiyetinin erkek olacağına yorumlanır (KK: 33, 36, 78).

Baba adayları soylarının sürmesi için doğacak çocuğun erkek olmasını ister (KK: 18, 36, 76, 94). Bu sebeple de “Kız el kapısına gider; oğlan baba ocağını şenlendirir yakar.” derler (KK: 24, 33, 37, 76, 78, 94).

Kadın sürekli kız çocuk doğuruyorsa kocası ona küser (KK: 29).

Sürekli kız çocuğu olan kadın erkek çocuğunun olması için istihareye yatar. “Bir al bayrak da bana göster Yarabbi!” diyerek dua eder. Erkek çocuk askere gittiğinde ya da evlendiğinde dama (çatıya) al bayrak asıldığı için erkek çocuk al bayrak ile özdeşleşmiştir (KK: 63).

Gökkuşağının altından geçilince çocuğun cinsiyetinin değişeceğine inanılır (KK: 100).

Gebe kadın eğer kız çocuk dünyaya getirdiyse sonraki çocuğu erkek olsun diye Songül, Yeter, Döndü vb. isim konulur (KK: 18, 24, 33, 37, 76, 78, 89, 93, 94, 96, 97, 99, 101).

Geleneksel Tük toplumunun bir parçası olan Derinkuyu halkının daha çok erkek çocuk beklentisi içerisinde olduğu görülmektedir. Gerek iş gücü gerek de soyun devamı adına erkek çocuğa verilen önem daha fazladır. Son zamanlarda sağlıklı ve hayırlı olsun da ister kız ister erkek olsun anlayışı da yaygınlık göstermektedir.

2.1.2. Doğum Sırası

2.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum

Gebe kadının doğum yapmasını kolaylaştırmak amacıyla uygulanan bazı işlemler vardır. Bu işlemler doğum odasının hazırlanması ile başlar. Gebe kadının sancı çekmesiyle doğum için de hazırlık yapılır. Hayatın geçiş dönemlerinden olan doğumda birçok adet inanma uygulamaları yapılmaktadır. Doğum odasında ve doğum anında uygulanan adet ve inanmaların amacı gebe kadının doğumunun kolay olmasını sağlamak, gebe kadını ve doğacak çocuğunu tehlikelerden korumak ve kutsamak amaçlıdır (Başçetinçelik, 1998: 47).

Doğumun kolay gerçekleşmesi için birçok teknik uygulanmaktadır. Bunlar içerisinde oturarak, diz çökerek, çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak yapılan doğum teknikleri vardır. Gebe kadını yürütme, vücudunun bazı bölgelerini ovma gibi işlemler de doğumu kolaylaştıran diğer uygulamalardır (Boratav, 1984: 148). Anadolu’da doğumu kolaylaştıran uygulamalar içerisinde Fadime Ana Eli ve Meryem Ana Eli adı ile bilinen bitki kurutularak içilmesi de bulunmaktadır. Ayrıca gebe kadına doğum yaptıran ebe “El benim değil Fadime Ananın Eli.” derse doğumu Fadime Ana’nın yaptırdığına inanılır (Uçar, 1976: 149-152).

Doğumu kolaylaştıran uygulamalar çeşitlilik göstermektedir. Doğum sırasında; kadının bağlı olan saçları çözülür, kilitli olan kapı ve sandık varsa açılır, kapalı olan pencereler açılır, kuşlara yem verilir. Doğumunu kolay yapmış olan kişilere gebe kadının sırtı sıvazlatılır, silah atışı yapılır, suya konulan Fadime Ana otu gebeye içirilir, doğumu kolaylaştırdığına inanılan çeşitli tılsımlar kullanılır, üstü yazılı tuğla parçaları ve saksılar kadına ayağının altına konup kırdırılır, dileklerde bulunulur (Örnek, 1977: 140).

Doğuma yüklenen anlamlar içerisinde kutsallık da vardır. Bu sebeple Urfa’da doğum sırasında ölen kadınların şehit olduğuna ve cennete gideceğine inanılır (Nahya, 1984: 79).

Kocaeli’nin Bağırzanlı, Antaplı ve Safalı köylerinde gebe kadın; doğumun su gibi kolay olacağı inancı ile kadın su üstünden geçirilir, doğum güç olmasın diye iki avlunun arasından geçmez. Doğum güç olacağı göbek kordonunun bebeğin

boynuna dolanacağı inancıyla gebe kadın erkek çamaşırının üstünden atlatılmaz. Hamile kadının işinin yarım kalacağı, sona eremeyeceği inancıyla hiçbir giysisi giyilmez, iş yapması istenmez. Gebe kadın erkek ayakkabısının urbasının üstünden atlamaz. Göbeğin kıvrık olacağı ve doğumda zorluk çıkacağı inancıyla ağaç üstünden atlamaz. Gebe kadın doğum zor olacağı inancıyla hiç kimsenin ayağının üstünden atlamaz. Gebe kadının üstünden kimse atlatılmaz. Gebe kadın iki kişinin arasına oturmaz. Hamile kadının orak biçmek, keten yolmak, fındık toplamak, hayvan beslemek gibi pek çok işi yapmasının doğumu kolaylaştıracağına inanılır (Altun, 2004: 130).

Doğum yapılacak olan odada sıcak su, havlu, jilet, pamuk, alkol bulundurulur. Gebe kadının doğum yapacağı odaya herkes alınmaz. Doğum yapacak olan gebe kadının odasına çocuğu ölmüş kadının alınmaması, kilitli olan yerlerin açılması, Meryem Ana otunun ıslatılması, gebe kadına okunmuş suyun ve sıcak olan şeylerin içirilmesi gerekmektedir (Başçetinçelik, 1998: 50).

Sivas-Divriği Güneyevler Köyü'nde doğumun kolay olması için gebe kadının altına ısıtılmış “ölük” denen kil toprak koyulur, gebe kadına banyo yaptırılır ve gebe kadın odada yürütülür (Türk, 1989: 109). Bunun yanında Anadolu'nun bazı yerlerinde doğumun kolay olması amacı ile kapıya tuz serpildiği de görülmektedir (Gözaydın, 1991: 26-28).

Anadolu'nun birçok yerinde doğum sırasında görülen adet ve uygulamalar Derinkuyu'da da görülmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

Doğum yaptıran kişiye ebe denir (KK: 23, 24, 29, 33, 36, 37, 63, 68, 76, 78, 89, 93, 94, 101).

Doğumu yaklaşan kadının kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla kadın arabaya bindirilip sarsılır (KK: 18, 29, 78, 89).

Gebe kadının kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla sırtı alınıp birden yere bırakılır (KK: 18, 29, 78, 89).

Köylerde doğum, işi bilen bir köylü kadın tarafından tandır odasında, evde ya da ahırda doğum yaptırılır (KK: 23, 29, 33, 37, 36, 63, 76, 89, 93).

Doğum sırasında tandır yakılır; sıcak su, leğen, makas, iplik bulunur (KK: 6, 10, 13, 18, 22, 23, 29, 36, 63, 74, 76, 77, 89, 93, 94, 95, 101).

Doğum yaptırılırken bir kişi gebe kadının omuzuna bir kişi de dizine basar (KK: 29, 63, 68, 76, 78, 89, 94).

Doğum yapacak kadına döşek açılır ve döşeğe sıcak toprak dökülür. Kadından gelen leke (kanama) bu toprağa gider. Bu toprağa çocuk toprağı denir (KK: 23, 29, 33, 36, 37, 63, 68, 78, 89, 93).

Kanamamanın durması için kadın tandır külüne de oturtulur (KK: 23, 78, 99).

Doğum odasına gebe kadının annesi ve kayınvalidesi girmez. Doğum odasında gebenin akraba ve tanıdıkları olur (KK: 21, 36, 63).

Doğum odasına annenin girmesi günah karşılanır (KK: 21).

Doğumda kadının saçı ile yüzü silinirse; yüzündeki o is görüntüsü, lekeleri gider (KK: 21).

Bebek şalvara doğar ve şalvara sarılır (KK: 21, 24, 33, 37, 78).

Çocuğun kafasının büyük olmaması için kafası başörtüsü ile sımsıkı sarılır (KK: 21, 24, 78).

Bebeğin sarılık olmaması için bebeğe sarı bez örtülmektedir (KK: 18, 21, 23, 24, 33, 37, 61, 76, 78, 93, 94, 95, 101).

Doğum öncesi yapılan bütün kaçınmaların amacı sağlıklı bir çocuk doğurabilmektir. Doğum esnasında çocuğun kolay doğması için birçok uygulama yapılmaktadır. Doğumlar yakın döneme kadar evde ebe yardımı ile yapılırken günümüzde hastanelerde yapılmaktadır. Doğum sırasında doğumu kolaylaştırmak, annenin ve çocuğun sağlığını tehlikeye atmamak için çeşitli tedbirler de alınmaktadır. Kanamanın fazla olması durumlarda veya çocuğun ters gelmesi ya da kordona dolaşması durumlarında annenin ve çocuğun sağlığı tehlikeye girmektedir. Bu sebeple doğumu yaptıracak kişinin tecrübeli birisi olmasına özen gösterilmektedir.

2.1.2.2. Çocuğun Eşi ve Göbeği

İnsanın yaratandan ötürü önemsendiği, insanın uzuvları ile ilgili de bu önemin devam ettirildiği söylenebilir. Bu çerçevede birçok inanış da gelişmiştir. Bu inanışlar çocuğun eşi için de geçerlidir. Çocuktan sonra gelen plasentaya “eş, son, etene, eten” gibi farklı isimler verilmektedir. Anadolu’da çocuğun eşi adı verilen plasenta için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Çocuğun eşi; saklanır, gömülür, suya atılır veya yakılır (Boratav, 1984: 149). Çocuğun eşinin canlı olduğu inancı

bu adet ve uygulamaları doğurmuştur denebilir. “Eş” in çocuk gibi canlı olduğuna, göbek bağı kesilince, döl yatağı ve çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüne inanılır. Bu sebeple de eşe ölmüş bir varlığa gösterilen saygı gösterilir ve eş kedi köpek gibi hayvanların yememesi için herhangi bir yere atılmaz. Çanakkale’de canlı olan “eş”i üstüne çivi çakarak öldürmek gerektiği inancı vardır. Eğer öldürmeden gömülürse günah olduğuna inanılır (Boratav, 1984: 151). Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan Divan-ü Lugat-it Türk’te eşe “Umay” adı verilmektedir (Atalay, 1985: 127). Umay, çocukları koruyan ruhtur (Atalay, 1998: 693). Elazığ Harput’ta göbek kordonu ile eş birlikte toprağa gömülür (Araz, 1995: 98).

Osmanlı adet ve merasimlerinde, ebe çocuğun eşini aldıktan sonra, göbeği dört parmak yukardan keser ve çocuğu tülbente sararak göbek adını koyar (Abdülaziz Bey, 2002: 12).

Sivas’ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü’nde çocuğun eşi yıkandıktan sonra bir beze sarılarak gömülür. Eş gömülmezse sahibinden davacı olacağı inancı vardır (Türk, 1989: 111).

Gaziantep’te eş, suya atılırsa anne sütünün bol olacağına inancı vardır. Çocuğun göbeği de eve bağlı kalacağı inancı ile evin avlusuna gömülür (Güzelbey, 1982: 24).

İsparta’da eş, ayak basılmayan bir yere gömülür. Eşin açıkta bırakılması günahdır (Kılıç, 1998: 111).

Erzurum’da çocuğun eşi yani sonu kutsal olarak görülür ve evin temelinde gizli bir yere gömülür. Gömülmezse kör olabileceği inancı vardır. Kız çocuğunun “son”u tandır başına gömülerek gelecekte onun ev hanımı olması sağlanır (Türkdoğan, 1982: 590).

Çocuğun göbeği ile ilgili de çok farklı inanışlardan dolayı çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Göbeğin çocuğun hayatını, geleceğini etkileyeceği inancının hakim olduğu görülmektedir. Bu sebeple göbek gelişi güzel atılmaz. Çocuğun gelecekte hangi meslekte çalışması isteniyorsa göbekte ilgili birtakım işlemler yapılır. Bu durumda göbek ya bir yere gömülür ya da atılır. Çocuğun dinine düşkün olmasını

isteyen kişiler göbeği cami duvarına ya da avlusuna gömerken, okumasını isteyen kişiler okul bahçesine ya da duvarına gömer. Çocuğun malcı olmasını isteyenler ahıra gömerken; kısmetini dışarıda aramasını isteyenler ve huyunun güzel olmasını isteyenler ise suya atar. Bazıları ise çocuğun eve bağlı olmasını istedikleri için göbeği eve gömer. Günümüzde hastanelerde yapılan doğumlarda bu uygulamalar görülmemektedir (Örnek, 1977: 142-143).

Göbek ile ilgili yapılan uygulamalar Umay iyesi ile ilişkilidir. Kız çocuklarının sağlıklı büyümesi, evlenince evine bağlı olması için göbek evin bir yerine gömülür. Erkek çocuklarının göbeği ise iyi bir geleceği ve mesleği olması için okul bahçesine veya cami bahçesine gömülür. Göbeğin kesilmesinde kullanılan bıçak, makas jilet gibi kesici aletler lohusayı korumak için lohusanın yatağının altında kırk gün süre ile bekletilir. Alkarısı'na karşı demirin koruyuculuğu işlevi, Umay'ı memnun etmektedir. Bu uygulama koruyucu ve himayeci bir ruh olan Umay'ın sorumluluğunu kolaylaştırmaktadır (Araz, 1995: 98).

Trabzon'da göbek bağının bahçesine gömüldüğü evin daha çok ısınacağına inanılmaktadır. Manisa'da ise göbek bağı kapı eşiğine gömülür ve onun üzerinden de yüzü yaralı biri geçerse yarasının iyileşeceği inancı vardır (Binbaşoğlu, 1998: 23).

Samsun'da erkek çocuklarda göbek bağı bebeğin sağ memesine kadar ölçülerek, kız çocuklarda ise göbek bağı sol memesine kadar ölçülerek tekbir alınarak kesilir. Çocuğun malcı olması istenirse göbek ahıra atılır, evci olması istenirse göbek evde saklanır. Eğer göbek dışarıya atılırsa çocuk dışarıyı sever (Şişman, 2002: 449).

Kandıra Türkmenlerinde; çocuğun göbeği okuması için okul bahçesine veya cami avlusuna gömülür. Cami hocası olması isteniyorsa da cami avlusuna gömülür. Düşen göbek Kur'an-ı Kerim'in içine konulursa çocuğun büyüyünce hoca olacağına inanılır. Çiftçi olması istenen çocuğun göbeği sopanın kulpuna bağlanır. Eğer çocuğun usta olması istenirse göbeği keserin sapına bağlanır. Kız çocuğunun hızlı ve güçlü olması için göbeği değirmenin çarkına atılır (Altun, 2004: 136).

Derinkuyu'da da çocuğun göbeği ve eşi ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

Kadının karnı sıvazlanarak eş düşürülür. Göbek kordonu 3-4 parmak ölçülüp kesilir (KK: 23, 24, 33, 37, 68, 76, 94, 101).

Eşin düşmesi zorlanırsa süpürgeyle bastırılır (KK: 23, 96).

Çocuğun malcı olması için düşen göbek ahıra konulur (KK: 24, 33, 36, 37).

Kız çocuklarının göbeği eve bağlı olması için avlunun eşiğine; erkek çocuklarının göbeği ise dinine düşkün olması için camiye ya da meslek sahibi olması için okula gömülür (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 68, 72, 75, 76, 79, 83, 84, 85, 94, 101).

Geleneksel Türk toplumunda çocuğun eşi olarak adlandırılan plasentaya ve çocuğun göbek kordonuna çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Bu durum Derinkuyu’da da görülür. Çocuğun eşi ile ilgili yapılan uygulamalar onun bir canlı olması, bir ruhunun olması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple çocuğun eşi rastgele atılmamaktadır. Tıpkı ölmüş bir canlı gibi muamele edilmektedir. Kültürümüzde bulunan Umay ile çocuğun eşi arasında da ilişki kurulmuştur. Çocuğun eşi çıkmazsa anneyi zehirleyip ölümüne sebep olabilir. Bu yüzden ona da saygıyla yaklaşmak gerekir.

Çocuğun göbek kordonu ile çocuğun geleceği arasında bir ilişki kurulmaktadır. Bu sebeple çocuğun göbek kordonu kuruyup kendiliğinden düştükten sonra ileride çocukları hangi mesleğe sahip olsunlar isteniyorsa o işin yapıldığı mekanlara gömmek adettendir.

2.1.3. Doğum Sonrası

Türk kültüründe doğum sonrası adet ve uygulamalar öncesinde ve sırasında olduğu gibi çeşitli inanışlarla şekillenmiştir. Doğum sonrası uygulamaların önceki dönemler gibi çoğunlukla sakınma, korunma içerikli uygulamalar olduğu söylenebilir. Derinkuyu’da da durum benzerlik göstermektedir.

Derinkuyu’da doğum sonrasında yapılan uygulamalar şunlardır:

Doğum sonrası göbek yağ sürülüp, iple bağlandıktan sonra kesilir (KK: 29, 68, 76, 94).

Çocuğun güzel ve al yanaklı olması için göbek kesilince kanı yanağına sürülür (KK: 21, 33, 37, 78).

Çocuğu kucağına alan ilk kişi besmele çekerek alır (KK: 21, 24, 37, 93).

Yıkama işlemi kırkı çıkana kadar yapılmaz (KK: 29, 36, 68, 76, 94).

Doğumdan hemen sonra çocuk da kadın da yıkanmaz. Kadını sütü gelsin diye 2-3 gün sonra yıkarlar (KK: 36).

Doğan çocuğa süt hemen verilir (KK: 24, 33, 76, 78).

Doğan çocuğa üç ezan sesi duyduktan sonra süt verilir (KK: 29, 68, 93).

Hemen süt verilmemesindeki amaç ise çocuğun sabırlı olması içindir (KK: 93).

Doğan çocuğa üç ezan sesi duyduktan sonra şekerli su verilir. Çünkü anne banyo yapana kadar sütü gelmez (KK: 21).

Çocuk kundağa sarılıp sıcak sarı toprağa (çocuk toprağına) yatırılır (KK: 24, 29, 33, 68, 76, 94).

Çocuğun terinin kokmaması için tuzlama yapılır (KK: 24, 29, 36, 63, 65, 68, 76, 94).

Çocuğun ağzına, kokmaması için tuz konulur (KK: 29, 68).

Çocuğun ağzına tuzsuz (boşboğaz) olmasın diye tuz konulur (KK: 29).

Tandırın kenarı (karası) bıçakla sıyırıp; pudra gibi çocuğun koltuk altına bacak arasına sürülür (KK: 94).

Çocuğun doğumunu yaptıran kişiye para verilir (KK: 29, 33, 37, 78).

Çocuğun doğum haberini aileye, duyan ilk kişi haber verir (KK: 29, 63, 68, 76, 94).

Çocuğun doğum haberi ilk önce kız tarafının ailesine haber verilir (KK: 63).

Kadının doğumdan sonraki ağrısına burç denir. Ağrı geçsin diye kuru üzüm ve pancar yedirilir (KK: 68, 96).

Kadındaki bu ağrının çocuğa geçtiğine inanılır (KK: 63, 68, 96).

Burcun geçmesi için kabak pişirilip üstüne oturulur (KK: 63, 68, 96).

Burcun geçmesi için toprağa yatırılır (KK: 63, 68, 96).

Doğuran kadın yırtıkları iyileşene kadar yatmaz, uzanmaz. Oturur vaziyette olur. Yoksa yırtıkları pişmez yani iyileşmez denir (KK: 63).

Loğusa ev işi yapıp gezinirse sütünün olacağı inancı vardır (KK: 29).

Loğusa kadına sütü olsun diye sıvı şeyler içirilir (KK: 24, 33, 37, 63, 64, 65, 68, 76, 93).

Loğusanın eğer sütü olmaz ise çocuğu başkası da emzirir (KK:23, 68, 76, 93).

Sütün kesilmesine ya da azalmasına üzüntü, korku, nazarın neden olacağına inanılır (KK: 23, 63, 68, 76, 78).

Çocuğun ağzına sormuk (yenilen şeylerin gevişi) ya da üzüm ezilip yemeni (yazma-başörtüsü) arasına koyulup bağladıktan sonra emzik gibi verilir (KK: 3, 21, 23, 76, 78, 97).

Bebeğin yaşaması için yedi Mehmet isimi olan evden çaput alınıp bebeğe içlik dikilir giydirilir (KK: 29, 81).

Bebeğin yaşaması için yedi Mehmet mezarından da taş alınır (KK: 81).

Çocuk doğup kısa bir zaman içinde ölürse çocuğun selası verilmez, kefenlenip defnedilir. Ama doğumda kadın öldü ise selası verilir. Normal bir şekilde defnedilir (KK:68, 76).

Çocuk bebekken öldüyse Arife günü annesi dikiş dikmez (KK: 74).

Kadın doğumda ölürse şehit sayılmaktadır (KK:68, 76).

Loğusanın kırk gün mezarının açık olacağına inanılır (KK: 21, 68, 76).

Loğusa kırkı çıkmadan ölürse şehit olacağı inancı vardır (KK: 21).

Çok ağlayan çocuğun ağzına cuma günü sela verilirken babasının ayakkabısıyla ihlas suresi okunarak vurulur (KK: 78, 80).

Çok ağlayan bebeğin karnına yumurtayı pişirip sarılır. Bu uygulama sancıyı alır (KK: 72).

Bebeğin karnının ağrmasına “küpleme” denir. Bunun için ayakkabının tabanına 7 top fırın (tandır) külü koyulup çocuğun karnına orta parmakla o külü atılarak sure okunur (KK: 24, 71, 78).

Sancısı olan bebek ısıtılmış toprağa yatırılır (KK: 24, 33, 37, 78, 97, 101).

Sancısı olan bebeğin karnına zeytinyağı sürülür (KK: 72).

Çocuğun karnı ağrıdığı zaman taş ısıtılıp karnına konulur (KK: 21).

Karnı şişen çocuğa kül serpererek dua okunur (KK: 10).

Doğacak çocuk için adak adandıysa kesilir (KK: 24, 63, 64, 65, 68, 76, 78, 91, 99, 101).

Doğum yapan kadının annesi, çevresindeki hısım akraba herkesi bebek görmeye davet eder. Bebeğin yorganını, takımını (elbise) alıp hısım akraba gidilir. Buna “beşik töreni ya da beşik donatması” denir (KK: 23, 76, 78, 36, 91, 99).

Beşik törenine gidenler bebeğe hediye götürür. Beşik töreninde oyun oynanmaz, çay içilip yemek yenildikten sonra sohbet edilir (KK: 23, 76, 78, 36, 91, 99).

Beşik törenine giderken kız evi beşik alır (KK: 68).

Aksaray’da çocuk doğduğunda onun adına kavak dikilir (KK: 42).

Çocuk için mevlid okutulur (KK: : 23, 33, 36, 76, 78, 91, 93, 99).

Boş beşik sallamak iyi sayılmamaktadır (KK: 18, 36, 63, 68, 76, 93).

Boş beşik sallanırsa çocuğun öleceğine ya da hastalanacağına inanılır (KK: 63).

Çocuğun emeklemesi misafir geleceğine işarettir (KK: 68, 76, 78, 91, 99).

Çocuk uykusunda gülerse meleklerin güldürdüğüne inanılır (KK: 21, 23, 33, 36, 68, 76, 78).

Çocuk uykusunda ağlarsa kötü ruhlar tarafından korkutulduğuna inanılır (KK: 21, 23, 36, 68, 76).

Çocuk uykusunda ağlarsa, annesine babasına eziyet edildiği için rüyasında onları görüyor denir (KK: 23).

Çocuğun ellerinin arasında oluşan pamuk gibi şeyi meleklerin biriktirdiğine inanılır ve “O, çocuğun uykusu almayın.” denilir (KK: 21).

Küçük çocuğa kına yakılmaz. “Parmağındaki mumlar söner.” denir. Çocuğun parmaklarına o yüzden baktığına inanılır (KK: 23, 93).

Ufak çocuk aynaya baktırılmaz (KK: 74).

Arife günü çocukların banyo yaptırılmasının sevap olduğuna inanılır (KK: 74, 78, 99).

Kaplumbağa yavrusunun ölüsü beşiklere oyuncak olsun diye takılır (KK: 33, 78, 85).

Tuvaletini yapamayan çocuğa fitil olmadığı zaman sabun kesilip fitil gibi yapılır (KK: 24, 72, 78, 89, 99, 101).

Yeni doğan çocuğun bezi sobaya atılmamaktadır. Eğer atılırsa cinlerin musallat olacağına inanılır (KK: 68, 76).

Gözleri şaşı olmasın diye çocuğun gözleri örtülür (KK: 3).

Gözleri şaşı olan bebeği Kırşehir Kurugöl’e götürülüp jiletle kafasını çizdirip pis kanın akması sağlanır (KK: 8).

Yörede kurbağacık ile ilgili farklı görüşler yer almaktadır. Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre:

Kurbağacık göz kayması demektir (KK: 24, 33, 37, 78, 80).

Kurbağacık kekemelik demektir (KK: 23, 72, 80, 99).

Kurbağacık (çocukların alnının çatal gibi olması) için çocukların kafasına kurbağa sarılır. Kurbağa orda ölünce kafasındaki kurbağacık da ölür. Böylece çocuğun kafasının büyümesi de engellenir (KK: 89).

Kurbağacık için dil altı kesilir (KK: 23, 72, 80, 99).

Kurbağacık için 7 çeşit ot havanda dövölüp dil altına sürölür (KK: 72).

Kurbağacık için yumurta pişirilip o bölgeye konulur. Amaç çöken yerin düzelmesidir (KK: 23).

Kurbağacık için o bölgeye kolonya dökölür (KK: 23).

Ailedeki en son çocuğa son turfanda denir (KK: 76, 36).

Önceden erkek çocuk daha değerliyen şimdi kız oğlan ayrımı yapılmaz (KK: 1, 3, 8, 33, 37, 76, 36, 91, 99).

Doğum sonrası uygulanan inanış ve âdetlerde amaç, lohusanın eski sağlığına kavuşturulması, bebeğin ve annesinin nazar, cin çarpması vb. kötölüklerden korunması ve bebeğin gelecek hayatının düzenli, sağlıklı, mutlu ve başarılı olmasını sağlamaktır.

2.1.3.1. Lohusalık

Yeni doğum yapmış ve yataktan kalkmamış kadına; loğusa, loğsa, emzikli, nevse, doğazkesen gibi isimler verilir. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi kadının fizyolojik durumuna, doğumun zorluğuna, iklime, çevre koşullarına, ailenin ekonomik gücüne, kadının sevilip sevilmediğine ve birtakım adetlere bağlıdır. Büyük şehirlerde bu durumun süresini doktorlar belirlemektedir. Devletin kadına doğum sonrası tanıdığı dinlenme süresi altı haftayken geleneklere göre bu süre kırk gündür. Fakat kadın bu sürenin tamamını değil doğumdan itibaren bir hafta on gününü yatakta geçirir (Örnek, 1977: 143-144).

Lohusaya doğumun ilk haftasında göz aydınlığı ziyaretine gidilirken, ikinci haftasında hal hatır sorma ziyaretine gidilir. Lohusa ziyaretine gidilirken sütlaç, muhallebi, baklava, tatlı, şeker, bal, helva, kurabiye, süt, çorba, börek, pilav, ekmek arası haşlanmış yumurta, lohusa şekeri gibi yiyecek ve içecekler götürölürken; yemeni, basma, havlu, terlik, çorap, çocuk kıyafeti ve oyuncak gibi hediyeler de götürölür. Lohusa ziyaretine gelen misafirlere de lohusa şerbeti ikram edilir. Lohusa şerbeti içilerek kadın içinde bulunduğ u durumdan dolayı kutlanır (Örnek, 1977: 144).

Doğum olayı karı kocayı ana baba yaparken onlara birtakım sorumluluklar yükler. Fizyolojik olarak gebe kadın anneliğe hazırlanırken, kocanın da babalığ a

hazırlanması gerekir. Bu nedenle bazı ilkel kültürlerde “kuvad” adı verilen bir töre yaygındır. Bu töreye göre; doğumdan önce kocaya hamile gibi bakılırken, doğumdan sonra da lohusa gibi bakılır. Koca doğum sırasında ise, doğum sancısı çeker (Güvenç, 1999: 244).

Gaziantep’te doğum sonrasında anne ve bebeği “yedi yeri” adı verilen yatağa yatırılır. Bu yatak doğumun sekizinci gününde toplanır (Güzelbey, 1982: 24).

Osmanlı adetlerinde, doğumdan sonra loğusa “ter yatağı”na yatırılarak sıkıca örtülür ve terlemesi sağlanır. Terledikten sonra lohusanın giysileri değiştirilip karnı sıkıca bağlanır. Lohusanın baş kısmına sırma kese içerisine konulan Mushaf-ı Şerif asılır. Ebe duvara asılan Mushaf-ı Şerif’i açarak parmağını sayfasına değdirip çocuğun ağzına sürer sonra da çocuğun kulağına üç kere ezan okur. Bu uygulamalar yapılmadan bebeğe süt vermezler (Abdülaziz Bey, 2002: 12-13).

Gaziantep’te lohusaya “nevse” denilirken, doğumdan sonra lohusaya yapılan ziyarete de “nevse belleme” denilir. Nevse belleme adı verilen bu ziyaretler doğumdan iki gün sonra yapılmaya başlanır. Lohusayı ziyarete giden kişiler; süt, simit, kelle şekeri, maşallah yazılı kolye, yatak örtüsü, kumaş, nazarlık gibi hediyeler alıp götürür. Lohusayı ziyarete gelen kişilere ise tarçın şerbeti sunulur (Güzelbey, 1982: 22-24).

Erzurum’da; doğum sırasında ateş küreği ya da bir tandır demiri ile kadının etrafına dua okunarak daire çizilir. Bu işlem loğusalığın 40. gününe kadar devam eder. Böylece gebe kötü cinlerin zararlarından korunmuş olur (Türkdoğan, 1982: 589).

Gaziantep’te loğusa ve bebeği doğum sonrası yirminci ve kırkıncı günlerde hamama götürülür. Lohusanın hamama götürülmesine “nevse hamamı” denir. Bu hamama kadının ve eşinin yakınları gelir. Yirminci gün gidilen hamama “yirmi hamamı”, kırkıncı gün gidilen hamama “kırk hamamı” denilir (Güzelbey, 1982: 24-25).

Balıkesir’de; anneyi ve çocuğu ziyarete gelenler giderlerken, lohusanın misafirlere “güle güle” demesi uygun görülmez. Sütün, bu sözün etkisiyle gezmeye çıkacağına inanırlar. Herhangi bir nedenle sütü kesilen lohusa: “Sütüm çayıra gitti,

gelecek” der. Eskişehir’de lohusanın sütü kesildiği zaman, yedi Mehmet adlı evden un toplanarak pide yapılır. Bu pide ve bir soğan çobana verilir. Çoban bunları akşama kadar dağarcığında gezdirip akşam da lohusaya “Size süt getirdim.” diyerek verir (Boratav, 1984: 153-154).

Ankara’nın Akyurt ilçesi Elecik Köyü’nde lohusanın sütünün olmaması halinde çobana soğan ekmek verilir ve çoban bunları bütün gün yanında gezdirir. Lohusanın bunları yemesi halinde sütünün geleceğine inanılır (Erdoğan, 1996: 188).

Nevşehir’in Akçaören ve Yeşilöz köylerinde lohusaya sütünün çok olması için; bulgur çorbası, şerbet, kayısı ezmesi gibi sulu yiyecekler verilir. Lohusa soğuk içecek içmekten kaçınır (Sevindik, 1996: 236).

Harput yöresinde emziren kadın canının istediği şeyi yiyemezse göğüsleri şişer. Bu durumda kadın, içinde boş bir tabak olan kalburla, yedi ayrı evden hiç konuşmadan işaretlerle anlaşılarak yiyecek toplar. Evlerden toplanan tuz, bulgur, kavurma vs. gibi şeylerle yemek pişirilir. Bu yemeği yiyen kadının iyi olacağına inanılır (Araz, 1995: 98).

Kocaeli’nin Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde lohusa ve çocuğu ziyaret edenlere özel bir ikram yapılmazken son zamanlarda tatlı, pasta, kek ikram edilmektedir. Lohusa ve çocuk zorunluluk haricinde kırk gün evden çıkmaz. Özellikle lohusa ve çocuğu gece dışarı hiç çıkmaz. Annenin, kırk gün dışardan gelecek zararlara açık olduğuna inanılır. Lohusaya sıcak çorba içirilir. Lohusa kadına yakınları tarafından doğumdan yoğun düştüğü düşünülerek pirinç çorbası yapılır. Az tuzlu ve yağsız un çorbası, umaç (oğlan büyüten çorba) çorbası yapılır. Bunların yanında ayrıca lohusaya tahin helvası, hoşaf, pekmez yedirilir. Lohusanın moralinin bozuk olmamasına dikkat edilir. Doğumdan sonra lohusa kadının ağırları olursa; anne sudan geçtikten sonra karnının altına minder ve yastıktan destek yapıp konulur. Sıcak şerbet verilir. Lohusanın sağı solu ısıtılır sıcak çorba içirilir ve lohusa terletilir. Lohusanın rahminin yatağının yerini bulması için düz yatırılır. Sancısı olan lohusaya ağrı kesici iğneler vurulur (Altun, 2004: 140).

Gaziantep’te lohusaya ekşi yiyecekler verilirse bebeğin “büzmecik” denilen ve ölümcül bir hastalığa yakalanacağına inanılır. Çocuk doğduktan sonra üç ezan sesi duyulup öyle emzirilir (Güzelbey, 1982: 22-23).

Derinkuyu’da da lohusalıkla ilgili uygulamalar şunlardır:

Doğum yapan kadına loğusa ya da emzikli denir (KK: 23, 36, 63, 68,76, 93, 94).

Loğusa ve çocuk 40 gün banyo yapmaz (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 78, 94, 99).

Loğusaya içi ısınsın diye biberli pekmez verilir (KK: 78, 93, 99).

Loğusaya ağrısının geçmesi için şekerli ılık su, sıcak çorba gibi şeyler içirilir (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 35, 41, 78, 93, 94, 99).

Loğusaya sütü çok olsun diye sıvı yiyecek içecek verilir (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 41, 78, 93, 94, 99).

Loğusanın sütü gelmezse loğusaya inek sütü vb. de verilir (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 35, 78, 94, 99).

Lohusanın sütünün üzüntüden, korkudan kesildiğine inanılır (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 78, 93, 94, 99).

Loğusa ve bebek kırk gün dışarıya çıkmaz (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 36, 63, 78, 84, 94, 99).

Loğusa ve bebek kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 78, 94, 99).

Loğusa ve bebek yalnız bırakılır ise bebeği şeytanın çalacağına inanılır (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 36, 63, 78, 84, 94, 99).

Loğusa ve bebek yalnız bırakılır ise bebeği karabasanın çalacağına inanılır (KK: 67).

Lohusa ve bebek yalnız bırakılır ise okuyup üflenip çıkılır (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 36, 63, 68, 78, 84, 94, 99).

Regl döneminde olan bayanlar yeni doğum yapanın yanına gitmez (KK: 21).

Loğusanın mezarının kırk gün açık olacağı inancı vardır (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 36, 63, 67, 78, 84, 94, 99).

Loğusa ziyaretinde ekmek arası yumurta ya da kuru üzüm getirilir (KK: 21, 23, 29, 41).

Bu uygulamalar günümüzde çok az uygulanmaktadır (KK: 10, 18, 24, 27, 33, 36, 63, 67, 78, 84, 94, 99).

Lohusalık dönemi doğum yapan kadının ve çocuğunun korunmasına yönelik uygulamalar içermektedir. Bu dönem kadının ve çocuğun mezarı açık olarak düşünülmektedir. Bütün dış etkenlere açık olan kadın ve çocuğa yönelik bu sebeple çeşitli koruyucu tedbirler uygulanmaktadır.

2.1.3.2. Al Karısı ve Albastı (Hastalığı)

Halk arasında insanları etkileyen olağanüstü varlıklar olduğuna ve geceleri ortaya çıktıklarına, günün aydınlanması ile de dağıldıklarına; تنها yerlerde yaşadıklarına inanılır. Bu olağanüstü varlıklar; Karakoncolos, Kara-Kura, Al-bastı, cadı, Çarşamba-Karısı, Albız, Albastı, Al karısı gibi çeşitli adlarla adlandırılmaktadır (Boratav, 1984: 74-78).

Halk arasında “Al karısı”nın lohusa kadınlara ve çocuklara musallat olup bazı zaman da onları öldürdüğü inancı vardır. Bu yüzden de lohusa ve çocuk doğumdan sonra belli bir süre Al karısının musallat olacağı düşüncesi ile yalnız bırakılmaz. Al karısına; Alanası, Al, Alkızı gibi adlar da verilmektedir. Al karısının insan hayvan arası bir görünüşe sahip olduğuna inanılır. Al karısının boy, parmak ve tırnaklarının uzun olduğuna, saçlarının dağınık, ellerinin ve ayaklarının küçük olduğuna, bir dudağının yerde bir dudağının gökte olup dişlek olduğuna, bazen zenci suratlı olup, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çirkin mi çirkin, al gömlek giyen bir yaratık olduğuna inanılır. Al karısının virane yerlerde, samanlık, ağıl gibi yerlerde ve su kaynaklarının olduğu yerlerde olduğuna inanılır. Bu sebeple de buralara besmele çekilerek girilir. Bu öldürücü güç olan Al karısının lohusa ve bebeğe zarar vermesini önlemek ayrıca yakalanmasını ve etkisiz hale gelmesini sağlamak için birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları; lohusa ve çocuğun bulunduğu odaya soğan, sarımsak, süpürge, nazarlık, Kur'an-ı Kerim asılır. Lohusa ve çocuğun yastıklarının altına Kur'an-ı Kerim, orak, bıçak, demir, erkek pantolonu ve erkek yeleği bırakılır. Lohusaya ocaklı bir kişinin kıyafetleri giydirilir ya da kuşağı sarılır (Örnek, 1977: 144-145).

Yalnız kalan veya yalnız bırakılmak zorunda kalan lohusanın yanına gelen peri kızlarının gelip lohusanın ciğerini alıp gittiklerine böylece albasmasının

olduğuna inanılmaktadır. Bu durumda periler lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusanın öleceğine inanılmaktadır. Lohusayı albasıması için tüfek atılır, lohusanın yanı başına demir konulur ve kırmızı kurdele takılır (İnan, 2006: 171).

Kayseri’de yaşıyan Uygurlar, “albastı” yerine “kara basmak” terimini kullanırlar. Doğum yapan kişinin uzun bir süre baygın kalması, kendinden geçmesi “karabastı”ya uğradığına işarettir (Güngör, 1992: 7).

Urfa’da lohusa ve bebeği gece yalnız bırakılırsa başucuna süpürge konulur, yastığının üstüne çuvaldız batırılır. Başka bir inanca göre de lohusanın yorganının mavi olması gerekmektedir (Nahya, 1984: 78).

Sivas’ın Divriği ilçesinde Al karısının lohusaya sevdiği bir insan kılığında görünüp yemek getirdiğine inanılır. Bu durumda Al karısından korunmak amacı ile lohusanın yastığının altına iğne, çuvaldız koyulur, yattığı yatağın altına da soba maşası bırakılıp, yatağın etrafı kalın iplerle sarılır. Kadın yataktan kalktığında ise yakasına iğne takılır (Türk, 1989: 113).

Osmanlı kültüründe; lohusa kadın yedi gün yalnız bırakılmaz ve bu yedi gün içinde gelen misafirlerin de hiçbirinin odaya çarşaf ve ferace ile girilmesine izin verilmezdi. Lohusayı ziyarete gelenlerin içinde çocuk emziren varsa lohusanın sütünün kesileceği inancı ile lohusanın ayak tarafına oturtulmazdı (Abdülaziz Bey, 1995: 14-15).

Lohusayı ziyarete gelen kişilere lohusa şerbeti ikram edilir. Şerbeti içenler “Allah loğusanın sütünü gür etsin!” diyerek dua ederdi (Ali Rıza Bey, 2001: 3).

Al karısı inanmalarının günümüz modern tıbbındaki karşılığı; “doğum sonrası depresyonu” dur. Albasmasında uygulanan yöntem ve pratikler bilimsel bir değer ifade etmemektedir. Bu uygulamaların temelinde anne ve bebeğin korunması vardır (Çevirme ve Sayan; 2005: 71-72).

Çorum’da albasıması için lohusanın yanına süpürge, maşa ve erkek ceketi konulur. Aydın’da ise lohusanın başucuna bıçak, demir parçası veya süpürge konulur. Böylece bu yöntemlerle lohusa ve bebeğin cinlerden korunacağına inanılır (Kalafat, 1996: 7).

Kandıra Türkmenlerinde; “Al basması”na “ağırlık basması” denir. Lohusa ve çocuk al basacağı inancı ile yalnız bırakılmaz. Lohusanın yatağının başına erkek ceketini konulurken yatağının altına da köz (ateş) konulur. Lohusa ve bebeğin bulunduğu odaya oklava, süpürge konulur. Ayrıca albasması için süpürge kadının arkasına ters de konulur. Yeni doğan çocuğun çamaşırları gece yıkanmaz. Yıkanması halinde cin çarpacağı inancı vardır. Lohusanın başına makas, bıçak gibi şeyler konulur. Al karısının kırmızı renkten korkacağı inancı ile lohusanın başına kırmızı çember, üstüne de kırmızı yorgan örtülür (Altun, 2004: 151).

Ordu’da kırkı çıkmamış bebeği bir lohusa kadın ziyaret ederse, bebek albasması için yukarı kaldırılır (Kalafat, 1996: 10).

Erzurum’da al karısının kırmızı elbiseler giyinen siyah saçlı bir kadın olduğu inancı vardır. Yörede alkarısının gelmemesi için lohusanın baş ucuna soğan demire geçirilerek asılır. Lohusanın yorganına da büyük bir iğne saplanır. Yine lohusanın başucuna Kuran-ı Kerim, sarımsak, yumurta asılır, kocasının bir eşyası konulur. Lohusaya kırmızı kurdele takma adeti vardır (Seyidoğlu, 1985: 99-100).

Tekirdağ’da lohusa ve bebeğin odalarının kapısına nal konulmaktadır (Artun, 1998: 11).

Acıpayamlı; demirin, kötü ruhlar için def edici, korkutucu bir nesne olarak kabul edildiği için lohusa ve bebeğin başucuna konulduğunu söyler (Acıpayamlı, 1974: 120).

Derinkuyu’da da Al karısı inancı bulunmaktadır. Al karısına ve albastı hastalığına tedbir olarak birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır:

Loğusa kadın ve bebek kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz. Eğer bırakılırsa al basacağına inanılmaktadır (KK: 23, 29, 36, 63, 76).

Albasması için bebeğin yanına; bıçak, ekmek vb. konulmaktadır. Böylece çocuğu kötü ruhların korkutamayacağına inanılır (KK: 12, 14, 21, 41, 55, 63, 76, 78, 99, 101).

Albasması için loğusanın başucuna orak koyarlar (KK: 21, 29, 41, 55, 63, 78).

Albasması için loğusanın başucuna demir parçası koyarlar (KK: 21, 23, 29, 41, 63, 78, 91, 99, 101).

Albasması için loğusanın yanına makas koyarlar (KK: 24, 37, 63, 78, 99, 101).

Loğusa kadının yanına albasması için kırmızı bez konulur (KK: 23, 63, 68).

Albasması olunca gözünü açması için tüfek atılır (KK: 78).

Albasması olunca ocaklı kişiden kıyafet getirilip lohusanın başucuna konulur (KK: 21).

Albasan kişinin üstüne buğday ve kaz atarlar. Kaz buğdayı ibikleyince albasması geçer (KK: 29, 36, 68).

Leğenin içine su konulur, kaz suda çırpınıp kadına su sıçrattıkça kadın kendine gelir ve al basması geçer (KK: 29).

Albasınca kolonya koklatılıp alın su ile silinir (KK: 29, 33, 37, 38).

Albasan kişinin iyileşmesi için dua okunur (KK: 29, 76).

Al karısı veya albasması lohusa kadın ve yeni doğmuş çocuğa musallat olduğu düşünülen kötü bir ruh olarak düşünülmektedir. Bu sebeple de bir takım korunma yollarına başvurulmaktadır. Bu uygulamalar içerisinde demir önemli bir yer tutmaktadır. Bıçak, makas, orak vb. lohusa kadının yastığının altına veya yanına koyulmaktadır. Buğday ve ekmek de korunma amaçlı kullanılmaktadır.

2.1.3.3. Kırk Basması

Loğusa kadının doğumdan sonraki kırk günlük süreç içerisindeki bir hastalığı olan “kırk basması” deyimini “albasması” hastalığındaki “basma” sözüne benzetilerek oluşmuştur. Kırk basması ve albasmasında benzer yöntemler uygulanmaktadır (Boratav, 1984: 154).

Lohusa ile çocuğunun doğum sonrasındaki kırk günlük süreç içerisinde hastalanmalarına ve hastalıklarına “kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması” gibi isimler verilmektedir. Annenin ve çocuğunun bu dönemde kırk basmasına uğramamaları için; anne ve çocuk bu süreçte evden dışarı çıkmaz. Kırklı kadınların ve çocukların birbirleri ile karşılaşmamasına özen gösterilir. Lohusa bu kırk günlük süreç içerisinde pis sayılır. Lohusanın bazı şeyler için önlem almasının temelinde bu pislik tasarımı yatmaktadır (Örnek, 1977: 146).

Aksaray’a bağı Yenikent’te kırklı geline “Otur, otur sen kırklısın.” denilerek el öptürölmez (Öztürk, 1983: 173).

Urfa’da; lohusanın evine kırklı bir kadının gelmesi durumunda çocuğun büyüemeyeceğine ve zayıf kalacağına inanılır (Nahya, 1984: 78).

Osmanlı adetlerinde “kırkı karışmış” iki çocuk yaşları doluncaya kadar yan yana gelmez (Abdülaziz Bey, 2002: 15).

Türkiye Türklerinde “Kırk”, “Yarı kırk”, “Kırktan çıkarma”, “Kırklı” olarak adlandırılan birtakım uygulamalar vardır. Bu uygulamalar anne ve bebeğin hastalanabileceğine ve ölebileceklerine inanıldığından önlem olarak yapılır. Doğu Anadolu’da da “kırklı” terimine karşılık gelen “çilli” terimi kullanılır. Bu terim Özbeklerde de kullanılmaktadır (Kalafat, 1997: 252).

Adana yöresi Türkmenlerinde kırkı çıkmamış çocukların bir araya gelmeleri durumunda öleceklerine inanılır (Kalafat, 2000: 87).

Adana’da lohusanın yanına hayız (aybaşılı) bir kadın veya başka bir lohusanın gelmesi durumunda çocuğun hasta olacağına veya öleceğine inanılır (Kalafat, 1996: 7).

Samsun’da kırkı çıkmamış iki bebek karşılaşması veya yan yana getirilmesi durumunda bebekleri kırk basacağına inanılır. Eve tartılmamış et girmesi veya cenazeden gelen bir kişinin direkt bebeğin yanına girmesi durumunda bebeği kırk basar. Bu durumlara önlem alınmazsa bebekler kırk basması sonucunda; geç yürür, zayıflar. Bu yüzden de kırklı iki çocuk yan yana getirilmez. Eğer getirilirse lohusalar birbirinin yakasına iğne takıp, yine birbirinin ağızlarına lokma verir. Bu uygulamalar sonucu kırk basması engellenmiş olur (Şişman, 2002: 450).

Kastamonu Abana’da; kırklı çocuklar yan yana getirilirse yıldızı düşük olan bebeğin “aydaş” olup zayıflayacağına ya da öleceğine inanılır (Yıldız, 2002: 558).

Kars’ta lohusayı ziyaret için misafir geldiğinde, çocuğu zararlı etkilere korumak amacı ile orta kapı eşiğinde köz bırakılır. Kahramanmaraş’ta da kırkı çıkmamış anne ve çocuğun cenaze olan eve gitmemesi gerekir. Çocuk veya lohusa hastalanırsa “Şekerdere” suyu ile yıkanır. Kırk basması sonucunda efsunlanmış su

içirilip muska yazdırılır. Kırk basmış bebek tezekle tartılır ve bu tezekler ihtiyaç sahibi olan muhtaç kişilere verilir (Kalafat, 1996: 8).

Kahramanmaraş'ta kırk çıkmamış çocuğun bulunduğu evdeki ağzı açık olan su kaplarından çıkan zararlı güçlerin çocuğu hasta edeceğine inanılır. Bu sebeple su kaplarının ağzı kapalı tutulur (Kalafat, 1996: 11).

Harput ve çevresinde; kırk çıkmamış kadınların karşılaşmaları durumunda “kırklarının birbirine basmaması” veya “kırklarının birbirine karışmaması” için kadınlar üstlerinde bulunan iğneleri değiştirir (Araz, 1995: 98).

Kocaeli'nin Bağırzanlı, Antaplı ve Safalı köylerinde kırk basması “yaşıt basması” olarak da bilinir. Yaşıt basması için lohusaya değil çocuğa yönelik önlemler alınmaktadır. Kırk bastığı için büyümeyen zayıflayan çocuklar tekrar kırklanır. Kırk çıkmamış iki çocuk yan yana gelirse üstüne geline çocuğu kırk basacağına inanılır. Kırk basmaması için lohusalar birbirini ziyaret etmez. Yeni doğan çocuğun huysuzlanıp ağlaması nazar değdiğine ve kırk bastığına işarettir. Çocuk Akpınar'a türbeye veya Yabolı Köyüne götürülür ve kırklanır. Çocuk yürüyemezse kırk bastığına inanılır ve Yabolı Köyüne götürülür. Yürüyemeyen ya da yürürken çok sık düşen çocuklara da kırk bastığına inanılır ve köstek kestirilir. Kırk basıp zayıflayan çocuklar için köyün yaşlı kadınları tarafından kurşun dökülür. Kırk basan çocuk yaşlı bir kadına okutturulur, hocaya götürülüp okunmuş su içirilir. Et basmasın diye eve çiğ et getirilmez. Kırk basan çocuğun suratında çıkan yaralara “urfiye” denir. Bu yaralar ocaktan alınan toprakla silinir. Kırk adet kara ağaç dalından kırk çomak alınıp yakılır ve külü suya dökülerek çocuk bu suyla yıkanır. Karaağaç külü tereyağı ile karıştırılıp karışım oluşturulur. Üç gece ayazda bekletilen bu karışım çocuğun yaralarına sürülür. Kalburun altına kara tavuk koyularak üstünde kırk basan çocuk yıkanır. Regl döneminde olan bir kızın bezi yıkandıktan sonra çocuk o bezle yıkanır. Kırk basan çocuk hayvan boku ile tartılır (Altun, 2004: 158-159).

Nevşehir'de “kırk basması”nın; doğumdan sonra kızları otuz beş, erkekleri ise kırk gün etkilediğine inanılır. Kırk basan çocuk zayıflar, benzi sararır ve emdiğini sarı renk olarak kusar. Çocuğu ölen bir kadın kırk çıkmamış çocuğun yanına gelirse çocuğu kırk basacağına inanılır. Yine cenazeden gelen biri, çocuğun

yanına girmeden önce tuvalete girip ölü kırkının tuvalete dökülmesi sağlanır. Misafir çocuğun üstüne gelmeden çocuk misafirin üstüne götürülür (Sevindik, 1996: 237).

Aladağ Yörükleri'nde, çocuğu yaşamayan kadınlar kırk günlük süreçte lohusanın yanına gitmez. İki kırklı kadın yan yana gelirse aralarında iğne değişimi yaparlar. Yine Aladağ Yörükleri'nde lohusa olan bir evin üst tarafından düğün alayı ve gelin geçirmek yasaktır, düğün alayı mecbur kalınırsa evin alt tarafında geçirilir. Kırkı çıkmamış çocuğun olduğu eve et girmez (Yalman, 1993: 218).

Safranbolu'da bebeği eğer kırk bastıysa rengi sararır, kafası büyürken gövdesi gelişme göstermez. Eğer birtakım önlemler alınmazsa bebeğin yaşamının son bulacağına inanılır (Akbulut, 2002: 13).

Safranbolu'da; iki lohusa kadın birbirlerini çocuklarıyla beraber gördüklerinde “Acaba çocuğumu kırk basar mı?” diye düşünürlerse çocuklardan birini mutlaka kırk basacağına inanılır. Karşılaşan lohusalar birbirleri ile iğne değiştirirler. Kırk basan çocuk gelişim sürecini tamamlayamaz. Kırk basan çocuk ocaklı bir kadına götürülür. Ocaklı kadın, ocağından aldığı kül ile ılık suyu karıştırıp bir tülbendin üstünden çocuğa döker. Tülbentin içinde kalan kül de akarsuya atılır. Ayrıca kırk basan çocuklar eski hamamda “mühürlü kurna” adı verilen bölümün suyu ile yıkanır (Akman, 2007: 398).

Derinkuyu'da da kırk basması ile ilgili yapılan uygulamalardan bazıları şunlardır:

Kırklı kadınla çocuk dışarıya çıkmaz, mezarının 40 gün açık olacağı inancı vardır (KK: 6, 10, 21, 63, 64, 65, 67, 70, 71, 99, 101).

Kırk çıkana kadar eve et sokulmaz (KK: 23, 56).

Kırkı çıkmayan bebek varsa o eve kurban eti girmez. Girerse kırk basacağına inanılır (KK: 23, 56).

Kırkı çıkmadan dışarıya çıkmak zorunda kalınırsa kundağa Kur'an-ı Kerim konulur (KK: 23, 78, 91, 99).

Kırk çıkmadan anne ve bebeği ziyarete giderse kundağa ekmek konulur (KK: 21, 23, 63).

Cenazeden gelen kişiler kırk basmaması için çocuğun yanına sokulmaz (KK: 36, 76, 89).

Cenazeden gelen kişiye çocuğu kırk basmasın diye; git küllüğü dolaş gel derler (KK: 88).

Cenaze kırkı çıkmayan bebeğin evinin önünden geçerse çocuk kırk basacağı inancı ile uyutulmaz (KK: 68).

Mezarlıktan gelen kişi çocuğu kırk basmasın diye tuvalete girip üstünü silkeler (KK: 23, 46, 93).

İki yeni doğum yapan kişi yan yana gelirse iğne değiştirmeleri gerekir. Yoksa kırk basacağı inancı vardır (KK: 36, 78, 93, 99).

Çocuğun bezi ve toprağı kırk basacağı inancı ile kırkı çıkana kadar dışarıya atılmaz (KK: 36).

Kırlı çocuk aynaya baktırılmaz. Bakarsa kendine imrenir denir (KK: 100).

Kırk basan çocuğun zayıflayacağı inancı vardır (KK: 76, 78, 89).

Kırlı çocuk evde bırakılmaz, şeytanlar çalar derler (KK: 36).

Kırk basan bebek Manay denilen tepenin etrafında dolaştırılır (KK: 76).

Kırk basan bebek cuma günü Niğde Yeşil Gölcük'e götürülüp yıkanır (KK: 7, 24, 33, 37, 61, 78).

Kırk basan bebek cuma günü Niğde Yeşil Gölcük'e götürülüp delikli kayadan geçirilir (KK: 23, 42, 80, 81, 93).

Kırk basan bebeğin kıyafeti Niğde Yeşil Gölcük'e bırakılır (KK: 33, 37, 80, 99).

Kırk basan bebek cuma günü dört kere mezarın çevresi gezdirilir (KK: 76, 78, 99).

Kırk basan bebek cuma selası verilirken çocuk dört yolun ortasında yıkanır (KK: 24, 33, 76, 78, 99).

Bebeği kırk bastı ise; Cuma günü sela okunurken bebek mezara bir kişi tarafından konulur, akraba olmayan başka biri de bebeği çalıp gider. Giderken kişilerin birbirini görmemeleri ve konuşmamaları gerekir (KK: 18, 21, 46, 68, 81, 89).

Kırk basan çocuk tuvalet (eski tuvalet) deliğinden geçirilir. Çocuğu biri verirken aşağıdan biri alır. Bu sırada tuvalette bulunduğu için çarpılırsız düşüncesiyle dua okunmaz (KK: 46).

Kırk basan bebek kedinin üstüne konulup yıkanır (KK: 68).

Kırk basan çocuk dört yolun ortasında kaplumbağa üstünde yıkanır (KK: 24, 33, 37, 78).

Kırk basan çocuk eşeğin altından geçirilir (KK: 23, 93).

Kırk basan çocuk cenazenin yıkandığı su ile musalla taşında yıkanıp musalla taşının altından geçirilir. (KK: 29, 87, 93).

Kırk basan çocuk kuşburnu ağacının altından ya da sağından solundan geçirilip ağacın dalına bez bağlanır. Hastalığın o bezde kalacağına inanılır (KK: 81).

Bebeği kırk bastıysa cuma namazından erkekler çıkmadan ev halkından biri testi ile testiyi kırıp arkasına bakmadan gelir (KK: 36).

Kültürümüzde kırk sayısı ile ilgili inanışlar ve uygulamalar bulunmaktadır. Kırk günlük süre yeni doğum yapmış kadın ve çocuğu için önemli görülmektedir. Bu süre içerisinde herhangi bir hastalık musallat olursa kırk basması olarak nitelendirilir ve ölümcül olabilir. Kırk günlük süre aşılınca tehlike de ortadan kalkmış olur.

2.1.3.4. Kırklama

Kültürümüzde yaygın bir gelenek olan anne ve çocuğunu arıtmak ve korumak için yapılan uygulamalardan biri de kırklamadır (Erk, 1976: 41).

Kırklama uygulamasına “kırk dökme, kırk çıkarma” da denir (Örnek, 1977: 146). Kırk çıkarmaya Urfa’da “kırkı dökülmek” denir. Anne ve çocuk hamama götürülüp yıkanır. Yıkama sonrasında bir tasa konulup yaşlı bir kadının başparmağını kırk kere sokup çıkarttığı su lohusa ve bebeğe dökülür. Böylece anne ve çocuk arındırılmış olur (Nahya, 1984: 78).

Aksaray Yenikent Köyü’nde kırkıncı gün anne ve çocuk yıkandıktan sonra anne ve çocuğun başlarının üzerine elek, kevgir, kalbur konularak su bu araçlardan akıtılır (Öztürk, 1983: 172).

Sivas Güneyevler’de, kalburun içine yerleştirilen 40 tane buğday, 40 tane arpa çocuğun başına konulur, üç kez su dökülerek dua edilir (Türk, 1989: 114).

Samsun’da; bir kaba kırk adet küçük taş ve kırk kaşık su konulup suya; üç İhlas, bir Fatiha suresi okunarak üflenir. Çocuk ve anne yıkandıktan sonra bu su,

içinde tespih ve yüzük bulunan bir süzgeç yardımıyla çocuk ve annenin başından dökülerek kırklama işlemi yapılır. Kırklama işlemi eğer gününden önce yapılır ise çocuğun huysuz olacağına inanılır (Şişman, 2002: 451). Adana’da süzgeçten su geçirilerek çocuk kırklanır (Kalafat, 1996: 9).

Nevşehir’in Akçaören ve Yeşilöz köylerinde anne bebeğini kucağına alır ve ikisinin üzerine çarşaf örtülür. Daha sonra anne ve bebeğine kalburdan su serpilir. Bu işlemlerden sonra da anne ile çocuk yıkanır ve kalburdan üzerlerine su dökülür (Sevindik, 1996: 239).

Ankara’nın Akyurt ilçesine bağlı Elecik köyünde kırklama işlemine “aydaşlama” denir. Kırklama suyuna gümüş ve buğday konulur. Kırklama yapılacak olan leğene ise tavuk veya kemik konularak bebek bunların üzerine konulur. Kırklama için hazırlanan sudan 40 kaşık su alınarak bebeğin üzerine dökülür. Anne de hazırlanan bu su ile temizlenir. Yıkama suyuna konulan gümüş bebeğin gümüş gibi temiz kalpli olmasını temsil eder. Leğene tavuk konulmasının sebebi ise tavuk çırpındıkça bebeği tehdit eden hastalıkların gideceğine inanılır. Leğenin içine konulan kemiğin ise bebekteki zararlı etkileri toplayacağı inancı vardır (Erdoğan, 1996: 188).

Yeni doğan bebek güzel olsun diye kırklama suyuna altın konulur. Kırkinci günde bebeğin evden çıkarılıp gezmeye götürülmesine “kırk uçurmak” denir. Kırk uçurmaya gidilen yerde “Su gibi ömrü uzun olsun.” dileğinde bulunularak bebeğin yüzüne su sürülür ve yumurta verilir (Yıldız, 2002: 558).

Kocaeli’nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde; kırklama evin büyüğü olan yaşlı birileri tarafından yapılır. Kırklama yapılacak olan su kırk kaşık olarak ayarlanır. Bu suya 3 tane İhlas suresi, 1 tane Fatiha suresi ve bilinen diğer dualar okunur. Daha sonra kırklama suyunun içine altın veya gümüş yüzük, bilezik, para, demir bir nesne koyulur. İkiye bölünecek olan bu su ile anne ve çocuk yıkanır. Eğer bu uygulamadan su artarsa eve serpilerek ev kırklanır, çocuğun çamaşırları da bu suyla yıkanır (Altun, 2004: 168-169).

Aladağ Yörükleri’nde kırk adet küçük taş yıkanarak kabirlere atılır. Buna “kırklama” denir (Yalman, 1993: 218).

Derinkuyu’da kırklama ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Kız 35. günde, oğlan 40. günde kırklanır (KK: 36, 63).

Kırkı çıkan çocuğa; kırk benden çıksın diyerek 3 kere sağ omzuna, 3 kere sol omuzuna su dökülür (KK: 76).

Kırk çeşmeden su alınır. Bu suya; kemik, kum ve para atılır. Cuma günü kırklanır. Kırklama yapılan su dökülür ve arkaya bakmadan gelinir (KK: 36).

Kırklama yapılırken 40 buğday, 40 taş, 1 demir para ve 1 iğne suya atılıp çocuk öyle banyo yaptırılır ve su ayak basılmadık yere dökülür (KK: 21, 23).

Kırklama kalburun üstünden su dökülerek yapılır. Kırklamada kullanılan para bir çocuğa verilir (KK: 23).

Kırklama yapılırken suya altın da atılır (KK: 68).

Kırklama yapılırken kırk taş ve iğne testiye atılır kaynatılır. Onla hem kadın hem çocuk banyo eder (KK: 29).

Kırklama yapılan su dört yola serpilir (KK: 23, 36, 68).

Kırk uçurmak için bebek komşu ya da akraba evine götürülür; evine gidilen kişi çocuğa hediye verir (KK: 21, 23, 24, 33, 36, 37, 68, 78, 89).

Kırk uçurmaya gidilen yerde çocuğa ya para ya da kıyafet verilir (KK: 21, 24, 33, 37, 76, 89).

Kırklama yeni doğum yapmış kadın ve çocuğunun temizlenmesi, hastalıklardan kurtulması ve sağlıklı bir yaşama adım atması anlamlarını taşımaktadır. Kırklama suyu ile suya yüklenen kutsallık da ön plana çıkarılmıştır.

2.1.3.5. Ad Verme, Adı Belirleyen Etmenler

Ad verme, insanın var olduğu yaratıldığı günden itibaren başlamıştır. Bu durum günümüze kadar toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan bir “folklor olayı” durumuna dönüşmüştür (Acıpayamlı, 1992: 1).

Ad alma, ad kazanma, ad verme işlemlerinin kültürümüzde önem arz ettiği görülmektedir (Kalafat, 2005: 161).

Evrende her şeyin bir adı vardır ve ad verme işlemini uygulamayan bir tek toplum bile yoktur. “Türk ad verme” geleneklerinin kaynağı, Türk kültürünün, yüzyıllar öncesinde doğum yeri olan “Orta Asya”dır. Türk kültürünün Orta

Asya'dan Anadolu'ya günümüze yansıyan maddi ve manevi unsurları bu durumu doğrular niteliktedir (Acıpayamlı, 1992: 1).

Verilen adlar, milletlerin inanç sistemleri hakkında da bize bilgi vermekte ve o topluluğun kabul etmiş olduğu dinleri yansıtmaktadır (Şavk, 2002: 62).

Müslümanlar kıyamet günü kendi isimleri ve babalarının isimleri ile çağrılacakları için güzel isimler konması gerektiğine inanmaktadırlar (Kalafat, 2005: 163).

Türk kültürüne baktığımızda “ad almak, ad vermek, ad koymak, ad takmak, adı gibi olmak, adına yakışır davranmak, adını bağışlamak, adını korumak, adını taşımak, adının hakkını vermek” gibi deyimlerin olması, kültürümüzde “ad”ın önemini bize göstermektedir (Kibar, 2005: 15).

Eski Türklerde doğa olaylarının ad vermede belirleyici olduğunu görülmektedir.

Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuz Kağan çocuklarına Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz adlarını vermiştir. Bu da bize Türklerin eski inançlarında doğa olaylarına bakarak ad verdiğini göstermektedir (Abdurrahman, 2004: 129).

Ad, insanın adeta bir simgesi gibidir. Ad toplumsal ve bireysel kişiliğin yanı sıra, büyüsel ve gizemsel gücü de belirtir. İsmi anlamının çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını biçimlendireceği göz önüne alınarak gelişi güzel isim verilmez. Birine “Demir” ismi verilirken temel olarak çocuğun demir gibi sağlam ve dayanıklı olacağı isteği ve inancı yatmaktadır. Ad çoğu zaman onurla bir tutulur. “Adımı beş para etti, adını anmak bile istemem, adı batsın” gibi deyimlerde bunu göstermektedir (Örnek, 1977: 148).

Türklerde eskiden oğlan çocuğuna ya uzun zaman hiç ad verilmez ya da geçici bir ad verilirdi. Kişi önemli bir iş başardığı zaman yaptığı önemli işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan bir ad verilirdi (Boratav, 1984: 88).

Türkler, doğduktan sonra ölen bebeklere ad koyup sonra defnediyorlardı (Abdurrahman, 2004: 130).

Türk-İslam kültüründe ölü doğan bebeğe dahil her bebeğe ad verilir (Kibar, 2005: 33).

Eski Türkler de ad koyma merasimi düzenler ve adın kutsiyetinin olduğuna inanırlardı. Ad koyma merasiminde bebeği beyaz bir keçeye sararak kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirip bebeğin hayatı boyunca temiz olmasını ve uzun ömürlü olmasını dilerlerdi. Bu gelenek varlığını günümüzde de devam ettirmektedir (Abdurrahman, 2004: 125).

Osmanlı adetlerinde doğumdan üç gün sonra çocuğun babası, büyük annesi veya büyük babası abdest alıp besmele ile odaya girdikten sonra yüzünü kible tarafına çevirip oturur. Çocuğu besmele ile dizinin üstüne koyup çocuğun sağ kulağına önce ezan-ı şerif okuyup takacağı ismi üç kere söyler, sonra da yine çocuğun kulağına üç Kelime-i Şahadet telkin eder. Lohusaya da hediye verilip odadan çıkılır (Abdülaziz Bey, 2002: 13-14).

Anadolu’da ad verme daha çok büyükler tarafından gerçekleşmektedir. Bu durum bölgelere göre farklılık da göstermektedir (Acıpayamlı, 1992: 5-6).

Sivas’ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü’nde çocuğun “ad babası” olur. Aile dışından biri olmasına dikkat edilir. Ad babası, çocuğu korur kollar ve onun özel günlerinde gerçek babası gibi yanında olur (Türk, 1989: 112).

Geleneği devam ettiren kitlelerde ad konması, genellikle dinsel bir törenle olur. Dinselliği ile tanınan bilinen bir kişi ezan okur, çocuğu kibleye çevirir ve çocuğun sağ kulağına adını üç kez söyleyerek hayırlı, uğurlu olmasını diler. Ad verme törenlerinde mevlid okutulduğu da görülür. Yemekler yenip hediyeler verilir. Böylece ad koyma işlemi de kutlanarak ve kutsanarak yapılır (Örnek, 1977: 149).

Sivas’ta; hoca kundaklanmış bebeği kucağına alıp ezan okur ve bebeğin kulağına üç kez adını söyler. Samsun, Balıkesir ve Güneydoğu Anadolu Türkmenlerinde bebeğin sağ kulağına ezan okunduktan sonra adı konulur. Silifke, Kilis yörelerinde aileden dinine düşkün olan biri bebeği kucağına alıp kibleye döner, ezan okunurken bebeğin kulağına üç kez adını söyler. Eskişehir’de abdestli bir kişi, başı sağa dönük olan çocuğun kulağına adını söyler. Balıkesir’de güneş

doğunca, ailenin en büyük erkeği bebeği kucağına alır, yavaş sesle ezan okur. Sonra bebeğin kulağına üç kez adını söyler (Acıpayamlı, 1992: 7-8).

Bebeğe adı verildikten sonra Hz. Peygamber'e salat ve selam getirilmesi, tekbir okunması gerektiği inancı hakimdir (Kibar, 2005: 24).

Oğuz Türklerinde çocuklar, delikanlı olup kahramanlık yapıncaya kadar "adsız" diye çağırılır (Acıpayamlı, 1992: 12).

Çocuğa ad verilirken birçok etmen göz önüne alınır. Çocuğun doğduğu zaman, doğduğu yer, doğduğu sıradaki olaylar, bazı kişilere karşı duyulan hayranlık, vefa duygusu, gelenekler, ekonomik etmenler, daha önceki kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları, moda, yatırımlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, Allah'ın sıfatları, Peygamber adları, tarihi kahramanların ve siyasi liderlerin adları, hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, vefat eden büyüklerin adları, adlardaki uyum çocuğa verilen isimde başlıca etkili olan nedenlerdendir (Örnek, 1977: 149).

Silifke'de ad seçimi sırasında eğer anne ile baba kararsız kaldıysa; isimleri kağıtlara yazarak kura çekip ad belirlenir. Tokat'ta ise Kur'an-ı Kerim'in sayfaları çevrilerek bir insan adına rastlanınca bebek bu adla anılır (Acıpayamlı, 1992: 3-4).

Diyarbakır ve çevresinde, türbe ziyaretinden sonra erkek çocuğu olanlar "Şeyhmus", kız çocuğu olanlar ise "Sultan" adını koyar (Beysanoğlu, 1982: 7-8).

Çocuğa; vefat eden tanıdıkların, saygın kişilerin, Ehl-i Beyt'in, dört halifenin, doğduğu önemli gün veya ayların adı verilir (Acıpayamlı, 1992: 6-7).

Erkek çocuklarının olmasını isteyen kişiler, doğan kız çocuklarına Döne, Döndü, Yeter gibi adları koyarlar. Çocuğu olmayanlar, çocukları olunca Hüdaverdi, Allahverdi gibi adları koyarlar (Acıpayamlı, 1992: 12).

Urfa'da türbe ziyareti sonrası çocuğu olanlar bu ziyaret yerinin adını çocuğa verir (Nahya, 1984: 77).

Muğla, Yakut Türklerinde genç yaşta ölenlerin adı, yeni doğan çocuğa verilmez. Ölen kişinin kötülük ya da ölüm getireceği düşüncesi vardır (Acıpayamlı, 1992: 12).

Eskiden kişi adlarının kutsal gücüne inanırlardı. Eski Türklerde yeni doğan bebeğin çok hastalanması adının ağır geldiğine ve çocuk erkek ise Tanrı'nın nazarının değdiğine işaretti. Nazardan çocuğu korumak için erkek çocukların saçları uzatılıp kız kız gibi giydirilir ve yemekli davet verilip çocuğun adını “Niyazi, Kepek, Ağırıcı, Satılmış” gibi adlarla değıştirirlerdi (Abdurrahman, 2004: 125).

Konya yöresinde rüyada çocuğa iyi gelmediğine inanıldığı görülen ad değıştirilir. Silifke, Samsun, Konya yörelerinde adının ağır geldiğine inanılan; bu sebeple hastalanan, zayıflayan, aklını kaybettiğine inanılan çocukların adları törenle değıştirilir (Acıpayamlı, 1992: 12).

Samsun' un Çarşamba ve Terme ilçelerinde yeni doğan çocuklara salı günleri, Bafra'da ise cumartesi günleri ad verilmez. Eskişehir'de çocuğa ne kadar geç ad verilirse o kadar öfkeli olacağı inancı vardır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da çocuğa ad veren kişi, uslu bir çocuk olması için bebeğin ağzına tükürür (Acıpayamlı, 1992: 5-7).

Çocuğun doğduğu sırada göbeği kesilirken konan ada “göbek adı” denir. Bu gelenek günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır (Örnek, 2000: 159).

Göbek adının bir başka adı da “öz ad”tır. Gemerek, Muğla ve Bafra'da kişinin öbür dünyada göbek adıyla çağırılacağına dair inanç vardır (Acıpayamlı, 1992: 5).

Aksaray'a yaramazlık yapan çocuğa “ne olacak, adı konana çekmiş”, “adı konasica”, “adı batasica” gibi sözler söylenir. Beğenilen takdir edilen çocuğa ise “adı konana çekmiş, ne kadar malına sahip” gibi sözler söylenmektedir. Bunlar çocuğa verilen adın kişilik üzerinde ne kadar etkili olduğunun göstergesidir (Öztürk, 1983: 175).

Türkler pek çok dinle etkileşim halinde olsalar da ad koyma adetleri uzun süreç içerisinde millî çizgisini korumuştur. Türkçe olmayan adlar tercih edilse bile zamanla bu adlar yerini yine eski Türk adlarına ya da Müslüman adlarına bırakmıştır. Türklerin İslamiyet'e geçişiyle de eski Türkçe adlar ile Müslüman adları birlikte kullanılmıştır (Abdurrahman, 2004: 131).

Kocaeli'nin Başırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde; çocuğun adı doğduktan üç gün ya da bir hafta sonra çocuğun babası varsa dedesi tarafından verilir. Çocuğa aile büyüklerinin, baba tarafının, sevilen birinin, vefat eden birinin adı ya da Kur'an-ı Kerim'de geçen adlardan koyulur (Altun, 2004: 184-185).

Araştırma sahamız olan Derinkuyu'da da ad verme ile ilgili adet, inanma uygulamalardan bazıları şunlardır:

Çocuğa göbek adını ebe koyar (KK: 76).

Ölü doğan çocuğa isim konulmaz (KK: 76).

Çocuğun ismi önceden büyükler tarafından (kayınvalide-kayınpeder) konulurdu. Şu anda ise çocuğun ismi anne ve babası tarafından konulur (KK: 18, 21, 23 29, 76, 93).

İsim konulurken hoca kibleye dönüp; çocuğun sağ kulağına ezan okur ve ismi üç kere kulağına söyler (KK: 18, 21, 23, 29, 51).

Doğan çocuklara daha çok büyüklerin isimleri verilir (KK: 18, 21, 23, 29, 76, 93).

Doğan çocuğa aile büyüklerinden ölmüş birinin ismi verilir (KK: 18, 21, 23, 29, 76).

Çocuğa konulan ismin Kur'an-ı Kerim'de geçen isimlerden olmasına dikkat edilir (KK: 18, 21, 23, 25, 29, 63, 76).

Çocuğa Kur'an-ı Kerim'de geçen isimler verildiğinde evin bereketli olacağı inancı vardır (KK: 18, 21, 23, 25, 29, 78).

Hep kız çocuk dünyaya getiren kişiler erkek çocuklarının olması için; Döndü, Döne, Yeter gibi isimler koyar (KK: 18, 21, 23, 29, 63, 76).

Çocuğun doğduktan sonra yaşaması için; Durdu, Dursun, Yaşar ve Yaşa gibi isim konulur (KK: 18, 21, 23, 29, 63, 76, 78).

Artık çocuğu olsun istemeyen kişiler ise; Songül, Yeter gibi isim koyar (KK: 18, 21, 23, 36, 63, 68, 76, 78, 94).

Kişi batınca (ölünce), adı da batsın diye torununa adı verilmez (KK: 18).

Ad verme geleneği içerisinde çocuklara güzel ad koyma vardır. Bu bir sünnet olarak da bilinmektedir. Ahirette isimlerimizle çağrılacağımız inancı çocuklara ad koymada önemli görülmüştür. Daha çok büyüklerin isimlerini koymak veya Kur'an-ı Kerim'den isim koymak adeti vardır. İsim koyarken daha çok büyüklere

danışılmaktadır. Çocuklara konan adlardan hareketle çocuk sahibi olan ailelerin niyetleri de belli olmaktadır. Çok çocuğu olan veya çok kız çocuğu olan ailelerin Yeter, Songül vb. isimler koyması buna örnek gösterilebilir.

2.1.3.6. Yaşamayan Çocuk

Silifke, Aksaray, Balıkesir, Samsun, Muğla yörelerinde; çocukları yaşamayan kişiler, son doğan çocuklarının yaşaması için adın kutsiyetine inanarak çocuklara Dursun, Durmuş, Yaşar, Baki, Durali, Duran, Durdu, Hayati adlarını verirler (Acıpayamlı, 1992: 8).

Anadolu Türklerinde çocuğu olan kişiler kurban keser. Özellikle erkek çocuğu yaşamayan aileler çocuk 7 yaşına gelinceye kadar kurban keser. Kesen kişi bu etten yemez, ihtiyacı olan kişilere dağıtıp kurbanın kemikleri de toprağa gömer (Kalafat, 1997: 258).

Samsun'da çocuğu yaşamayan kadın çocuğunun yaşaması için; tek evlilik yapmış olan kırk tane kadından kırk yama alıp elbise diker, onu çocuğuna giydirir. Ayrıca çocuğu yaşamayan kadın hamileyken hocaya gidip çocuğun sağlıklı olması, yaşamını sürdürebilmesi için "sübyan muskası" denilen muska yazdırır (Şişman, 2002: 446-447).

Konya Ermenek'te çocuğu yaşamayan bir kadının doğum yaptığında çocuğu tartılır. Çocuğun ağırlığı kadar et tartılıp kefenlendikten sonra çocuğun yerine gömülür. Yine Konya Ermenek'te çocuk doğar doğmaz komşuya satılır. Çocuğun ailesi ücretini verip çocuğu komşudan satın aldığında çocuğun yaşayacağına inanılır (Aydın, 1982: 2).

Kocaeli'nin Bağrganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yaşamayan çocuk için; hocaya gidip muska yazdırılır. Türbeye gidilir dua edilir ve ağaca bez bağlanır. Çocuğa nazarlık ya da mavi boncuk, at nalı, sarımsak nazarlık amacı ile takılır. Hocaya ve yaşlı kadınlara okutulur. Yedi tane Fatma isimli kadından bez parçası alınıp çocuğa gömlek dikilir. Çocuğun yaşaması için adak adanıp kurban kesilir. (Altun, 2004: 194).

Derinkuyu'da da yaşamayan çocuk ile ilgili adet, inanma uygulamalardan bazıları şunlardır:

Kadının karnında çocuk durmama durumunun genelde nazarla olduğuna inanılır (KK: 21, 23, 25, 36, 39, 40, 41).

Karnında çocuk durmayan kadın hocaya okutulur (KK: 21, 23, 25, 36).

Kadının sırt üstü yatması gerekir (KK: 24, 33, 36, 39, 40, 41, 99).

Çocuk doğumdan sonra hemen ölürse “tılga” var derler. Yani çocukları yaşamayan bir kadın gelip üstünü silkelerse doğum yapan kadının çocuğu ölür. Buna “tılgasını dökmek” denir (KK: 29).

Çocuğun doğduktan sonra yaşaması için; Durdu, Dursun, Yaşar ve Yaşa gibi isim konulur (KK: 18, 21, 23, 29, 63, 76, 78).

Yaşamayan çocukla ilgili olarak daha çok Allah’ın takdiri inancı bulunmaktadır. Doğmadan ölen ve doğduktan sonra ölen çocukların günahsız olduğu inancı da bulunmaktadır..

2.1.3.7. Yürüyemeyen-Konuşamayan Çocuk

Yaşı geldiği halde yürümesi geciken ya da yürürken sık sık düşen çocuk için “Köstek kesme” âdeti vardır. Köstek kesme için çocuğun iki bacağı, bir iple bağlanır. Bunun kesilmesiyle de “köstek kesilmiş” olur ve artık çocuğun yürüyeceğine inanılır. Bu uygulamayı Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde yapan kişinin canı tez ve atık bir kimse olmasına özen gösterilir (Binbaşioğlu, 1998:41).

Balıkesir’de konuşamayan çocuk için ismi Mehmet olan yedi kişinin kurbanının dili toplanıp çocuğa yedirilir. Kahramanmaraş’ta evinde Mehmet isimli kişi bulunan kırk evden para toplanır, bal satın alınır. Cuma selasından önce minare şerefesinde dolaştırılıp yemesi için kekemeye verilir. İzmir’de ise caminin kilidi konuşamayan çocuğun diline değdirilir (Kalafat, 1996: 10-11).

Diyarbakır ve çevresinde yürüyemeyen, konuşması geciken çocuk, devamlı ağlayan çocuklar için Şeyh Muhammed Türbesini ziyarete gidilir (Beysanoğlu, 1982: 15).

Denizli’de yürürken zorluk çeken çocuklara köstek kesme işlemi değirmenden gelmiş bir kişi tarafından uygulanır. Ankara Kızılcahamam’da köstek kesme işlemi yapıldıktan sonra ipi kesen kişi çocuğa tokat atar gibi

dokunur. Sonra da evin ya da caminin etrafında 7 defa dolaşılır (Kalafat, 1996: 10).

Tekirdağ'da çocuğun yürümesini kolaylaştırmak için çocuk cuma günleri koltuğunun altından tutulup sallanır, çocuğun ilk kez yürümesi sonrasında ise adım çöreği denilen yiyecek dağıtılır. Çocuk ilk kez konuştuğunda ise komşuya bahşiş verme adeti vardır (Artun, 1998: 11).

Kocaeli'nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde; yürüyemeyen çocuk için köstek kesme işlemi yapılır. Cuma günü camiden ilk çıkan kişiye köstek kestirilip arkaya bakmadan eve gelinir. Köstek kesme ayrıca evin eşliğinde de yapılır. Eşikte durularak:

“-Ne keseyim?

-Ali'nin kösteğini keseyim!,

-Kes gitsin

-Kestim gitti”, denilerek çocuğun ayağında ip varmış ve makasla kesilmiş gibi yapılarak üç kez tekrarlanır. Yürüyemeyen çocuk dışında yürürken çok düşen çocuklara da köstek kesme işlemi yapılır. Ayrıca yürümesi geciken çocuğu kırk bastığı inancı ile Akpınar'a götürölüp kırklatılır (Altun, 2004: 199).

Çorum'da konuşamayan çocuk ocağa götürölüp çocuğun dil altı kestirilir. Cuma sabahları cami anahtarı bir kaptaki suya batırılıp su çocuğa içirilir (Sınayuç, 1977: 201).

Derinkuyu'da da konuşamayan-yürüyemeyen çocuk ile ilgili adet, inanma uygulamalardan bazıları şunlardır:

Konuşamayan çocukların dil altı jiletle kesilip dil altındaki pis kanın akması sağlanır. Buna kurbağacık denir (KK: 8, 21, 22, 23, 36, 63, 76, 80, 87).

Konuşması geciken çocuk hocaya okutturulur (KK: 6, 10, 14, 36, 45, 67, 83, 85, 97).

Konuşması geciken çocuğun ağzına camiinin anahtarı sokulup çevrilir (KK: 21, 56).

Konuşması geciken çocuğa Nevşehir Kurşunlu Camii’nden su getirilip içirilir (KK: 21).

Konuşması geciken çocuk sela zamanı dört yolun ortasında yıkanır (KK: 7).

Çocuğun kolay yürümesi için tahtadan tekerlekler yapıp yürüteç yerine çocuğa verilir (KK: 21, 76).

Yürümeyen çocuğa keçi sütü içirilir (KK: 7).

Yürüyemeyen çocuğa kaşığın sapı gösterilip çağırılır (KK: 21, 24, 33, 37).

Yürümeyen çocuk eşeğin altından biri tarafından verilip başka biri tarafından alınarak geçirilir (KK: 21, 89).

Yürümeyen çocuk eleğin üstünde sallanıp sonra tezeğe atılır (KK: 89).

Yürüyemeyen çocuk cuma günü sela verilirken akraba olmayan biri tarafından camii etrafında 3 kere dolaştırılır (KK: 21).

Yürümesi geciken çocuk delikli kayadan geçirilir (KK: 36, 81).

Yürümesi geciken çocuk hocaya da okutturulur. Bu uygulama kırk basmasında da uygulanır (KK: 36).

Yürürken düşen çocukların başparmakları birbirine bağlanıp koşarak biri gelip onu keser (KK: 23, 93).

Yürüyemeyen çocukların başparmakları birbirine çoban tarafından bağlanıp kesilir (KK: 63, 78, 80).

Yukarıda belirtildiği gibi yürümesi ve konuşması geciken çocuklarla ilgili süreci hızlandırıcı pratikler yapılmaktadır.

Derinkuyu’da çocuğun zamanında yürüyememesi ve konuşamaması durumlarında bu durumları ortadan kaldırmak için birçok uygulama yapılmaktadır.

2.1.3.8. İlk Diş, İlk Tırnak, İlk Saç

Doğumdan sonra çocuğun ilk diş çıkarması, ilk tırnağının kesilmesi ve ilk saçının kesilmesinde bir takım törensel uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalarda adet ve inanmaların etkisi ön plandadır. Yapılan bu törenlerde yiyeceği kutsama ve bolluk bereket gibi temennilerin dileklerin yanında çocuğun dişinin sağlam olması da istenmektedir. Çocuğun diş çıkarması ile ilgili olan bu törene halk arasında “diş hediği, diş aşısı, diş bulguru, diş buğdayı” adı verilir (Örnek, 1977: 162-163).

Hedik denilen şey su da haşlanmış olan buğdaydır. Bazı yerlerde hediye fındık katılıp dağıtılır. Çıkan ilk dişi gören kişiye hediye verilir. Çıkan ilk diş kimi zaman saklanırken kimi zamanda evin bacasına atılır (Kalafat, 2000: 51).

Çocuğun ilk dişi çıktığı zaman yakın çevre ve akrabalar bir araya gelip birtakım uygulamalarla kutlama yapılır. Yapılan bu kutlamada çocuğa hediye götürülür, çocuk tepsi içine konulup başına hedik dökülür. Diş çıkaran çocuğun karşısına iğne, ayna, makas, bıçak, kalem vb. araç gereçler konulur. Çocuk hangi araç gerece yönelirse o mesleği yapacağına inanılır (Örnek, 1977: 163).

Diş hediğinin içine bazı yörelerde bulgurun yanında nohut, fasulye gibi baklagiller de konulur. Amasya’da çocuğun dişlerinin büyük olmaması için diş hediğinde nohut kullanılmaz. Hedik şeker ve çeşitli kuruyemişle süslendikten sonra gelen kişilere dağıtılır. Hediğin bir kısmı ise çocuğun başından aşağıya serpilir (Gürbüz, 1995: 81-82).

Konya Ermenek’te çocuğun dişlerinin sağlam olması amacıyla bulgur ve mısır gibi yiyeceklerden bir şeyler hazırlanıp tören yapılarak dağıtılır. Buna “gölle âdeti” denir (Aydın, 1982: 2).

Mersin/Silifke’de çocuğun düşen ilk dişi “Düşen diş eğri bitme doğru bit, köpek dişinden pek bit.” denilerek toprak dama atılır. Toprak dama atılmasındaki amaç insanın topraktan gelip toprağa geri döneceği ve dişin kaybolmasının istenmemesidir. Sivas Karasu’da ise çocuğun dişleri büyüdüğünde başarılı ve iyi bir meslek sahibi olması için mesleğinde önemli yere gelip başarılı olan kişilerin ceplerine gizlice konulur (Gürbüz, 1995: 82-83).

Silvan’da dişi çıkan çocuk, çok yüksek olmayan bir damdan bir battaniyeni üzerine atılır. Daha sonra odaya getirilen çocuğun önüne ayna, muska, tarak, makas vb. aletler koyulur. Çocuk hangisine seçerse o araç gereçle ilgili mesleğe yöneleceğine inanılır (Tatçı, 1991: 38).

Kandıra Türkmenlerinde dişi ilk defa çıkan çocuğa para, atlet, keten bezinden yapılmış gömlek gibi hediyeler verilmektedir. Çocuğun dişini ilk gören kişi ise dişlerinin daha çabuk çıkacağı inancı ile çocuğun atletini, gömleğini yırtmaktadır (Altun, 2004: 207).

Çocuğun rızkının bol olması amacıyla tırnağı kesilmeden evvel, babasının cebine eli sokulur ve para alması sağlanır (Kalafat, 2000: 46).

Sünni Anadolu Türk inancı gereği tırnaklar kesilirken; sağ elin küçük parmağından başlanıp, sol elin küçük parmağıyla bitirilir. Tırnağın uzun olması iyi karşılanmaz. Tırnağı uzun olan kişinin rızkının zor olacağı inancı vardır (Kalafat, 2000: 17).

Çocuğun ilk tırnakları kesildikten sonra, çocuğun eli içi altın paralarla dolu olan bir keseye sokturulur. Çocuk erkekse keseden aldığı paralar büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsı keseden aldığı paralar çeyizine “maya” olarak saklanır (Boratav, 1984: 155).

Çocuğun ilk tırnağı babası tarafından kesilir. Tırnak kesilmeden evvel çocuğun eli babasının cebine sokturulup para alması sağlanmaktadır. Bu uygulama ile çocuğun hırsız olmayacağı düşünülmektedir (Altun, 2004: 207).

Adana yöresinde fakir olacağı inancıyla çocuğun tırnağı kesilmez (Kalafat, 1996: 9).

Türk-İslam geleneğinde “yeni doğan çocuğun yedinci gününde saçının kesilmesi ve kesilen bu saçın ağırlığı kadar altın veya gümüşün sadaka olarak verilmesine “akika” denir. Bunun yanında çocuk için kesilen kurbana da “akika” denilmektedir (Kibar, 2005: 28-29).

Gaziantep’te çocuğun ömrü kısa olmasın diye bir yaşını bitirinceye kadar saçı kesilmez. Bu uygulamada ve hep oğlan çocuğu olan birinin kız çocuk istemesi sebebiyle oğlanın saçının uzatılmasından sonra kesilmesi uygulamasında da bu saçlar tartılarak ağırlığı kadar bir parayla kendine armağan alınmaktadır (Güzelbey, 1982: 31).

Erkek çocuklarının saçları yaşını geçince kesilirken kız çocuklarının saçları kesilmez. Sadece Bağırhanlı’da çocuğunun ilk saçı kesilip, ağırlığına altın ihtiyacı olan kişilere dağıtılmaktadır (Altun, 2004: 207).

Araştırma sahamız olan Derinkuyu’da da ilk diş, ilk tırnak ve ilk saç ile ilgili bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır:

Dişinin kolay çıkması için çocuğa patates, soğan soyulup verilmektedir (KK: 76).

Çocuk ilk dişini çıkardığında bulgur kaynatılıp ev ev dağıtılır. Buna da “diş bulguru” denir. Amaç çocuğun dişinin kolay çıkmasıdır (KK: 18, 21, 23, 36, 63, 76).

Çocuğun dişi çıktığında kaynatılan bulgur ipe dizilip çocuğa asılır (KK: 23, 93).

Çocuğun ilk dişi çıktığında Kur'an-ı Kerim okutulur (KK: 6, 10, 14, 36, 45, 63, 67, 83, 85, 97).

Çocuğun ilk dişi düştüğünde o diş inek altına atılır. Amaç; çocuğun malcı (çok hayvanı olan kişi) olmasıdır. Eğer tarlaya atılırsa bundaki amaç tarlayla ilgili olması içindir (KK: 23, 63).

Çocuğun tırnaklarının hemen kesilmesi günah sayılır (KK: 23, 63).

Çocuğun tırnakları kırkı çıkana kadar hırsız olacağı inancı ile kesilmez (KK: 21, 23, 36, 76).

Çocuğun adı konulurken saç kesilir ve ağırlığınca sadaka verilir (KK: 23, 93).

Çocuğun saç ömrü kısa olur diye belli bir yaşa kadar kesilmez (KK: 21, 27, 63,78).

Çocuğun ilk saç kesilince sandığa saklanır (KK: 36, 76).

Çocukla ilgili olarak ilkler üzerinden çeşitli törensel uygulamalar yapılmaktadır. Bu tarihi süreçte Türk boyları arasında görülen uygulamalardandır. Bu ilkler etrafında oluşturulan adet inanma ve uygulamalarla hem bireylerin toplumsallaştırılması sağlanmakta hem de gelenekler yaşatılarak aktarımı gerçekleşmektedir.

2.1.3.9. Sünnet

Kültürümüzde erkek çocuk için önemli uygulamalardan biri de sünnettir. Sünnet çeşitli dinsel ve törensel uygulamalarla yapılan çocuğun doğumdan sonraki geçiş dönemlerinden biridir (Altun, 2004: 207).

Sünnet Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmemesine rağmen “İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabii ol” ayeti kural olarak kabul edilmiş ve sünnet olan çocuğun Müslüman olmayandan ayrılması sağlanmıştır. Sünnet zamanı

olarak genellikle daha sıcak aylar, çocuğun okul zamanı, ekonomik durumlar dikkate alınarak karar verilir. Sünnet törenleri yapılmadan bir hafta on gün kadar önce konuklar davetiyelerle ya da okuyucular tarafından davet edilir. Bazı sünnet törenleri salonda eğlence eşliğinde yapılırken bazıları ise eğlence olmadan mevlit okutularak yapılır. Sünnet işleminde cinsel organın uç kısmındaki deri çepeçevre kesilmektedir. Çocuk kirvesi ya da bir yakının kucağına oturtularak bacaklarının iki yana açtırılır. Çocuğun kollarını sıkı sıkıya tutularak bir yandan da çocuğun korkmaması sağlanır. Kesilmeden önce tekbir getirilmeye başlanır ve tekbir getirilerek kesilme işlemi tamamlanır. Çocuğa hediyeler verilir, takı takılır.(Örnek, 1977: 173-180).

Samsun’da sünnet yapıldıktan sonra kesilen parça cami kenarına atılırsa çocuğun dindar olacağına, kahvehane kenarına atılırsa kahvehaneci olacağına, okul kenarına atılırsa okuyacağına inanılır (Şişman, 2002: 453)

Gaziantep'te sünnet çalgılı çengili yapılmaktadır. Abdal adı verilen çalgıcılara da bahşiş verilmektedir (Güzelbey, 1982: 29).

Araştırma sahamız olan Derinkuyu’da da sünnet ve sünnet törenleri ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

Sünnet olacak çocuğun yaşının küçük olmasına dikkat edilir (KK: 6, 10, 14, 21, 36, 45, 47, 67, 68, 76, 83, 85, 97).

Sünnet işlemi için sıcak aylar tercih edilir. Sıcak olmayan havada yapılırsa soğuk havada çocuğun cinsel organı “havukacağı” yani şişeceğı düşünülür (KK: 21, 47, 68, 76).

Sünnet işlemi “abdal” denilen kişiler tarafından yapılmaktaydı fakat günümüzde hastanelerde doktorlar tarafından yapılmaktadır (KK: 7, 18, 21, 27, 47, 68, 76).

Abdallara “ara sünnetçi” de denilmektedir (KK: 23, 47).

Abdallar sıcak aylarda gelir ev ev gezerek çocukları sünnet ederdi (KK: 21, 47, 78, 99).

Sünnet töreni çalgılı ya da mevlid okutularak yapılmaktadır (KK: 21, 24, 33, 37, 47, 68, 76, 78, 91, 99, 101).

Sünnet töreninde abdallar yumurta ile şov yaparak davetlileri eğlendirmekteydi (KK: 21, 22, 68, 76).

Sünnet töreninde davetlilere yemek verilir ya da kıymalı pide verilir (KK: 21, 24, 30, 33, 35, 36, 37, 47, 68, 76, 93, 94, 97).

Sünnet olan çocuğa altın ya da para takılır. Bu takıların listesi tutulur (KK: 21, 24, 30, 33, 37, 47, 68, 76, 78, 91, 99).

Sünnet olan çocuğun yatağının kenarına tas konulur, gelen takılar bu tasa atılır (KK: 101).

Sünnet olan çocuğa yumurta boyanarak hediye edilir (KK: 21).

Sünnet olunca çocuğun cinsel organından kesilen parça toprağa gömülür ya da atılır (KK: 6, 10, 14, 21, 36, 45, 47, 67, 68, 76, 83, 85, 97).

Çocukluktan delikanlılığa geçişin simgesi haline gelmiş olan sünnet Müslüman Türk toplumu için çok önemsenmektedir. Çocuklar için de bir sosyal statü vesilesidir. Adeta erkekliğe geçişi simgelemektedir. Bu sebeple sünnet olan çocuk “Erkek oldum.” diyerek arkadaşları arasında rahatlıkla ve özgüvenle dolaşabilmektedir.

2.1.3.10. Nazar

Nazar; sözlüklerde “bakma, göz atma, göz değme”, (Devellioğlu, 2010: 950) “Belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç, göz” (Türkçe Sözlük, 1998: 1635) şeklinde açıklanmaktadır.

Nazar; bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bir insana, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, hatta ölüm; nesne üzerinde ise sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını taşır (Boratav, 1984: 103-104).

Türkiye’de olduğu gibi diğer İslam ülkelerinde de nazara inanma oldukça yaygındır. Halk arasında söylenen “deveyi kazana, insanı mezara” deyimini nazarın öldürücü gücünü gözler önüne sermektedir. Bu öldürücü güç özellikle geçiş dönemlerindeki çocuklar için büyük tehlike oluşturmaktadır (Örnek, 1977: 167-169).

Nazardan korunmak için takılan mavi boncuk Türklerde yaygındır. Nazarın kötü etkisi ayetlerle yazılı olan muskalarla engellenmeye çalışılır (Salih ve Kalafat, 2000: 34).

Nazar değmemesi için sağlıklı yerinde olan ve güzel olan çocukları nazar değdireceği düşünülen kişilerden korunmaya çalışılır (Boratav, 1984: 105).

Çocuğu nazardan korumak için birtakım uygulamalara başvurulur; nazar boncuğu takmak, çocuğu pis yırtık kıyafetlerle gezdirmek, nefesi kuvvetli hocalara okutmak, muska takmak, ziyaretlere götürmek, nazar değeceği inanılan kimselerden uzak tutmak bu uygulamalar arasındadır (Örnek, 1977: 169).

Nazarlık olarak; göz şeklindeki mavi boncuk ve “maşallah” yazılı altın kullanılması çok yaygındır. Anadolu’nun farklı yerlerinde nazardan korunmak için birtakım çarelere başvurulmaktadır. Orta ve Doğu Karadeniz’de sümüklü böcek kabuğu; Batı Anadolu ve Trakya’da midye, kaplumbağa kabuğu; İç Anadolu’da yedi delikli boncuk, şap, kurt dişi, iğde çürüğü, acıbadem çekirdeği, muska takma gibi çeşitli uygulamalar yapılmaktadır (Binbaşioğlu, 1998: 23).

Çocukları severken nazar değmemesi için güzel sözler yerine “maskara”, “çirkin” vb. sözler söylenir. Yine çocukları severken nazardan koruma amacıyla “maşallah” deyip, tükürme taklidi yapılır ve “Elem tere fiş, kem gözlere şiş.” gibi sözler söylenir. Bunlar ile kötü gözlerin etkisini ürkütüp kaçırmak çocuğu öldürücü güçlerden korumak amaçlanır (Boratav, 1984: 105).

Gaziantep’te kundaklanan çocuğun iki kaşının arasına kömür veya sürme ile maşallah anlamına gelen çarpı işareti yapılır. Ayrıca içinde sarımsak, soğan kabukları, üzerlik bulunan bir muska, kurt derisinden bir parça nazar boncuğu, iğde dalı parçasından oluşan nazar takımı kundak üzerine takılır (Güzelbey, 1982: 23).

Çukurova’da nazara karşı nazarlıklar kullanılır. Bunun yanı sıra nazar için üzerlik ile tütsü yapılır. Buna “üzerlik tüttürmek, tütsü yapmak” denilir. Üzerliğin tohumlarının tütsüde yanarken çatlayıp ses çıkarmasıyla nazar eden kişinin nazarının bozulacağına inanılmaktadır. Küçük çocuklar, bebekler yapılan bu tütsünün üzerinden geçirilir ya da tütsü kabı onların etrafında dolaştırılır. Son olarak kap da evin içinde dolaştırılarak ev tütsülenir. Böylece hem nazarın hem de evin içinde saklanmış olan cinlerin de tütsü ile evden gideceğine inanılır (Akalın, 1993: 257).

Osmanlı adetlerinde de lohusanın odasına ve evin diğer bölümlerine çörek otu ve üzerlik otu tohumlarından yapılan tütsü dolaştırılır. Nazara karşı tedbir olarak iki günde bir kurşun dökülür (Abdülaziz Bey, 2002: 15).

Sivas’ta nazar değdiğine inanılan çocuk okunur, muska yazdırılır. Okunmuş ekmek, tuz ve su köpeğe verilir. Nazarı değen kişiye su okutturulup bu su çocuğa içirilir. Nazar değene kurşun döktürülür. Tütsü yapılır. Çocuk, ateşe atılan üzerliğin dumanının üzerinde tutulur. Çörek otu ve tuz ateşe atılır, bunların ateşte sıçramasıyla nazarın çıkacağına inanılır (Üçer, 1997: 177-178).

Bayburt ve Erzurum yöresinde, çocuğu nazardan korumak için “kötü gözler dağlara taşlara” denir. Adana yöresi Türkmenlerinde çocuğun alnına annesinin ayağının altından is sürülerek çocuğun nazardan korunması sağlanır (Kalafat, 2000: 87).

Ankara Kızılcahamam’da karaağaç dalı dört köşe yontularak nazarlık amacıyla çocuğa takılırken Çorum’da da kaplumbağa kabuğundan nazarlık yapılmaktadır (Kalafat, 1996: 21).

Kastamonu Abana’da; nazarı değen kişilerin bir daha nazarının değmemesi için habersizce ayakkabısının altından küçük bir parça kopartılarak ocakta yakılır. (Yıldız, 2002: 558).

Çocuk nefesi kuvvetli kişi tarafından okunur ve okuyan kişi esnerse çocuğa nazar değdiğine esnedikçe nazarın gideceğine inanılır (Kalafat, 2007: 49).

Kocaeli’nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde nazardan çocuğu korumak için mavi nazar boncuğu ve muska takılır. Nazardan dolayı uyumayan

çocuklara uyku muskası yazdırılır. Karaçalı diken, sarımsak, çörek otu bir beze konularak omuza dikilip çocuğa takılır. Nazar değeceği düşüncesi ile çocuklar süslü ve güzel giydirilmez. Çocuğa nazar değmesini engellemek isteyen anne her sabah kalktığında elini bacak arasına sürer ve daha sonra elini çocuğunun yüzüne sürer. Atlet çocuğa ters giydirilir. Nazar değdiği düşünölen çocuk, delikli taştan geçirilir. Çocuğun yüzüne ocak karası sürölerek çocuk zararlı güçlerden korunmaya çalışılır. Çocuğu dışarıya çıkan anne “tüü bismillahirrahmanirrahim” deyip, nazardan çocuk çatlayacağına, taş çatlasın diye taşa tükürür (Altun, 2004: 224-225).

Yozgat’ta nazara gelen çocuk huysuzlanır, sebepsiz yere ağlar, ateşlenir ve benzi solar; halsizleştığı görülür (Uslu, 1996: 173).

Derinkuyu’da da nazardan korunmak amacı ile yapılan uygulamalar şunlardır:

Nazara “söyleme” de denir (KK: 7, 24, 33, 37, 71, 72, 78, 99).

Çocuğa doğduktan sonra nazar değmemesi için muska yazdırılır (KK: 7, 24, 33, 36, 63, 72, 76, 78, 80, 93).

Nazarlık (göğ boncuk) takılınca nazar değmeyeceğine inanılır (KK: 7, 18, 21, 36, 61, 63, 72, 76, 93).

Dağdağan (iğde çalısı) ağacından nazarlık yapıp takılır (KK: 1, 7, 18, 21, 34, 36, 43, 63, 72, 76, 85, 93).

Kalaç (kuru fasulyeye benzeyen ortası delikli taş) takılınca çocuğa nazar değmeyeceği inancı vardır (KK: 21, 36, 63, 72, 76, 93).

Sarımsak kökünden yapılan nazarlığın çocuğu koruduğuna inanılır (KK: 7, 10, 18, 21, 27, 72, 80, 93).

See (iri tuz) ateşin içinde okunup üfürölür (KK: 21).

Çocuğa nazarlık olarak takılan çörek otu, sarımsak, üzerlik, iğde çalısı ateşin üstüne atılıp dumanıyla tütsü de yapılır (KK: 21).

Nazardan korunmak için üzerlik asılır. Üzerliğin Peygamber Efendimizin mezarında çıktığı inancı vardır (KK: 96).

Evin giriş kapısına hayvan kafası konulur (KK: 7, 10, 18, 27).

Nazar değmemesi için kalça kaşınır (KK: 6, 10, 14, 36, 45, 61, 67, 83, 85, 97, 99, 101).

Nazardan insanda tatarca denilen karın ağrısı olur (KK: 5, 7, 21, 30, 33, 37, 78, 89).

Çocuğa nazar değdiği sancısından (tatarca) anlaşılır. Çocuk yatırılır ve biri tarafından ayakla çocuğun karnı sıvazlanıp okunarak üstünden atlanır (KK: 5, 21, 30, 89).

Tatarca için sigara külü ya da fırın külü ağrıyan bölgeye sürülüp dua okunur (KK: 87).

Çocuklara nazar değdiyse; çocuk ağlar, huzursuz olur (KK: 1, 4, 7, 8, 9, 16, 21, 33, 67, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 87, 94, 99, 100).

Çocuğa nazar değdiyse dua okuyan kişi esner (KK: 1, 4, 8, 9, 7, 16, 21, 33, 67, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 87, 94, 99, 100).

Nazar değen kişi halsiz olur ve esner (KK: 80).

Çocuk dua okuyan kişinin elinden bir şey yiyip içerse rahatlar (KK: 24, 33, 37, 78, 80).

Çocuğa nazar değdiyse okuyan kişi istifra eder, geçirir ve esner. Okuyan kişinin düzelmesi için; okuduğu kişinin elinden su içmesi gerekir (KK: 71, 78, 99).

Çocuğun yiyeceği ekmeğe, tuza okunur (KK:5).

Nazardan baş ağrısı olur (KK: 1, 4, 8, 9, 7, 16, 21, 33, 67, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 87, 94, 99, 100).

Nazarı değen kişinin kıyafeti yakılıp tütsüsü buruna çekilirse bir daha o kişinin nazarının değmeyeceğine inanılır (KK: 86).

Çocuklara nazar değince idrarını içtiğinde nazarın geçeceği inancı vardır (KK: 21, 61).

Til Köyü'nde nazar değen bir bebeğe kaynak kişimiz Mustafa Işık'ın idrarı içirilmiş ve bebek iyi olmuştur.

İki kardeşim nazardan ölmüş. Kardeşlerim atların yularını tutarken biri gelmiş babama “Ne zaman büyüttün bunu?” demiş. İki saat sonra kardeşlerim ölmüş (KK: 86).

Nazarın toplumsal ve bireysel boyutları çok fazladır. Kötü bakış sonucu meydana gelen olumsuz durumlar beraberinde korunma yollarını da doğurmuştur. Bu amaçla üretilmiş çeşitli nazarlıklar da vardır. Türkler için kurt dişi, tavşanayağı, üzerlik otu ve nazar boncuğu nazar koruyucu unsurlar olarak kullanılmıştır.

Derinkuyu’da karşılaşılan nazarlıklar arasında sarımsak, nazar boncuğu, iğde dalı vb. bulunmaktadır.

2.2. Evlenme

Geçiş dönemleri içerisinde ikinci aşamayı evlenme temsil etmektedir. Toplumun yapı taşı olan aile kavramını oluşturan evlilik birçok uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Evlilik; kız ve erkeğin birtakım gelenek, görenek, kural ve inançlara göre topluma uygun bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşaması ve toplumun temeli sayılan aile müessesesini kurmaları şeklinde tanımlanabilir (Korkmaz, 1999:92). Evlilik kız ve erkeğin sosyalleşme sürecinin ilk aşaması kabul edilmektedir. Bireyin toplumsallaşma süreci çocukluk döneminde başlamakla beraber buradaki ifade ile bireyin toplum içerisinde statü sahibi olması yönüyle önemli bir sosyalleşme aracıdır da denebilir. Evliliğin çeşitli türlerinin olduğu bilinmektedir. Bunda toplumların tarihi, ekonomisi, gelenek ve görenekleri belirleyici etmenler arasındadır (Örnek, 1977: 185).

Türkiye’de kültürel değişimlerin olduğu büyük kentlerde, doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlaşırken, henüz kültürel değişimlerin çok olmadığı geleneksel bölgelerde evlenme biçimlerinin başında görücü usulü evlenme başta gelmektedir. Görücülükte, erkeğin aile bireyleri ile akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadın, beğenilen kızın evine gidip ziyaret gerçekleştirir ve kızı yakından inceleyip niyetlerini kıza ve ailesine belli ederler. Bu duruma “kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme” gibi adlar verilir. Görücüler bu ziyaretten sonra, eğer olumlu düşünüyorlarsa daha ayrıntılı bilgiler edinirler. Kız ailesine düşünme payı bırakıp, onların damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanınmış olur. Görücü usulü evlilikte; evlenecek erkek veya kızdan çok, ailelerin adım atması yine ailelerin isteği ve beğenisi önemli bir rol oynar (Örnek, 1977: 185-186).

Ülkemizde görülen diğer bir evlenme biçimi de “beşik kertmesi”dir. Çok eski bir gelenek olan beşik kertmesi Dede Korkut Hikâyelerinde de yer almaktadır. Bu geleneksel evlenme biçiminde çocuklar beşikte iken aileler, beşiklere birer kertik atarak, çocukların ileride birbirleriyle evlendirmek için karşılıklı anlaşıp söz verirler. Aileler böylece ileride kuracakları bağı da pekiştirmiş olurlar. Bu evlilik biçimine büyüdükları zaman kız veya oğlan karşı çıkar ya da iki tarafın ailesinden biri

istememez sözünü tutmazsa aileler arasında problem ve gerginlik yaşanmaktadır (Örnek, 1977: 187).

Konya’da beşik kertme evliliklerinde beşik tanık yapılarak beşiğe üç kertik atılır. Kahramanmaraş’ta ise beşik nişanı yapılan çocukların beşikleri boyanıp donatılır (Kalafat, 1997: 266).

“Beşik kertmesi”, yoluyla evlenme yöntemi günümüzde önemini kaybetmeye başlarken “kaçarak evlenme” yöntemi ise devam etmektedir (Yakıcı, 1992: 29).

Erkeğin kızı kaçırmamasının dışında, kızın bohçasıyla erkek evine gidip oturması durumuna “otura kalma” denir (Balaman, 2002: 56).

“Otura kalma” Kütahya, Sivas, Kastamonu illerinde görülmektedir. Kızın bu yolla evlenme biçimine başvurma sebepleri arasında; ailesinin sevdiği kişiyle evlenmesine izin vermemesi veya yoksulluk bulunmaktadır (Örnek, 1977: 186).

Diğer bir evlenme yöntemi olan “berder” de, oğlu ve kızı olan iki ailenin anlaşarak kızlarını ve oğullarını birbirleriyle evlendirmeleridir. Bu evlenme çeşidine daha çok Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da rastlanmaktadır (Balaman, 2002: 43). Başlık parasını da ortadan kaldıran bu evlilik türü “bedel evliliği”, “kızların değiş tokuşu”, “değişik usulü” gibi adlarla da bilinmektedir (Örnek, 2000: 188).

Türk halk kültüründe; kayınbiraderle (levirat) ve baldızla (sorarat) evlilik görülmektedir (Tezcan, 1998b: 208).

Bu tür evliliklerde; geride kalan çocukların perişan olup başka birinin elinde büyümemesi, sahipsiz kalmaması ve ailenin sahip olduğu malların dağılmaması gibi gerekçeler etkilidir (Balaman, 2002: 50-51).

Beşik kertmesi, akraba evliliği, çocuk nişanlılığı gibi evlenme yöntemlerinin devam etmesinde; alınacak kızın önceden belirlenip kontrol altında tutulup denetlenmesi, akrabalık yolu ile malların bölünmemesi, ekonomik ilişkiler, aile bağlarını kuvvetlendirme, başlık parası verilmemesi, aile dışına kız alıp vermeme

düşüncesi, soyun devam ettirilmesi gibi sebepler etkili olmaktadır (Tezcan, 1998a: 202).

Başlık, kızın ailesinin söz kesilmeden evvel erkek ailesinden istedikleri maddî karşılıktır. Başlıkta para istenildiği gibi kimi zaman da başlık; tarla, hayvan, ev vb. olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de olan başlık geleneği, bugün Anadolu'nun bazı kırsal kesimlerinde devam etse de bu gelenek zayıflayarak ortadan kalkmaya yüz tutmuştur (Gönen, 2006: 62).

Derinkuyu'da da çeşitli evlenme biçimleri görülmektedir:

Kaçarak evlenme yaygındır. Kaçarak evlenmenin sebeplerinde en önemlisi ailelerin evliliğe karşı çıkmasıdır. Diğer bir sebep de maddi durumun yetersiz olmasıdır (KK: 21, 36, 48, 68, 75, 76, 82).

Yörede çok nadir de olsa oturak alma evlenme biçimi de vardır. Kızla oğlan birbirini seviyorsa eğer kız kendi başına kaçıp da oğlan evine gelip ben kaçtım dermiş (KK: 21).

Beşik kertmesi ise önceden olan ama şimdi rastlanılmayan bir evlilik biçimidir (KK: 21, 36, 75).

Yörede; berdel “denişiklik” adı ile bilinmektedir (KK: 21,36, 68, 75, 76).

Çok nadir de olsa “denişiklik” devam etmektedir (KK: 48, 75).

Yörede akraba evliliği yaygındır. Bunun nedenlerinden biri de malın mülkün bölünmemesidir (KK: 36, 76, 82).

Akraba evliliğini destekleme amaçlı olarak “Elin (yabancınn) hürsünden (iyisinden- güzelinden) köyün kırısı (kötüsü) her zaman için iyi olur.” denilir (KK: 82).

Yörede kayınbiraderle ve baldızla evlilik vardır. Gelinin kocası öldü ise gelinin de rızası alınarak kocasının kardeşi ile evlendirilir. Bundaki amaç çocuklara yabancınn babalık yapmaması ya da çocukların baba sevgisinden mahrum olmamalarıdır (KK: 21, 23, 36, 41, 50, 75, 84).

Çok evlilik nadir de olsa vardır. Kuma gelen kişiye “ferik” denir (KK: 24, 33, 37,75, 78, 91, 99, 101).

Evlenme kendi içinde çeşitli alt başlıkları da içermektedir. Düğün öncesi, sırası ve sonrası şeklinde ayrıştırılabileceğimiz ve her bir aşamasında önemli adet, inanma ve uygulamalar barındırmaktadır.

2.2.2. Düğün Öncesi

2.2.2.1. Evlilik Çağı-Yaşı-Evlenme İsteğini Belli Etme

Gelenekselliğin sürdürüldüğü bölgelerde kız ve erkeğin buluğ çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Kız ve erkeğin belli bir yaşa geldikten sonra birtakım görev ve sorumlulukları oluşur. Kızlar ev işlerine yardım eder, genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür, karşı cins dikkatini çekmeye başlar. Erkek de, birtakım toplumsal role bürünür ve evin ekonomisine destek olmaya başlar. Ayrıca erkeğin evlenmesinde belli kıstaslar vardır; askerliğini yapması, işinin gücünün olması evlenebilmesi için gereken kıstaslar arasındadır. Ailede ev içerisinde yaşça büyük olanın daha evvel evlendirilmesine dikkat edilir. Şehirlerin gelişmişlik düzeyleri, ekonomik etmenler, bazı sosyal olaylar, göçler, ölümler evlenme yaşını ve zamanını belirleyen etmenler arasında yer almaktadır (Örnek, 1977: 189-190).

Derinkuyu’da da evlilik yaşı-evlilik çağı ve evlenme isteğini belli etme ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Önceden ev halkından ilk yaşı büyük olan evlenir ve evlenmede yaş sırası gözetilirken günümüzde herhangi bir sıra gözetilmemektedir (KK: 82).

Önceden kızlar 14-15 yaşlarında erkekler ise askere gitmeden evlendirilirken günümüzde okuma oranının artması ile evlenme yaşı büyümüştür (KK: 1, 3, 7, 9, 19, 45, 67, 68, 71, 75, 77, 78, 82, 91, 99).

Kızların küçük yaşta evlendirilme sebeplerinden biri de “Kapımıza pecemize (penceremize) gelen çok olmasın, laf söz olmasın.”dır (KK: 82).

Önceden evlenilecek kişiyi anne ya da baba belirlerken günümüzde genellikle kişiler tarafından belirlenmektedir (KK: 24, 33, 52, 99).

Önceden erkekler evlenmek istedikleri kızı, kızlar da evlenmek istedikleri çocuğu söylemezlerken günümüzde evlenmek istenilen aday söylenir (KK: 18, 36, 52, 68, 82).

Anne ve babalarına evlenme isteğini söyleyemeyen kişiler bu isteklerini akrabalarına bildirir (KK: 18, 23, 36, 52, 68, 82).

Kızlar evlenme isteğini belli edemez (KK: 36, 52, 68, 76).

Kızlar evlenme isteğini annesine söyler (KK: 75).

Babası, kızı isteyenin olduğu söylediğinde kız “Siz nereye verirsiniz kanım oraya aksın.” der (KK: 18, 36, 75).

Evlenme isteğini belli etmek için erkekler;

Karpuz kaşık saplar, pilava kaşık diker (KK: 23, 75, 76, 82).

Babasının ayakkabılarını ise merdivene çiviyle çakar (KK: 82).

Babasının ayakkabısını yere yapıştırıcı ile yapıştırır (KK: 23).

Derinkuyu’da aile yapısında görülen yeni değerlere açıklık ve toplumsal normlardaki değişme ile gençler eskiye oranla evlenme isteklerini, başta anne olmak üzere diğer aile büyüklerine söylenmektedir.

2.2.2.2. Görücülük, Dünürcülük, Kız İsteme

Kutadgu Bilig’te evlenirken dikkatli olunması gerektiği, erkeklerin iyi bir eş seçimi yapması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca yüz güzelliğinden ziyade huy güzelliğine bakılır. İyi bir kız ahlaklı ve soyu belli olan biridir (Günay, 2000: 6).

Geleneksel kesimde erkek evlatlarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, konu komşularından, arkadaşlarından başlayarak kız aramaya başlarlar (Örne, 1977: 190).

Görücülük şehir ve kasabalarda yaygınken köy ya da aynı mahallede yaşayan kişiler birbirlerini zaten tanıdıkları için bu yerlerde doğrudan dünürlüğe gidilmektedir. Kız görmeye erkek annesi ile yakın akraba ve yaşlı kadınlar

gitmektedir. Görücülüğe gidildiğinde ilk olarak kızın güzelliğine ve hal hareketlerine bakılırken daha sonra ise kız ve kızın aile yapısı araştırılır. Bu süre içerisinde kız ve ailesine de düşünmesi için zaman tanınır (Boratav, 1984: 173).

Kıza görücüye gidilmeden önce kız ve ailesinin ağzı aranır. Kız istemeye gidilirken yün çorap sökülerek gidilir, böylece kız ve ailesinin zorluk çıkarmayacağına inanılır. Görücüler eğer birkaç defa gidip olumsuz cevap almışsa son gidişte gidenlerden birisi çorabını ters giyerse kız evinin olumlu cevap vereceğine inanılır (Kalafat, 2000: 192).

Ürgüp'te de bazı yörelerde olduğu gibi kızı vermeye gönüllü olsalar bile kız ilk istemede verilmez. Erkek tarafının birkaç kez gitmesi gerekir. Buna yörede “nazlanma” denilir. Daha sonra kızı vermeye razı olan aileler erkek tarafına “dutu” ya da “ilişik” denilen içinde çorap ve bazı giysiler olan bir bohça gönderir. Böylece erkek tarafı kızın verileceğini anlar. Daha sonra kız ve ailesi oğlan evine bir ziyaret yaparlar. Bu ziyaret “oğlan evini yoklamak” olarak bilinir. Bu ziyaretten kız tarafı memnun olursa aileyi beğenirse “şerbet günü” kararlaştırılır (Er, 1997: 197).

Sakarya'nın Geyve ilçesinde kız tarafı oğlan evine “Kısmetse olur.” derse oğlan tarafına evden giderken mendil verilir. Bu mendil evlilik manasını taşır, işaret olarak kabul edilir. Bir hafta sonra kız ve erkek tarafı birbirine karşılıklı bohça verir (Yılmaz, 2006: 38).

İçel'in Kuskan beldesinde gelin adayının aileye uğurlu gelip gelmeyeceğini anlamak için belli bir miktar tuz gelin adayının beğenilmesinden sonra kullanılmaya başlanır. Bu tuz bitene kadar evde herhangi bir can sıkıcı durum, zarar ziyan olmaz ise o kızın uğurlu olacağına kanaat getirilir. Bu uygulamaya “tuz ölçme” denir. Daha sonra kız evinin ağzını aramak için biri gider. Aileye uğurlu geleceğine inanılan kız için elçi gönderilerek kızın ve ailesinin ağzı aranır. Olumlu dönüt olursa oğlanın babası yanına birkaç kişiyi de alıp kız istemeye gider (Şahin, 1996: 243).

Bolu'da kız tarafı, istemeye gelen erkek tarafına “Kısmet olursa gelir Hint'ten Yemen'den, kısmet olmazsa ne gelir elden.” diyerek düşünmek ve erkek tarafını, ailesini araştırmak için zaman isterler. Ayrıca erkek tarafının getirdiği gözlemler olumlu düşünülüyorsa kabul edilir. Eğer olumsuz düşünülüyorsa

yemekte sofraya kaşık yerine kevgir koyulur, erkek tarafı evden ayrılırken de “güle güle” denilmez. Kız ve ailesinin gönlü olsa bile kız ilk istemede verilmez (Öğüt Eker, 1998: 20).

Kastamonu’nun Abana ilçesinde, kız ilk istemede verilmez. Eğer kız tarafının gönlü varsa erkek tarafına bir gün verilir, kız tarafının gönlü yoksa genellikle “Bizim evlendirecek kızımız yok.” denilir (Yıldız, 2002: 553).

Derinkuyu’da da görücülük, dünürçülük, kız isteme ile ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

Alınacak kız ve ailesi araştırılır (KK: 1, 4, 8, 9, 7, 16, 21, 23, 33, 52, 67, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 87, 94, 99, 100).

Alınacak kızın huyunun güzel olmasına önem verilir. “Evi çekip çevirebilir mi ?”(Evin düzenini sağlayabilir mi) ona bakılır (KK: 21, 23,52, 61, 75, 76, 82).

Günümüzde huydan ziyade yüz güzelliğine de bakılmaktadır. Kız verilecek erkekte ise terbiyeye, saygıya, işi, gücü olup olmasına bakılır (KK: 23, 52, 61, 75, 76, 82).

Alınacak kızın becerikli olmasına bakılır. Eğer kız becerikliyse “Bu bizim keçemizi sudan çıkarır.” derler (KK: 21).

Alınacak kız için “Bizim küllüğümüze kül döker.” (bizim işimizin yükümüzün altından kalkar) denilir (KK: 82).

Kızın becerikli olup olmadığı belli yöntemlerle test edilir. Yere konan ayakkabıları düzeltmesinden, oklavayı kaldırmasından veya mantı kesmesinden kızın becerikli olup olmadığı anlaşılır (KK: 75).

Kızın hayırlı olup olmadığı anlamak için istihareye yatırılır (KK: 23, 33, 37, 78, 91).

Alınacak kızın hayırlı olup olmadığı o seneki ekinden anlaşılır (KK: 75).

Kız istenmeden önce; anneye, babaya, büyükanneye, büyükbabaya amcaya, dayıya, teyzeye danışılır (KK: 75).

Kız görmeye ilk önce damadın annesi ve yanında birkaç tane kadın gider (KK: 24, 33, 52, 75, 78, 91, 99, 101).

Alınacak kız eğer köy halkından biri ise ya da tanıyorlarsa kız görmeye gidilmez. Sadece istemeye gidilir (KK: 21, 24, 37, 40, 41, 46, 78).

Kız görmeye ilk aşamada; anne, baba, damat, büyükanne ve büyükbaba gider. Daha sonra ise; amca, dayı gibi büyükler de gider (KK: 23).

Kızın ailesi, kızı vermek istemiyorsa erkek tarafı gelmesin diye evden çıkar, gezmeye gider (KK: 24, 33, 37, 78, 93, 99).

Kız istemeye “dünürlük” denilir (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 52, 75, 76, 78, 82, 93, 99).

Kız evine ilk olarak niyeti belli etmeye gidilir. O gün kahve içilmez. İkincisinde çay içmeye diye gidilir. Üçüncüsünde ise kız istenir ve kahve içilir (KK: 23).

Kız evine “Hayırlı bir iş için çayınızı içmeye geleceğiz.” denilir. Böylelikle kız istemeye gidilir (KK: 21, 24, 33, 37, 75, 76, 78, 82).

Kız istemeye giderken şeker, lokum, çikolata götürülür. (KK: 76, 82)

Kız istemeye damat gitmez (KK: 52, 76, 82).

Kız istemeye; anne, baba, amca, dayı, dede gibi aile fertleri ve kız evine nazı geçecek kişilerin götürülmesine dikkat edilir (KK: 21, 76, 82).

Kız ilk istemede verilmez. Eğer gönülleri varsa en az iki üç kere gidilip gelinir (KK: 21, 23, 52, 75, 76, 82). Buna yörede nazlanma denir.

Büyüklerin rızası olmadan kız verilmez (KK: 24, 33, 37, 57, 61, 66, 69, 78, 82).

Kız verilmek istenmezse yaşının küçük olduğu söylenir. Gelenler de “Biz onu koltuğumuzda (yanımızda) büyütürüz.” derler. Ya da kızın başka münasibinin (vermek istediği yerin) olduğu söylenir (KK: 82).

Kızı vermek istemezlerse “Gelmeyin.”, “Kızın gönlü yok.” gibi şeyler söylenir (KK: 23).

Önceden kız verilmeden önce başlık konuşulurken günümüzde başlık parası yoktur (KK: 21, 23, 61, 75, 76).

Başlık parası olarak küçükbaş ya da büyükbaş hayvan ve tarla istenirdi. Bu para kızın çeyizindeki eksikler için ya da dağıtılacak kuruyemiş için de kullanılırdı (KK: 10, 21, 22, 23, 26, 57, 61, 75, 82).

Boşanma durumunda başlık geri verilmez (KK: 61).

Kız verilirse “Hayırlı uğurlu olsun, Allah tamamına erdiren.” deyip söz verilir (KK: 24, 33, 37, 57, 61, 66, 69, 76, 78, 82).

Kız istendikten sonra sözde takılacak takılar konuşulur (KK: 21, 82).

Gelin ve damat önceden birbirlerini düğüne kadar görmezken günümüzde bu yoktur (KK: 61, 82).

Derinkuyu’da evlenilecek olan kızda ilk olarak ev işlerini iyi yapmasına ve ahlaklı olmasına bakılırken; evlenilecek olan erkekte ise hem ahlaka hem de işinin gücünün olup olmamasına bakılmaktadır. Ayrıca kızın hayırlı olup olmadığı da birtakım uygulamalarla test edilmektedir. Şehir kültürünün etkisiyle başlığın yerini altın bilezik, takı seti gibi mücevherler almıştır.

2.2.2.3. Söz Kesimi

Kızın istenmesinden sonra gelen söz kesimi kız ve oğlan tarafının bu anlaşmalarını gelen kişiler önünde sözle iyice pekiştirmelerine denir (Örnek, 1977: 191).

Sözden sonraki aşama olan nişan için uygun bir zaman seçilir ve nişanla aileler arasındaki bağ da kuvvetlenmiş olur. Yüzüklerin takıldığı bu günde akrabalar, yakın çevre ve tanıdıklar davet edilir (Gönen, 2006: 63).

Sakarya’nın Kaynarca ilçesinde kız kendisini görmeye gelen kişilerin yanına ilk gidişlerinde çıkmaz. Eğer kız tarafının vermeye gönlü varsa “Balta, ağacı bir

vuruşta kesmez.” denilerek erkek tarafına açık kapı bırakılır. Bir hafta sonra erkek tarafı tekrar gider ve kahve içer. Kız ve oğlan tarafı anlaşır sa kız misafirlerin elini öper. Buna söz kesme ya da “küçük nişan” denir (Solmaz, 2006: 67).

Başlık yani diğ er adıyla kalın; söz kesildikten sonra erkek tarafının kız tarafına verdiğ i para, mal-mülk vb. hediye ye verilen addır. Kökeni çok eski ye dayanan başlık adeti varlığını uzun süre sürdür müştür (Turan, 1991: 39).

Kayseri’de de kız ilk istenmede verilmez. Söz kesmeye burada “kahve iç me” denir. Nişana ise “şerbet iç me” denir. Nişanda gelen misafirlere şerbet ikramı yapılır. Bu şerbetten bir sürahi de güveye gönderilir. Nişanda başköşeye oturtulan geline nişan geces i boyunca farklı bir çok elbise giydirilir (Türkten, 1995: 76).

Araştırma sahamız olan Derinkuyu’da da söz kesimi ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Söz kesmeye “dutu koyma” adı verilir (KK: 24, 33, 37, 78, 82, 91, 99).

Söz kesme “tatlılık yeme” diye adlandırılır (KK: 23, 24, 75).

Söz kesmeye yakın akrabalar gider (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 57, 61, 66, 69, 78, 82).

Söz olduğ u zaman misafirlere yemek dağ ıtılır (KK: 82).

Baklava, pasta ve börek dağ ıtılır (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 57, 61, 66, 69, 78, 82).

Sözle başlayan süreç aile ocağ ının ilk adımı olarak kabul edilir. Bu süreçte bireylerin birbirini tanınması, ailelerin birbirini tanınması sağ lanarak sonraki aş ama olan nişan için de hazırlıklar yürütülür.

2.2.2.4. Nişan, Nişanlılık

Sözden sonraki aş ama olan nişan merasimi çoğ unlukla kız evi tarafından organize edilir. Nişan merasiminde kız ve erkeğ in sağ eline yüzük takılırken güzel dilek ve temennilerde bulunulur. Nişanlanan kız ve erkeğ e aileler tarafından ve gelen kişiler takı takar. Nişanlılık süreci daha çok iki tarafın anlaş masına bağ lıdır.

Bu süreç; askerlik, okul, hastalık, ölüm, ekonomik kaygılar vb. ile değişiklik gösterebilir (Örnek, 1977: 193-194).

Nişan birlikteliğin somutlaştırılması adına kız ve erkek arasında yapılan aileler arasında da bir bağ kuran önemli bir törendir. Bu birliktelik takılan yüzükle somutlaştırılmış olur. Nişan yüzüğünün madenler içinde değerli olan altından olmasına özen gösterilir. Dede Korkut Hikâyelerinde de Bamsı Beyrek, Banu Çiçek’e altın yüzük takar (Gönen, 2006: 64).

Dede Korkut Hikâyelerinde de yer alan nişan kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. Av sırasında Banu Çiçek ile karşılaşan Beyrek, onunla ok atar, at koşturur, güreş tutar. Her birisinde Banu Çiçek’i yenen Beyrek, onun Banu Çiçek olduğunu anlayınca, “Düğün kutlu olsun han kızı.” diye parmağından altın yüzüğü çıkardı kızın parmağına geçirdi. “Aramızda bu nişan olsun han kızı.” dedi (Ergin, 2001b: 64).

Kayseri’de kız ve erkek tarafları ilk şerbet merasiminde, ikincisinde de “gelin hamamı” merasiminde tanışıp yakınlaşırlar. Masrafları erkeğin ailesi tarafından karşılanan bu merasime erkek ve kız tarafından bazı kişiler sabun gönderilerek davet edilir (Türkten, 1995: 76).

Kaynarca’da erkek tarafı nişan için aldığı hediyeleri kız evine götürür. Kız tarafı da hazırladığı hediyeleri bohça ile erkek tarafına takdim eder. Bohçalanan eşyaların hediyelerin bu değişimine “nişan değişimi” ya da “büyük nişan” denir. Ertesi akşam kız tarafından gelenler erkek evinde; erkek evinden gelenler kız evinde sergilenip gelen kişilere gösterilir (Solmaz, 2006: 67).

Samsun’da aileler erkek evlatlarını nişanladıkları gelinin uğurlu ya da uğursuz olduğunu anlamak için nişanın yapıldığı gün eve bir kilo tuz alırlar. Bu tuz evde tüketilinceye kadar ev halkının başına bir olumsuzluk, sıkıntı gelirse gelinin uğursuz olacağını düşünürler; eğer bir olumsuzluk, sıkıntı yaşamazlarsa gelinin uğurlu olduğuna inanırlar (Şişman, 2002: 455).

Bolu’da, “nişan karşılığı” adı verilen içinde yüzük ve damat tarafına alınan hediyeler bulunan bohça, bir tepsi baklava, kız evindeki erkekler tarafından erkek evine götürülür (Öğüt Eker, 1998: 22).

Derinkuyu’da da nişan-nişanlılık ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Nişana “şerbet içme” adı verilir (KK: 21, 22, 24, 33, 37, 78, 81, 82).

Nişan ikiye ayrılır. Aile içinde yapılırsa bunun adına “küçük nişan” eğer konu komşu herkes davet edilip yemek verilirse bunun adına da “büyük nişan” denir (KK: 23, 75, 76, 78).

Söz kesmeye “küçük nişan” denir (KK: 23, 75, 76, 78).

Nişana davet “okuma” ile olur. Davet eden kişinin akrabalarından seçilmesine dikkat edilir. Daha sonra o kişiye para verilir. Çorap, iç çamaşırı, lif ve havludan oluşan bohça konulur (KK: 21, 75, 76, 82).

Ya da fakir, ihtiyacı olan biri okur. Davet etmeye gittiği kişiler tarafından okuyan kişiye de bir hediye verilir (KK: 21).

Okunan kişilere düğüne davet edilirken sini ya da helva yapıp birer dilim verilir (KK: 76).

Okuma kuru üzüm dağıtılarak yapılır (KK: 36).

Yörede nişan genellikle pazar günleri olur (KK: 82).

Nişan yazın yapılırsa kapı önünde, kışın yapılırsa evin içinde gerçekleşir (KK: 1, 3, 5, 12, 14, 19, 21, 23, 27, 29, 30, 45, 56, 66, 67, 68, 76, 78, 97, 98, 99, 100).

Nişan masrafını kız tarafı karşılanır (KK: 21, 23, 75, 76).

Eğer kız tarafının maddi durumu yetersiz olursa erkek tarafı misafirlere mahcup olmamak için kız tarafına maddi destek olur (KK: 23).

Takıdan önce oyun oynanır. Daha sonra takı merasimi olur. Takılan takılar düğün günü tekrar ilan edilir (KK: 82).

Pekmez sulandırılarak gelen misafirlere kurabiye ile dağıtılır (KK: 21, 33, 34, 78).

Nişanda dağıtılan şerbetin üstüne al örtü atılır. Damat ve gelin geldiği zaman damadın babasına “Al kalkmıyor.” denilir. Damadın babası da tepsinin içine para atar (KK: 22, 82).

Şerbetin üstüne al ya da yeşil kıvrak (örtü) atılır. Damat ve gelin geldiği zaman damadın babasına ya da annesine “Şerbeti kurtar.” denir. Onlar da örtüyü kaldırıp şerbeti alır ve tepsiye para atar. Tepsiye para atıldıktan sonra şerbet gelen misafirlere dağıtılır (KK: 21, 34, 78, 93, 99).

Gelen misafirler de tepsiye para atar (KK: 21, 34, 78, 93, 99).

Tepsiye atılan para ise tepsiyi yıkayan kişinin olur. Bu kişi kız tarafından biri olur. Tepsiyi gelinin kız kardeşi varsa o tutar (KK:21, 23, 34, 78).

Şerbet içmede erkek tarafı oturduğu minderın altına, yaslandığı yastığın altına veya herhangi görülebilecek bir yere bir miktar para bırakır. Kız tarafı da o parayla yapacağı masrafları karşılar (KK: 81).

Gelin evinde yemek yenildiğinde tabak kaşık çalınır. Damat tarafı da o kişiye para verir (KK: 37, 78).

Yaprak sarması yapıldığı zaman sarmanın içine düğme, boncuk vb. konur. Düğme ve boncuk kimin yediği sarmada çıkarsa ev sahibi “Benim oğlum kiminle evlenecek? “ diye bakar (KK: 21).

Evlenecek çağda olup tabağında yemek bırakan yemeyen kişilere “İyi sıyrır da nişanlın güzel olsun.” denir (KK: 44).

Nişan ve düğün arasında eğer bayram olursa kıza bayramlık kıyafet alınır (KK: 49, 82).

Nişan atma olayının olmaması için önceden nişandan sonra oğlan kızı göremezdi. Bunun için de “Çarımı biran önce çek.” (Düğününü biran önce yap.) denirdi (KK: 78, 82).

Nişan atılırsa takılan takılan, alınan hediyeler geri verilir (KK: 82).

Nişan atan kişi hor görülür (KK: 33, 37, 78, 82).

Nişan ile birlikte sözde aile arasında başlayan düğüne ilk adım atış, geniş çevrelere duyurulmuş olur. Nişanlılık süreci artık düğüne hazırlık süreci olarak görülür ve hem kız tarafı hem de erkek tarafı düğün hazırlıklarını hızlandırır.

2.2.3. Düğün

Düğünler; insanların evliliklerini mutluluklarını ilan ettiği kutlamalar, törenler arasındadır. Evlenme olayının bir kesiti olan düğün tüm kültürlerde görülür. Ama her kültürün evlenme olayındaki gelenek, görenek ve adetleri değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunda ise o toplumun tarihi süreçteki gelişimi, yerleşim düzeni, ekonomik yapısı ve gelenekler rol oynar (Tezcan, 1998c: 219-220).

Dede Korkut Hikâyelerinde nişana “küçük düğün”, düğüne ise “ulu düğün” denmektedir (Akbıyık, 2003: 41).

Düğün tarihine kız ve erkek aileleri anlaşır karar verir. Düğün tarihine karar verilirken; maddi ve manevi durumlar etkili olmaktadır. Anadolu’da düğünler; bağ bahçe işleri, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönüşmüş olması gibi sebeplerle genellikle sonbaharda yapılır (Boratav, 1984: 176).

Sakarya’nın Geyve ilçesinde düğüne davet edilecek insanlara davetiye niyetine kibrit, mum ya da kına verilir (Yılmaz, 2006: 38).

Benzer bir uygulama Kaynarca’da da görülmektedir. Burada da düğüne davet mum ya da kibritle yapılır (Solmaz, 2006: 68).

Kandıra’nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde düğüne aileler davetiyelerle çağırılır. Kız tarafı yakınlarına küçük ekmekler vererek; erkek tarafı ise yakınlarına mum vererek, kibritle düğüne çağrı yapmaktadır. Ayrıca komşular yardımıyla yapılan yemek de düğüne geleceklere dağıtılarak onlara düğün çağrısı da yapılır. Ayrıca düğüne çağrı camii minarelerinden hoparlörle, köy meydanlarından ise davul zurnayla da yapılmaktadır (Altun, 2004: 264-265).

Gelin eve girerken gelin ve damadı zararlı etkilerden korumak, geçimlerinin güzel olması amacıyla birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Gelin, kaynanasının bacaklarının altından geçerek eve girer. Gelin eve posta basarak girer ve orada bulunan bir tahta kaşığı kırarak geçerse başarılı bir evlilik sağlayacağına, posta bastığı için kuzu gibi uyumlu bir insan olacağına ve postun yapağısının sıklığında bol zürriyeti olacağına inanılır. Ayrıca kızın annesi evliliğin güzel olması için çeyiz sandığına helva, tuz ve ekşi hamur koyar. Damat tarafı ise gelinin başına fındık, para, buğday, üzüm saçar (Erdentuğ, 1977: 78-79).

Kastamonu'nun ilçesi Abana'da; gelin kayınvalide veya kayınbabadan bir bahşiş almadan inmez. Kayınvalidesi gelinin önüne buğday döker, gelin ise buğdayları süpürerek bir kenara toplar. Gelinin başından saçı saçılır. Gelin eve girince yanmakta olan ocağa bir miktar yağ döküp ateşin parlamasını sağlar. Bu uygulamada ocağın sönmemesi içindir (Yıldız, 2002: 556).

Kültürümüzde yer alan saç geleneği her dönemde toplumda üretilen mahsullerden olmuştur. Avcılık döneminde; avın kanı, yağı ve eti, çobanlık döneminde; süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik döneminde ise darı, buğday ve bazı meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı geleneğinin köklerinde aileye dışarıdan giren bir birey olarak geleninin erkek evinden olan ataların ruhlarının memnun edilmesi yatmaktadır. Bu bakımdan bir kansız kurban olarak ifade edilmektedir (İnan, 2006: 167).

Harput'ta, gelinin başına saçı saçılır. Saçılan bu saçılar düğüne gelenler tarafından; evde, cepte ya da cüzdanın bir köşesinde uğur ve bereket getireceği düşünülerek alınıp saklanır (Araz, 1995: 143).

Çanakkale'nin Çamkalabak Köyü'nde kızların saç örgü sayısı tek olurken evlenecek olan kızın saç örgü sayısı çift olmalıdır. Gelinlerin alınlarına perçem ve yanaklarının yanlarına doğru zülûf kesilir. Böylece saç modeli ile o kişinin medeni hali sembolleştirilmiş olur (Atlıhan, 2002: 18).

Evlenen erkeğe “güvey” veya “güveyi” denilir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde güveye; Kocaeli, Bolu, Ankara'da “güve”, İzmir'de “göveği”, Yozgat'ta güva, Kastamonu, Ordu'da “güyo” gibi değişik isimlendirmeler kullanılmaktadır. Kültürümüzde güvey ile ilgili çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları; güvey gezdirme (güvey seyranı, güvey sahrası, güvey cillası), güvey eğlenmesi, güvey hamamı, güvey traşı, güvey donatma (güvey okşamak),

güvey taşlama, güvey kınası, güvey koyma gibi adlarla yapılan uygulamalardır (Bozyiğit, 1989: 25-26).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde damat tıraşında; damat giysilerini abdest alarak giyerken damada gerdek ile ilgili bilgiler sağdıç ya da berber tarafından verilir. Sağdıçın evli olanlardan ve damadın amcasının, dayısının oğlu gibi bir yakınından olmasına dikkat edilir. Bu sırada damat tıraşının yapıldığı yere düğün evinden “güveyi yemeği” adı verilen yemek gönderilir. Damat ve sağdıç da orada bulunanların elini öptükten sonra davullar eşliğinde eve geri dönülür (Altun, 2004: 292-293).

Afyon'un Çayırbağ Köyü'ndeki çocuk nişanlılığı geleneğinde düğünler üç gün devam etmektedir. Cuma günü başlayan düğünde; ilk gün kızlar hamama giderken ikinci gün erkekler hamama gider. Son gün ise gelin alınır. Kına gecesi cumartesi günü yapılır. Yemekler yenilir ve mevlid okunur. Evlenirken alınması gerekenlerin alınması için çarşıya çıkılmasına “asbap kesme” adı verilir. Asbap kesme adı verilen bu alışverişte erkek tarafı kız tarafına kıyafet alır ve bu alışverişte pide yenilmesi de adettir (Tezcan, 1998a: 201).

Nevşehir Ürgüp'te düğünler perşembe akşamı başlar. O akşam oğlan evine bayrak dikilir ve yörenin gençleri oğlan evinde bir araya gelip eğlenir. Düğün cuma sabahı köy halkına duyurulur ve Cuma namazından sonra oğlan evinde yöre halkına yemek verilir. Akşamüstü, akraba kadınlardan biri gelin olacak kızın başını yıkamak için onu evine götürür. Bu uygulamaya “kız başı” adı verilir. Tören havasında olan bu uygulamaya kızın arkadaşları katılır ve eğlenirler. Cumartesi günü ise öğlen kız tarafınca yemek verilir. Pazar günü ise gelin alınır. Gelin, baba evinden çıkmadan beline kırmızı bir kuşak bağlanıp dua edilir. Daha sonra gelin “kalın” ya da “yardımcı” adı verilen iki kadın tarafından evden çıkarılıp arabaya bindirilir (Er, 1997: 199-200).

Kaynarca'da sağdıç gelin arabasının önünde bayrak taşır. Gelin baba evinden çıkarılırken sağdıç sopaya bağlı bayrağı gelinin bulunduğu odanın camına uzatır, bu sopanın ucuna bir mendil bağlanarak sağdıca hediye edilir. Gelin eve indirilinceye kadar bayrağı elinde taşıyan sağdıç artık gelinin kardeşi sayılır (Solmaz, 2006: 72).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde de düğün törenlerine rastlanmaktadır. Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in evlenmesi, Kan Turalı ile tekfurun kızı Selcen Hatun'un evlenmesinin anlatıldığı hikâyeler bunlara örnek olarak verilebilir.(Ergin, 2001b: 81-88).

Kastamonu Abana'da düğün genellikle cumartesi gerçekleşen “şeker günü” ile başlar. Oğlan tarafı bayrak ve davul zurna eşliğinde, kız evine şeker ve kına götürür. Kız evinde hazırlanan yemekler oğlan tarafından gelen kişilere ikram edilir (Yıldız, 2002: 554).

Eski Türk metinlerinde toy sözcüğü belirli bir çadır topluluğu, büyük topluluk ve toplantı anlamında kullanılırken Eski Türklerde toplumsal ve örgütsel içerikli büyük ziyafetlere “toy” denilir (Karabulut, 1997: 215).

Çanakkale Çamkalabak Köyünde; gelini almaya eltileri gider. Kırmızı feracerler giyip tek sayı olarak giden eltiler gelinle birlikte çift sayı olur. Gelin ailesi ile vedalaşmadan kına gecesinde örttüğü kırmızı duvak başına örtülür. Kızın çeyizleri taşınırken gelin, ailesinin ve yakınlarının elini öpüp vedalaşır. Eltiler de düğün alayının önünde, gelinin arkasında durur ve gelini oğlan evine götürürler (Atlıhan, 2002: 18).

Bartın'da gelin alınıp arabaya bindirilince gelinin kardeşi arabanın önüne oturur. Böylece damat tarafından bahşiş alır. Buna “araba başı tutmak” denir (Şahin, 2000: 76).

Harput ve çevresinde; düğün günü gelinin beline üç defa çözerak bağlanır. Böylece gelinin; gideceği eve bolluk, bereket ve uğur getireceği düşünülür (Araz, 1995: 113).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde; kızı almaya öğleden sonra davul ve zurnalarla gidilir. Düğünde birtakım eğlenceler yapılır. İnsan koşusu, at koşusu, dombay (manda) yarışı, güreşler bu eğlencelerden bazılarıdır. Gelin düğün günü öğleden sonra düğün giysilerini giyer, duvak yerine başına kırmızı örtü örtülür. Bekarlığın bitişini simgeleyen zülûf kesme işlemi uygulanır. Kesilen bu zülûf gelin tarafından saklanır, vefat edince de kefenine konulur. Zülûf kesme uygulamasında olduğu gibi kız bu günde ağlatılır. Gelinin

süslenmesine varsa yenge, ablası, hala kızı, teyze kızı, yakın bir akraba, gelinin kız arkadaşları yardım eder. Dul kadınlar gelin kızın süslenmesine karışmazlar. Gelinin dul kadınlar tarafından hazırlanması uğursuz sayıldığından gelin kız kardeşi, kız arkadaşları, kuzenleri ya da yakınları tarafından hazırlanır (Altun, 2004: 290-291).

Gaziantep'in İslahiye ilçesi Kırıkçalı Köyü'nde düğüne davet edilecek kişilere özel olarak ekmek pişirilir. Pişirilen ekmeğin her dilimi süslenir ve dilimlen ekmeklerin evlere gönderilir. Oğlan evine bayrak dikilir. Düğün bayrağının asıldığı direğe ise soğan, elma, zeytin dalı ve çiçek asılır (Ekici, 1996: 69-70).

Kandıra'nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde; gelinin kuzu gibi uyumlu, uysal olması eve girerken ayağının altına kuzu postu serilir. Gelinin yuvasında mutlu mesut olması geçim sağlaması, iyi olması için, uğur getirmesi için oğlanın annesi tarafından gelinin eline yağ sürülür, gelin de elini kapıya sürer. Damat da annesinin bacağından altından geçerek eve girer. Bu damadın annesinin otoritesini kabul ettiği anlamına gelir. İçeri giren damat gelini konuşturmaya çalışır ve ona “görümlük” verir. Daha sonra ikisi de evdekilerin elini öper. Gelinin kucagina erkek çocuk verilir. Aynı bardaktan herkes şerbet içer (Altun, 2004: 295).

Derinkuyu'da düğün hazırlıkları ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Düğüne davet akrabalarından biri tarafından yapılır. Buna “okuma” adı verilir (KK: 1, 3, 5, 12, 14, 19, 21, 23, 27, 29, 30, 45, 56, 66, 67, 68, 75, 76, 78, 82, 97, 98, 99, 100).

Davet eden kişi “Bayrak yemeğimiz var, buyurun gelin.” der. İkinci namazının sonunda da bayrak dikilmeden bir gün önce anons edilip köy halkı çağırılır. Ya da davetiye verilir (KK: 21, 23, 82).

Yazın ekip biçilenler satılıp bu parayla kışın da düğün olurken günümüzde gelen misafirleri rahat ağırlamak için yaz mevsimi tercih edilmektedir (KK: 23).

Düğün için salon tutulur ya da oğlan evinin önünde eğlence yapılır (KK: 33, 78, 82).

Düğün ve nikâh günü yaklaştığı zaman oğlan ve kız tarafı bir araya gelip alınacakları konuşur. Buna “urba görme” denir (KK: 23, 24, 33, 37, 75, 76, 78).

Düğün alışverişine “pazarlık bozma” denilir (KK: 23, 24, 33, 37, 75, 76, 78).

Bazı yerlerde “urba görme” ye, “pazarlık bozma” denilmektedir (KK: 21, 23).

“Urba görme” ye “pırtı biçme” de denilir (KK: 75).

Düğün alışverişine oğlan ve kız tarafının yakınları gider. Alınan şeylerin parasını erkek tarafı karşılar (KK: 21, 23).

Kız tarafı da erkek tarafına alınacak şeylerin parasını karşılar (KK: 75).

Gelin odası düzmeye “sisana” denir. Gelin odası gelinler ve genç kızlar tarafından düzülür (KK: 76, 78).

Komşular düğün evine yardıma gider. Temizlik yapılır, çerez paketlenir (KK: 21, 23, 41, 75, 84, 101).

Komşular düğün arasında damadın cebine bahşiş koyar (KK: 23).

Düğün evine çay ve şeker alınıp gidilir (KK: 21).

Gelin önceden çar adı verilen kıyafeti giyip başına fes takarken günümüzde gelinlik giyer. Damat ise takım elbise giyer (KK: 21, 23, 34, 75, 93).

Durumu iyi olan kişilerin fesinde altın takılıyken, durumu iyi olmayan kişilerin fesinde ise pul takılı olur (KK: 93).

Geline önceden boncuktan örülü kemer takılırdı. Ama şimdilerde bu yapılmamaktadır (KK: 23, 78, 93, 99).

Düğünün ilk günü kız evinde baş yıkama olur. Damat giydirilir ve dağa testi dikip onu vurmaya çalışırlar. Vurana kayınpeder bahşiş verir. Buna “kulağa kurşun” denir. İlk gün bayrak da dikilir (KK: 23).

İkinci gün kına gecesi olur (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 78, 99).

Kına gecesinde silah atılır (KK: 23).

Üçüncü gün ise gelin çıkar (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 78, 99).

İlk gün kız başı derler takı takılıp kız evinde oynanır ve akşam da kına gecesi yapılır. İkinci gün kız oğlan evine getirilir. Üçüncü gün ise çeyize bakılıp oynanır (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 78, 99).

Düğün önceden cuma başlayıp diğer cuma biterken günümüzde ise genellikle üç gün sürmektedir (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 78, 99).

Düğün geçiş dönemleri içerisinde en renkli aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamada yapılan adet ve uygulamalar bir takım inanışlarla da desteklenmiştir.

2.2.3.1. Çeyiz Götürme – Çeyiz Gösterme

Arapça “cihaz” dan gelen çeyiz; kızın evlenince kullanacağı sandık eşyası; baba evinden götürdüğü mal ve mülküdür. Geleneksel kesimin hakim olduğu yerlerde, geleneği yaşatan kişilerde kız çocukları daha çok küçükken yüz akı olarak görülen çeyiz dizilmeye başlanır. Kızın çeyizinde; işlemeli çarşaf, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, yazma, çorap, örtü, oya, dantel, yatak, yorgan, iç çamaşırları, giysiler, kilim, halı, bakır kap-kacak bulunur. Günümüzde kentsel kesimde bunların yerini; mutfak eşyası, yatak odası takımı, çamaşır makinesi almıştır. Kız taraf bunları çeyiz olarak alırken erkek taraf; salon takımı, yemek odası takımı, buzdolabı, fırın gibi ihtiyaçları karşılar (Büyük Larousse, 1992: 2668).

Düğün olmadan evvel kızın çeyizini sergilemesi yaygın bir gelenektir. Buna “çeyiz asmak” da denir. Erkek evine getirilen kızın çeyizine konu komşu, eş dost bakmaya gelir. Böylece çoğunluğu el emeği olan çeyiz gelen kişilerce incelenir, görülür. Gelenek de yaşamaya devam eder (Tezcan, 1998c: 224).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü’nde; hava durumuna göre çeyiz ya kız evinde ya da evin bahçesinde sergilenmektedir. Duvara çakılan çivilere ipler gerilir. Bu iplerin üzerine; gelinlik, yemeni, seccade, elbiselik kumaş, gömlek, elbise, etek, manto, havlu, dantel örtü gibi eşyalar ve kıyafetler serilir. Tabak çanak bardak gibi mutfak eşyaları yere serilen örtü üzerinde sergilenirken bir gün önce yapılan nişan merasiminde takılan takılar ve gelen hediyeler de sergilenir (Tunakan, 1997: 37).

Ürgüp yöresinde düğünden bir hafta önce kız evinde sergilenen çeyiz düğüne birkaç gün kala kızın yaşayacağı yeni evine götürülür. Çeyiz giderken kızın aynası en önde özenle taşınır. Bu aynanın kırılmamasına özen gösterilir. Aynanın kırılması uğursuzluk ya da gelinin geçimsiz olacağı şeklinde yorumlanır (Er, 1997: 199).

Kastamonu'nun Abana ilçesinde çeyiz düğünden önce kız evinde sergilenir ve düğünden önce kızın yaşayacağı eve kızın yakınları tarafından götürülerek yerleştirilir. Çeyiz çıkarken sandığın üstüne oturup bahşış isteme adeti vardır. Çeyiz sermeye gelen kişiler o gün oğlan evinin yakınları tarafından ağırlanır (Yıldız, 2002: 554).

Kandıra'nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde gelinin çeyizleri; düğün gününün sabahı kızın yakınları tarafından erkek tarafına götürülmektedir. Çeyiz öküz arabasına konularak bütün köyde gezdirilmektedir. Erkek tarafı gelen misafirleri iyi ağırlamaktadır. Kızın gelin gideceği yer eğer uzaksa çeyiz bir hafta önceden serilebilmektedir. Geline “Çeyizi yapması senin, sermesi bizim.” denilir. Gelinin çeyizleri duvak günü gelenlere gösterilir (Altun, 2004: 289).

Geyve'de erkeğin evine getirilen çeyiz gelin odasının duvarlarına asılarak oda süslenir. Çeyizi asıp odayı süsleyen gelinin arkadaşlarına hediye verilir (Yılmaz, 2006: 38).

Derinkuyu'da çeyiz götürme ve çeyiz gösterme ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Çeyiz hazırlama adeti vardır (KK: 21, 23, 36, 75, 82, 91).

Kız evi çeyiz olarak; işleme, oyalı havlu, tülbent, seccade, patik çorap, yün yatak, yorgan, yastık, örtü (tatlık, çul), yatak örtüsü, sini vb. hazırlar (KK: 21, 23, 36, 75, 82).

Önceden her kızın çeyizine dikiş makinesi alınırken günümüzde bu adet görülmemektedir (KK: 23).

Damat bohçasına mendil konulur (KK: 21).

Önceden çeyiz olarak sandığa sabun da koyulurken günümüzde bu adet görülmemektedir (KK: 76).

Sandığa; helva, zeytin, kuru kaymak, tavuk konulur. Gelin bunları kayınvalidesine, kayınpederine ve gelen misafirlere ikram eder. El öpüp para alır (KK: 76) .

Sandığa; tavuk, horoz, kaymak da konulur. Gelinin korkması için tavuğun bacağına ayırırlar (KK: 75).

Çeyiz sermeye “oda serme” denir (KK: 33, 37, 64, 70, 71, 75, 78, 82, 91, 99).

Çeyiz serilir ve gelen kişilere gösterilir (KK: 36, 75, 82).

Geline kim ne hediye getirdiyse ona da daha sonra hediye götürülür (KK: 21, 23).

Çeyiz defteri olur (KK: 21, 23, 75).

Boşanma durumunda ise çeyiz defterindekiler geri verilir (KK: 75).

Ya da eğer bir olumsuzluk olup düğün olmazsa, iş bozulursa alınan eşyalar kız tarafından geri alınır. Çeyiz defteri damadın babası tarafından imzalanır (KK: 23).

Şehir kültürünün başlıktaki değişim çeyiz uygulamasında da değişikliğe sebep olmuştur. Çeyiz hazırlığında önemli bir katkı sağlayan başlığın artık alınmaması ile erkek evi çeyiz hazırlığında eskiye oranla daha aktif rol almıştır. Kızın geleceğini garanti altına alma adına erkek tarafından fazla takı istenmektedir. Çünkü kadının kocası öldüğünde ya da boşanma durumunda bu takılar kadında kalacak ya da karı kocanın ekonomik yönden ihtiyaç duyması halinde kullanılmaktadır.

2.2.3.2. Bayrak Dikme-Bayrak Kaldırma

Perşembe veya cuma günü damat evinin çatısına bayrak dikilir (KK: 21, 23, 24, 33, 36, 37, 78, 82, 91, 99).

Bayraktar; damadın dayısı, amcası ya da eniştesi olur. Bayraktarın görevi, bayrağı çaldırmamaktır. Eğer çaldırırsa bayrağı kurtarmak zorundadır (KK: 21, 23, 36, 82).

Hava kararıp akşam olunca bayrak çalınmaması için alınır. Gündüz bayrak tekrar dikilir (KK: 21, 23, 24, 33, 36, 37, 78, 82, 91, 99).

Bazen bayraktarın yolu kesilip “Bayrağın piri kim?” diye sorulur. Bayraktar Eyüb Ensari Hazretleri cevabını veremezse “Cezaya kaldın.” Denilir. Bu cezanın karşılığı olarak da bayraktardan bahşiş istenir. (KK: 82).

Bayrak dikildiği gün gelen misafirlere bayraktar tarafından yemek verilir. Yemek olarak; yöresel yemek olan köfte dökme, sarma, nohut, kuru fasulye, hoşaf yapılır. Bunlardan önce sofraya ilk olarak sahanda yumurta gelir. Buna “yumurta kabartma” denir. Sonra diğer yemeklere geçilir (KK: 21, 22, 35, 39, 75, 76, 82).

Kız evi tarafından bayraktara bohça verilir (KK: 21, 33, 78, 99).

Komşular düğün hazırlıklarına, yemek yapmaya yardım eder (KK: 21, 22, 35, 39, 70, 75, 76, 78, 82, 101).

Bayrak Türklerde altında toplanılan bir değer olarak görülmüştür. Düğün evine bayrak asılması bu sebeptir. Derinkuyu düğünlerinde de bu gelenek devam etmektedir.

2.2.3.3. Kınacı Gitme

Kına; “kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz” dur (Türkçe Sözlük, 2005: 1155). Kültürümüzde kına farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Bunların başında dini sebepler gelmektedir. Halk arasında “Cennet Sıvası” olarak adlandırılan kınanın yakılması sevap sayılır ve İslamiyet’te kına yakmak sünnet olarak kabul edilir. Düğün gününden önce bazı yörelerde sadece kıza bazı yörelerde hem damada hem kıza kına yakılmaktadır. Gelenekselleşen bu merasim kına gecesi olarak anılmaktadır. Ayrıca bayanlar kınayı saçlarında ve ellerinde de süslenmek amacı ile kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra kına saça yakıldığı zaman saçın daha sağlıklı olmasını sağlamaktadır. Deri

hastalıklarına ve mantara iyi gelen kına ishal gibi birçok sağlık problemlerine de iyi gelmektedir (Ekici, 1997: 122-123).

Türk kültüründe önem arz eden adama sembolü olan kına gelin olacak kıza, kesilecek kurbanda ve askere giden delikanlılara yakılır.

Kına gecesi düğünden bir gün önce kız evinde yapılır. Gelin olacak kızın arkadaşlarına kız evinde “kına yemeği” verildikten sonra oyun oynanır ve şarkılar türküler eşliğinde kızın ellerine kına yakılır. Kızın ağlaması ve ağlatılması bir gelenek olduğundan hüznü türkülerle kız ağlatılmaya çalışılır (Tezcan, 1998c: 222).

Gaziantep’te kına gün içerisinde damadın kadın akrabaları tarafından kız evine götürülür. Kına kız evi tarafından akşam dağıtılmak üzere hazırlanır. Yörede kına tepsilerinin çiçek ve yeşil dallar ile süslenmesi geleneği vardır. Gelinin sağdıçlarından biri kınayı geline yakarken diğeri misafirlere kına dağıtır. Kına yakılırken gelinin üstündeki kıyafetlerin yeni ve ilk defa giyiliyor olmasına dikkat edilir. Gelin sert bir yastığın üzerine oturtulduktan sonra yüzüne büyükçe bir namaz bezi örtülür ve ellerine kına yakılır. Kına ve duvak bakireliğin simgesi sayıldığından orada bulunan genç kızlar da ellerine kına yakar. Eğer genç kızların elinde kına yoksa onlara dul gözü ile bakılır. Dul kadınların kına yakması ise hoş karşılanmaz (Ekici, 1997: 123-124).

Gaziantep’te kınaya katılan kızların kısmetinin açılacağına ve iyi bir evlilik yapacağına inanılır. Kına tepsisi, “senin de başına gelsin” anlamında, kızların başlarının üzerinden geçirilir (Korkmaz, 1999: 95).

Bazı yörelerimizde güveye de kına yakılır. Kızın kına gecesi olduğu zaman, erkek evinde de eğlence düzenlenir. Kız evinden gelen kına sağdıç tarafından damadın eline yakılır. Güvey kınası; Anadolu’da birçok yörede yapılmaktadır (Bozyiğit, 1989: 25-26).

Kızılcahamam’da kız ve erkek evinde ayrı ayrı kına gecesi yapılır. Eğlence düzenlenir. Davetlilere yemek verilir. Daha sonra geniş bir alana ateş yakılır. Damat meşaleler ve kına türküsü “Sabah Oldu” eşliğinde ateş yakılan bu alana getirilerek

damada da köyün veya mahallenin muhtarı ya da imamı tarafından kına yakılır, dua edilir. Daha sonra eğlenceye devam edilir (Akpınar, 2005: 128).

Kaynarca’da kınaya davet kız tarafınca yapılan “kına ekmeği” ile olur. Kadınlar kız evinde bir araya gelerek tef çalıp türkü söyler oyun oynayıp eğlenirler. Gelinin el ve ayaklarına kına yakıldıktan sonra gelinin önünde baltayla odun kesilir. Odun kesme esnasında “Görümce karışmasın, elti karışmasın.” gibi sözler söylenir. Buna “kaynana dilini kesme” denir (Solmaz, 2006: 68-69).

Gaziantep’te kına hem kıza hem de damada yakılmaktadır. Kına yakılırken ortamda eğer öksüz biri varsa onun kınayı yakması istenir. Öksüz mutlu olduğu için evliliğin de mutlu geçeceği inancı vardır. Evli olan erkekler sol ellerinin serçe parmağına kına yakarken, bekâr olanlar ise sağ ellerinin serçe parmağına kına yakarlar. Kına yakılırken medeni durumun göz önüne alındığı görülmektedir. Ayrıca kına yakılırken damadın sessiz olması gerekir aksi hoş karşılanmaz (Ekici, 1997: 124).

Kastamonu’nun ilçesi Abana’da; cumartesi gecesini kına merasimi için kız evinde kadınlar toplanıp eğlenir. Kayınvalide “koyun gibi uslu olsun” lâtifesiyle koyun postuna oturtulur. Erkek kıyafeti giyen bir kadın oynamayan kadınları korkutmaya çalışır. Kız evinin erkekleri de bu sırada oğlan evine gidip orada istedikleri her şeyi yaptırırlar. İstekleri yapılmazsa oğlan evinin vekilini ayaklarından bağlayıp ağaca asarlar. Buna “adam asmak” denir (Yıldız, 2002: 555).

Harput ve çevresinde; erkek ve kız için ayrı ayrı kına gecesini düzenlenir. Oyunlar oynanır, türküler söylenir. Gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılır ve zülüfleri kesilerek başına para saçılır (Araz, 1995: 111).

Kandıra Türkmenlerinde; kına gecesinde gelin acıklı türkülerle ağlatılır. Küçük kınayla başlayan düğünün işareti olan düğün bayrağı, küçük kına sabahı asılı olur. Küçük kına adı verilen o günde kıza abdest aldırılıp kız kibleye doğru oturtturulur. Kızın eline kına kıza “öncü” olan kız arkadaşı, yengesi, bir yakını tarafından yakılır. Kına için gelin elini şalvarın içine saklar, açmaz. Eğer geline erkek tarafından bir hediye verilirse kınayı yaktırır. Türküler, maniler eşliğinde kına yakılır. Yakılan kına eğer güzel tutmazsa öncüden geline verilmek üzere tavuk istenir (Altun, 2004: 268).

Derinkuyu’da kına ve kına gecesi ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Cumartesi kına yakılır (KK: 82).

Kına önceden gündüz yakılırken günümüzde gece yakılmaktadır (KK: 29).

Kına gecesinde ise önceden gelinler temiz kıyafet giyerdi. Üstlerine kırmızı kıvrak atılırdı. Damada ise yeşil kıvrak atılırdı. Şimdi ise gelinler abiye veya bindallı giymektedir. (KK: 21, 23, 33, 37, 46, 55, 63, 64, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 99, 101).

Kına oğlan evi tarafından alınır (21, 23, 33, 37, 46, 55, 63, 64, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 99, 101).

Damada da kına yakılır. Damada kınayı güvey vekili (sağdıç) yakar (KK: 21, 23, 36, 75).

Kına gecesinde çerez dağıtımı olur (KK: 21, 23, 33, 37, 46, 55, 63, 64, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 99, 101).

Kına gecesinde oynanır (KK: 21, 23, 33, 37, 46, 55, 63, 64, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 99, 101).

Önceden kına yakılırken ortaya bir yastık atılır ve yastığa iki metre basma atılıp gelinin avucu açtırmaya çalışılırdı (KK: 29).

Kına yakılırken “Gelin sandalyeye oturmuyor.” denilir. Buna karşılık kayınvalide ya bahşiş verir ya da “Koç gibi oğlan verdim.” deyip bir şey vermez (KK: 21).

Avuca kına konulur. Buna “gelin övme” denilir. Şimdi avuca kınanın yanında para, altın konulmaktadır (KK: 21, 23, 24, 29, 33, 37, 46, 55, 63, 64, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 99, 101).

Kına yakılırken elini açmayan geline önceden demir para verilirken günümüzde altın ya da tarla verilmektedir (KK: 21, 23, 33, 36, 37, 46, 55, 63, 64, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 79, 83, 85, 99, 101).

Gelinle birlikte davetlilerden isteyen kişiler de kına yakabilir (KK: 21, 23, 33, 36, 37, 46, 55, 63, 64, 67, 68, 70, 75, 76, 78, 79, 83, 85, 99, 101).

Geline kınayı kaynana veya görümce yakar (KK: 23, 36).

Geline kınayı erkek tarafından biri yakar (KK: 21).

Kınayı yakanın dul olmamasına evliliğinde mutlu olan biri olmasına dikkat edilir (KK: 21, 36, 37, 99).

Kına gecesinde kız tarafının durumu iyi ise güveç yaptırıp kınaya gelenlere dağıtır. Günümüzde ise genellikle pide ve ayran ikramı yapılmaktadır (KK: 82).

Kına gecesinde kadınlar kılık değiştirip erkek gibi oynar. Kınaya gelmiş olan genç kızlara sarkarlar. Ellerine siyah boya sürüp misafirlerin yüzüne sürerler (KK: 21, 24, 27, 33, 37, 78).

Kına gecesinin olduğu gece gelinin yanında arkadaşları kalır. Yatan kişilerden biri haberi olmadan başka birini pijamasından yatağa diker. Uyanınca kalktığında da pijama aşağıya iner. Ya da yan yana yatan iki kişi birbirine dikilir (KK: 24, 37, 46).

Yatan kişilere sobanın isı sürülüp Arap yapılır. Uyanınca ise is sürülen kişinin sadece gözleri ve dişleri gözüktür (KK: 46, 78, 91, 99).

Derinkuyu'da da yöresel bir gece olarak düğünden önce yapılan kına gecesini merasimi günümüzde adeta düğün gibi gerçekleşmektedir. Gelin ve damat ellerine yakılan kınalarla kutlanıp kutsanmaktadır.

2.2.3.4. Düğün Kapsamında Yapılan Eğlenceler

Derinkuyu ilçesinde düğün eğlencelerden derlenen bilgiler şunlardır:

Erkekler kadın kılığına girip oyun havası eşliğinde oynar (KK: 19, 36, 84, 100)

Kadınlar da erkek kılığına girip oynarlar (KK: 19, 51, 61, 70).

Erkekler, hakim ve asker kılığına girer. Gidip bir kadının kucağına oturur, kırbaç vurulur (KK: 100).

Para saklama adlı oyunda para saklanır. Para kimde diye sorulur. Söylenen kişi de para çıkmazsa kırbaç vurulur. O da başkasını söyler. Onda da çıkmayınca kırbaç vurulur (KK: 33, 37, 100).

Arı oyununda vız diye arkadan bir kişi diğer bir kişiye vurur. O kişi de kimin vurduğunu bulmaya çalışır (KK: 4, 19, 78, 99, 100).

Düğünlerde Arap oyunu oynanır. Bu oyunda kişiler ellerini ve yüzlerini kömürle siyaha boyayıp oynarlar. (KK: 4, 19, 34, 42, 46, 70, 84, 85, 90).

Deve oyununda ise ağaçtan deve maketi hazırlanarak birkaç kişi bu maketin içerisine girer. Maketin üstüne de örtü atılır. Maketin içerisindeki kişinin dışarıyı görmesi için devenin boynuna bir delik açılır ve bu şekilde deve ileri geri hareket ettirilir. Davetliler de deve eşliğinde oyun oynayarak eğlenirler. (KK: 4, 19, 34, 42, 46, 70, 84, 85, 90).

Düğünlerde boncuklu yemeni top yapıp ele alınır. Yüzleri boyanıp Arap yapılır. Yakalanan kişinin sırtına vurulur. Biri dede kılığına girer. Birileri de gelin kılığına girer. Dede gelinleri kaçırıyor diye Arap da dedeyi yumruklar (KK: 46).

Ayı oyununda ayı postu giyilip kadınlara sopa atılarak eğlenilir (KK: 19, 90).

Düğünlerde oynanan bir diğer oyun da “tırman taşı” dır (KK: 70, 81).

Yörede düğünlerinde önceden cirit, kukla oyunu, güreş oynanırken günümüzde bu oyunlar bulunmamaktadır (KK: 4, 19, 24, 29, 34, 35, 41, 70)

Güreşe diğer köylerden de katılım olur ve güreşte yenen kişiye para ya da koyun, koç gibi hediyeler verilirdi. Güreş cami hocası tarafından ilan edilip yönetilirdi (KK: 19, 34, 35, 41, 51, 78, 99).

Güreşin bir başka çeşidine “kara kucak” denir. Bu oyunda her şey serbest olur. Güreşte bir hakem bulunur. Güreşi bilen birinden hakem seçilip güreşe dua edilip başlanır. Güreşecek kişiler isimleriyle takdim edilir (KK: 70).

Düğünlerde oynanan diğer bir oyun da kelle oyunudur. Hayvanın kellesi evin bir tarafından diğer tarafına atılır. Kelle damdan geçirmeye çalışılır. Geçiren kişi o kelleyi ödül olarak alır. Ayrıca kelle bir yere dikilip silahla da vurulmaya çalışılır (KK: 4, 34, 35, 46, 70, 79).

Erkekler ısıklı halay çekerek oynar (KK: 79, 84).

Sinsin oyunu oynanır. Bu oyunda ortaya yakılan ateş etrafında erkekler halay çekerek oynamaktadır. Oyun sırasında orada bulunan kişilerden biri ateşin etrafında oynayanlardan birini kovalar ve vurmaya çalışır, dayak yiyen kişi oyundan çıkar. Vuran kişi de onun yerine geçerek oynamaya devam eder. Dayak yememek için de etrafa bakarak oynanır (KK: 70, 79, 84).

Kız kaçıma oyunu oynanır (KK: 33, 37, 70).

Kürklük hoca oyununda bir kişi hayvan derisinden kürk giyer. Bu kişinin sırtını kambur yaparlar ve değnekle vururlar. Arada izleyenlere de vurularak müzik eşliğinde eğlenilir (KK: 70).

Düğünlerde “güvercinlik” (Kol kola girilerek omuza çıkılan bir oyun) denilen oyun türkü söylenerek oynanır (KK: 26, 78).

Düğünlerde yöre halkının birbirinden farklı oyunlarla eğlendiği görülmektedir. Bu oyunlar geçmişten günümüze oynanarak kalıcılığını korumaya devam etmektedir. Bu etkinlikler, düğünü anlamlandıran ve ona renk katan hususlardır.

2.2.3.5. Güvey Giydirme

Derinkuyu yöresinde gelin damat evine getirilmeden önce damat için uygulanan törenlerden biri de güvey giydirmedir. Bu gün ile ilgili kaynak kişilerden derlenen bilgiler şu şekildedir:

Cumartesi öğlen ezanından sonra ortaya halı atılır. Güvey ve vekil yan yana oturur. İmam gelir ve damadın babasına “Güvey kalkmıyor.” der. Baba da “On dönüm tarla verdim, ev verdim, araba verdim.” der. Bazen de kalabalıkta “Bulutun altından on dönüm tarla verdim.” der. Damat da anlamayınca şapadan (birden)

ayağa kalkar. Her taraf bulut olduğu için köylü “Hangi bulutun altı?” der. Baba da “Nereyi beğeniyorsa oradan alsın.” deyip latife yapar (KK: 82).

Damat imam tarafında giydirilir. Daha sonra köy halkı ile kalkıp tokalaşır. Bu sırada damadın cebine köy halkı tarafından para konulur (KK: 36, 82).

Günümüzde güvey giydirme uygulaması az da olsa yaşamaktadır.

2.2.3.6. Damat Tıraşı

Kültürümüzde gelenekselleşen uygulamalarda biri de damadın düğünden önce tıraş olmasıdır. Derinkuyu’da damat tıraşı ile ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

Damat tıraşı cumartesi sabah ya da düğün günü olur (KK: 21, 75, 76, 78, 82, 99).

Damat tıraşı önceden meydanda yapılırken günümüzde herkes ya berberde ya da evinde tıraş olmaktadır (KK: 21, 75, 76, 78, 82, 99).

Damat tıraş edilirken “Bıçak kesmiyor.” denilerek bahşiş alınır (KK: 21, 75, 76, 78, 82, 99).

Damadın köy meydanda tıraş edilerek birçok geleneksel uygulamanın geçmiş zamanlarda yapıldığı bilinmektedir. Zamanla bu uygulama yerini berber dükkânlarında tıraş olmaya bırakmıştır. Buna rağmen “Bıçak kesmiyor.” gibi bazı adetler yaşatılmaktadır.

2.2.3.7. Gelin Alayı

Kına gecesini takip eden günün ardından damat tarafı ve yakıları kız evine kalabalık bir grup halinde kızı almaya giderler. Bu günde de yörede belli başlı uygulamalar yapılmaktadır. Derinkuyu’da gelin alayı ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

Bayrak cumartesi günü gelin evine gider, bayrağı biri teslim alır. Bayrak giderken üstüne hediye olarak basma (kumaş) ve seccade bağlanır. Gelin taraf da hediyeleri alır ve tekrar bayrağa basma (kumaş) bağlayıp bayraktara teslim ederler (KK: 36, 78, 82, 99).

Yörede gelinin alınmasından birkaç gün önce “Gelin Başı Salavatlama” denen bir uygulama yapılmaktadır. Bu uygulamada gelinin saçı teyzesi, halası ya da kız kardeşi tarafından yıkanır. Yıkama işlemi bittikten sonra konu komşuya yemek verilir. Def çalınarak oynanır. Bu uygulamada temel amaç gelinin hayır duaları ile başının gözünün sağlıklı olmasıdır. Önemli görülen düğün adetleri içerisinde her aşama kutsallaştırılarak kutlanmaktadır (KK: 24, 33, 34, 37, 78, 82).

Gelin almaya gitmeye “seymen gitme” denir (KK: 24, 33, 34, 37, 78, 82).

Gelin alınmaya giderken konvoy yapılır. Köydeki arabalar konvoyla katılır. Arabalara havlu takılır (KK: 34, 37, 78, 82).

Konvoyun önünü kesenlere para verilir. Önceden soru da sorulurdu. Soruyu bilemeyenlere “Ahırdaki hayvanı kes.” denilirdi (KK: 82).

Pazar günü gelin getirilir (KK: 24, 33, 36, 37, 78, 82).

Kız evi erkek evinden gelenleri karşılayıp ikramda bulunur. Sigara lokum vs. dağıtılır. Kız evi oğlan evine kuru kaymak, bal, tavuk vb. gönderir (KK: 21, 82).

Düğün yemeklerinde hayvan kesilir. Kazanlar kurur; gelen misafirlere nohutlu çorba, bulgur pilavı ve hoşaf ikram edilir. Yemek yapımı köyün belirli kişileri ya da ev halkı tarafından yapılır. Eğer ev halkı yemek yapmakla uğraşmak istemezse hazır pide ve ayran dağıtır (KK: 23, 35, 41, 75, 82, 88).

Düğün evinde pişen yemek ya da kesilen hayvandan bir parça kız evine gönderilir (KK: 36, 76).

Eğer yemek kazanlarla pişirilir ise kız evine gönderilir (KK: 21, 23, 75).

Gelinin evinin önünde oynanır (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 76, 78, 82).

Gelinin kuşağı babası ya da erkek kardeşi tarafından bağlanır (KK: 21, 23, 24, 33, 37, 76, 78, 82, 91, 99).

Gelinin belinde kırmızı kuşak iki kere çevrilip üçüncüsünde bağlanır. Kuşak bağlanırken İhlas ve Fatıha sureleri okunur, dua edilir (KK: 76, 82).

Gelin önceden baba tarafından kayınpedere teslim edilirdi. Gelini almaya damat gelmezdi (KK: 23, 76).

Şu anda ise gelinin kuşağı baba ya da erkek kardeş tarafından bağlandıktan sonra damat tarafında gelin teslim alınıyor (KK: 23, 76).

Gelin evden çıkarılırken “Gelin çıkmıyor.” denilerek para istenir (KK: 4, 5, 9, 21, 21, 78, 91, 99).

Gelin evden çıkarken kapı bastırma ve sandığa oturma da vardır. Bu kişilere para verilir (KK: 21, 23, 33, 37, 78, 99).

Gelin, babası tarafından evden çıkartılırken günümüzde damat tarafından çıkartılmaktadır (KK: 82).

Damadın babası “ Beni ele mahcup etme.” diyerek de bahşişi önceden verebilir. Böylece kapı bastırma ve sandığa oturma olmaz (KK: 23).

Geline babası “Gelinliğinle gittin, kefeninle çık o evden.” demektedir (KK: 47).

Yengeler, yürüyerek tek sıra halinde giderek gelini alır. Üçüncü sırada gelin olur. Böylece gelinin kim olduğu belli olur. Damat ise damda bekleyip gelin gelince elindeki çerezi gelinin üstüne saçmaktadır (KK: 76).

Gelinin annesi de kız gelin giderken gitmez. Gelin almaya kayınvalide gitmez. Geleceklere evde hazırlık yapar misafirlere sofraya hazırlanır (KK: 36, 76, 82).

Gelinler at ile ya da yürüyerek getirilir. Gelinler at ile getirildiği zamanlar atlar işlemeli heybelerle süslenir, süs takılırdı. Ama günümüzde bu uygulama yoktur. Gelinler araba ile de getirilir (KK: 21, 36, 82).

Gelin, giderken “gelin sinisi” götürülür (KK: 24, 33, 37, 61, 78, 91, 99).

Gelin, oğlan evine getirilirken ayna üstüne bir bardak suyu akıtarak gelir (KK: 21).

Gelin alayı geleneksel kültürümüzde bir övünç meselesidir. Gelin alayının uzunluğu ger zaman için bir gösteriş konusu da olmuştur. Gelin alayı aynı zamanda geline verilen değerin de göstergesidir. Gelin alayının araçları eskiden atlar iken bu gün arabalar olmuş ama uygulanan adetler devam etmektedir. Gelin arabasının aynasına havlu bağlama adeti devam etmektedir.

2.2.3.8. Gelin İndirme

Kültürümüzde gelin baba evinden çıkıp da oğlan evine geldiğinde arabadan inmediğinde belli başlı uygulamalar yapılmaktadır. Yapılan bu uygulamalarla gelinin yeni yuvasında mutlu olması, evliliğinin uzun sürmesi amaçlanmaktadır.

Derinkuyu’da gelin indirme ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Gelin oğlan evine indiği zaman testi kırar. Testinin içine buğday, şeker vs. konulur. Bundaki amaç ise bereket olması içindir (KK: 21, 36, 76, 82).

Gelin indiği zaman saç (kuruyemiş) saçılır (KK: 24, 33, 37, 76, 78, 91, 99).

Gelinin önünden su dökülerek gelinir (KK: 21).

Gelin çalgı çengi ile karşılanır. Düğün evinin önünde oyun oynanır (KK: 23, 36, 82).

Kayınvalide gelin gelince kapı bastırır. Gelin kapıya iki kere vurduktan sonra kayınvalide kapıyı açıp ağzına tatlı bir şeyler verir (KK: 76).

Gelinin duvağı açılmadan önce kayınvalide ve kayınpedere “Geline ne bağışladın?” diye sorulur (KK: 93).

Gelinin ağzına bal sürülür. Bunun nedeni gelinin tatlı dilli olması acı söz söylememesi içindir (KK: 21, 23, 36, 82).

Gelin geldiği zaman davetlilere tepsilerde; lokum, bisküvi, sigara kolonya ikram edilir (KK: 82).

Tasa; buğday, nohut, bozuk para koyulur. Bereket için gelin eşikten çıkarken arkasına doğru atarlar. Gelinin kucasına çocuk verilir. Bundaki amaç çocuğunun olması içindir (KK: 21, 23, 29, 82).

Gelin tarafından kayıinvalidesinin çenesi başörtüsü ile bağlanır. Bundaki amaç kayıinvalidenin her şeye karışmaması içindir (KK: 23).

Gelinin eline bir tepsi lokum verilir. Gelin misafirlerin ağızına lokum verir (KK: 21).

Gelinin önüne sayacak atılır. Gelinin terbiyeli olup olmadığı bundan anlaşılır. Gelin sayacağı alırsa becerikli; atlar geçer almazsa beceriksiz derler (KK: 21, 29, 70).

Takı takılan güne “kale günü” denir (KK: 82).

Takılan takıların listesi tutulur (KK: 23, 24, 33, 37, 78, 82).

Gelin indirilirken görülen âdetlerin çoğu büyü temellidir. Kurulan yeni ailenin zararlı etkilerden ve nazardan korunması, gelinin yeni ailesine bereket, huzur ve uğur getirmesi, genel anlamda da bu mutluluk anının topluma da saçılması amacı güdülmektedir.

2.2.3.9. Sağdıç ve Yengelik

Sağdıçlık Dede Korkut Hikâyelerinde geçen bir gelenektir. Kardeşini esirlikten kurtaran Segrek, kardeşiyle birlikte babası Uşun Koca’nın yanına gelir. Uşun Koca “Büyük oğluna da güzel getirdi. İki kardeş birbirine sağdıç oldular.” (Ergin, 2001b: 189).

Derinkuyu’da sağdıçlık ve yengelikle ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

Sağdıç olarak genellikle damadın yakın arkadaşı seçilir. Ama bazen de sırrımız dağılmasın düşüncesiyle akraba da sağdıç seçilebilir (KK: 18, 21, 23, 76, 82).

Sağdıç damada göz kulak olur. Gerdekten önce köyün gençleri damadı kaçırmaya çalışır. Eğer damadı kaçıırırlarsa sağdıçtan bir şeyler (para, bal, yemek vb.) isterler. Sağdıç istekleri o an yapamasa bile düğünden sonra yerine getirir. Damadın ayakkabısı çalındıysa sağdıç para verip ayakkabıyı alır (KK: 18, 21, 23, 36, 75, 76, 82).

Sağdıç, damdan çocuklara para atar (KK: 36).

Damada sağdıç verilirken geline de yenge verilir (KK: 1, 3, 7, 9, 23, 25, 16, 20, 25, 27, 30, 36, 37, 40, 43, 47, 50, 78, 99).

Herkes yenge olabilir. Yengenin görevi kız evine gidip ortamı şenlendirmektir (KK: 23, 78, 99).

Gelin almaya giderken yenge düşme var. Kına gecesinde yenge gidilir (KK: 21, 23, 34, 36, 75, 76, 82).

Yengeler başına fes (kırmızı, yeşil kıvrak pullu) ve beyaz çarşaftan yaptıkları elbise olan çarı giyer (KK: 21, 23, 34, 36, 75, 76).

Yengencilik, yalancı yenge ve essağ (gerçek) yenge diye ikiye ayrılır. İlk gün bayrak dikildiği için ikinci gün yalancı yenge gidilir. Gelinin evine gidilip para takılır. Önceden gelinin başına kazak, şalvar gibi şeyler örtülür. O gün gelinin eline kına konulup yakılır. Üçüncü gün gerçek yengencilik olur. Gelin alınır (KK: 76).

Gelinin başında def çalınır, kaşık ile oynanır (KK: 21, 22, 23, 39, 76, 87, 93).

Def çalınırken şunlar söylenir;

Bir yıldız doğdu öteden

Şavkı düştü pencereden

Seninle kavlimiz vardı geceden

Niye doğdun sarı yıldız (KK: 93).

Erkekler de halay çekerken;

Cezayir de olur

Topacık olur

İçinde oturur

Ağalar beyler (KK: 93).

2.2.3.10. Nikâh ve Gerdek

Güvenç'e göre evlilik, doğuma izin veren bir geçiştir. Nikâh töreninde cevap belli de olsa formaliteden gelin ve damada birbirleriyle evlenmek isteyip istemedikleri sorulur. Aslında burada toplumdan, gelin ve damadın ailelerinden izin alma durumu vardır. Birliktelik de şahitlerce onaylanmakta ve resmileştirilmektedir (Güvenç, 1999: 243).

Resmi veya dini nikâh sonrası gelin ve damadın bir araya gelmesine gerdek denilmektedir. Böylece bu birliktelik yasa, din ve toplum tarafından geçerli hale gelir. Yasalarımıza uygun olarak yapılan nikâh evlilik için geçerli sayılmaktayken yasalarca geçersiz kabul edilen dini nikâh da hala yaygın olarak devam etmektedir. Resmi nikâhın yanında dini nikâh yapılarak da evliliğe kutsiyet atfedilmektedir. Ayrıca çokeşliliğin yasak olduğu toplumumuzda erkek diğer birlikteliğini de dini nikâhla topluma kabul ettirmektedir (Örnek, 1997: 197-198).

Nikâh kıyıldığı sırada orada bulunan kişilerin ellerini dizlerinin üstüne koyup ellerini bağlamamasına dikkat edilmektedir. Eğer orada bulunan kişilerden biri bu kuralların dışına çıkar aksini yapar ise damat gerdek gecesini görevini yapamaz. Gerdeğe girilmeden önce hoca ve erkek davetliler tarafından güveyin gerdeğe gireceği kapının önünde merasim yapılır. Gelin de odanın içerisinde kapının hemen arkasında yenge ile beklemektedir. Hocanın okuduğu duaları güvey de tekrarlar ve odaya yumruklanarak sokulur. O sırada odada bulunan yenge de odayı terk eder (Erdentuğ, 1977: 79-80).

Kastamonu Abana'da yatsı namazından sonra kıyılan nikâhtan sonra gelin ile damat; kız evinden gelen tavuk, pilav, börek ve tatlıdan oluşan yemeği yiyip iki rekât namaz kılarak gerdeğe girer (Yıldız, 2002: 556).

İçel'de damat gelinin duvağını açmak istediğinde gelin altın ya da para almadan duvağını açtırmaz. Damat eğer altın ya da para verirse gelini görebilir (Şahin, 1996: 249).

Muş'ta gelin ve damat gerdeğe girilmeden evvel ikişer rekât “şükranîye namazı” denilen namazı kılar ve o gece dualarının kabul edildiğine inanılır (Özcan,

1993: 51). Benzer uygulama ve inanış Bolu'nun Dörtdivan kasabasında da vardır (Er, 1996: 174).

Gerdek gecesi “güveyi önlüğü” denilen gelinin sandığından bohça içinde çıkardığı yiyeceklerin bir kısmı yenilir. Ayrılan diğer kısmı ise köy halkından bazı kişilere ikram edilir. Bu yiyecekler güveyin önüne konulduğu için güveyi önlüğü adını alır. O gece gelin damadın kendisini konuşturmasına yüz görümlüğü almadan izin vermez (Özcan, 1993: 51).

Elazığ'da gerdek gecesi, kız tarafı tatlı şerbet yaparak geline getirir. Gelin de damadın şerbetine üç kere habersizce tükürür gibi yapar. Yapılan bu uygulamada evliliğin daha iyi, huzurlu geçeceğine inanılmaktadır (Kalafat, 2005: 181).

Kandıra'nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde dini nikâh düğün günü gerdeğe girilmeden evvel kıyılmaktadır. Damadın vazifesini rahat yapabilmesi için yorganlar bağlı ise kurdelesı, düğümlü iplerin düğümü çözülür; kapalı olan kapılar açılır, eller bağlanmaz. Bu uygulamaların temelinde damadın bağlanacağı inancı yatmaktadır. Gerdek öncesi evlenen çiftlerin soyunun çok olması için damadın ceketinin cebine pirinç, mısır gibi taneli şeyler konulur. Dini nikâh sonrası gelin ve damat yalnız kalır. Hoca nikâhından sonra gelinle damat evde yalnız bırakılmaktadırlar. Gerdek odası çeyiz sermeye gelen kızı yakınları tarafından hazırlanmaktadır. Bu hazırlıkları evliliği hiç bozulmamış ve dul olmayan kişiler yapar. Gelin istediği yüz görümlüğünü aldıktan sonra damatla konuşur. Gerdeğe girmeden evvel damat ve gelin namaz kılar. Gerdekten önce gelinin yatağını kim hazırlamışsa gerdekten sonra da yine o kişi gelip yatağı düzeltir. Kaynanaya da çarşafı yine o kişi gösterir (Altun, 2004: 303-304).

Amasya'da damat gerdeğe yatsı namazından sonra ilahilerle götürülür. Sinop'ta gerdekten sonra silah atma geleneği vardır. Ankara-Haymana'nın bazı köylerinde damat ve gelin gerdeğe girmeden önce kabristan ziyareti yapıp dua ederler. Artvin'de nikâh sırasında alt ve üst tavana bıçak saplanır böylece damat ve geline büyü yapılamayacağına inanılır. Kocaeli'nde nikâh yapılırken eller ve ipler düğümlenilmez. Aydın'da nikâh kıyılırken kilit kapamak, parmak bağlamak, bıçak açmak büyü olarak kabul edildiğinden iyi sayılmaz. Çorum'da gerdek odasının kapısına çivi çakılır böylece gelinin uyumlu olacağına inanılır. Konya'da gerdeğe

girilmeden önce gelin arabası cami ve mezarlık etrafında dolaştırılır (Kalafat, 1996: 16-17).

Samsun’da nikâhı kıyacak kişi nikâhı kıymadan evvel duvara bıçak saplar. Nikâh sonuna kadar duvarda bıçak sayesinde gelin ve damadın mutlu olacağına ve zararlı etkilere, kötü iyelerden korunacağına inanılır (Şişman, 2002: 456).

Derinkuyu’da nikâhla ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Dini nikâh düğünden birkaç gün ya da bir hafta önce kıyılır. Bazen de kız verildiğinde nikâh kıyılır (KK: 21, 23, 36, 56, 75, 76, 82).

Dini nikâhta; gelin, damat, hoca ve iki şahit bulunur (KK: 36, 57, 75, 76, 82, 100).

Nikâh kıyılırken gelin damat yan yana oturur. İmam; gelin ve damadın önünde otururken şahitler arkasında oturur (KK: 57, 76, 82, 100).

Nikâh kıyılırken parmağında yüzük olan varsa yüzük çıkartılır. Şahitler ise ellerini dizinin üstüne koyar. Bundaki amaç erkeğin bağlanmasını engellemektir. Eğer erkek bağlanırsa gerdeğe giremez. Bunun için dini nikâh bir odada gizli kıyılır, kimseye bildirilmez (KK: 21, 23, 36, 57, 75, 76, 82, 100).

Nikâhta vekalet olayı da var (KK: 23, 36, 75, 76, 82) .

Vekil yakın akrabalarından seçilir (KK: 23, 36, 75, 76, 82).

Vekil olacak kişi kıza üç kere “ Vekilin olayım mı?” diye sorar (KK: 36, 78, 99).

Mehir olası bir boşanma durumunda kadının kullanacağını paradır (KK: 41, 75).

İmam nikâhı kıyılırken verilecek olan mehir bedeli belirlenir. İmam mehir bedeli olarak ne istediğini kıza sorar. Genellikle kadına 6 ay geçinecek şekilde bir mehir verilir. Mehir olarak tarla ya da altın verilir (KK: 23, 75, 76, 82).

İmam mehir bedelini bir kâğıda yazıp duasını yapar ve nikâhı kıyar (KK: 57, 76, 82, 100).

Derinkuyu’da gerdekle ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Gerdek odası kız tarafının yakınları tarafından hazırlanır. Kızın annesi oda hazırlanırken gelmez (KK: 21, 23, 36).

Gerdek odası başı bozulmamış yani dul olmayan biri tarafından hazırlanır (KK: 21, 24, 33, 37, 78, 99).

Gelin odaya çıkartılır. Damat ve sağdıç yatsıyı kılmak için camiye gider. Sağdıç, damat camiye gireceği zaman damada terlik verir ayakkabısını arabaya koyar. Bundaki amaç, damadın ayakkabısının çalınmamasıdır (KK: 21, 23, 36, 75, 76, 82).

Damat camiye gider ve hoca dua okuduktan sonra gelinin yanına gelir. Buna “Güvey övme” denir (KK: 21, 36, 37, 78).

Namazdan sonra damat herkesle tokalaşır. Damadın kulağına “Hayırlı olsun, gözün aydın, Allah tamamına erdiresin.” derler. Sağdıçın görevi damada öğüt vermek ve gerekli konularda bilgilendirmektir (KK: 36, 76, 82).

Damat gelene kadar ateş yakılır. Damat gerdeğe ateş üstünden atlayarak girer (KK: 21, 29, 96).

Damat gerdeğe yumruklayarak sokulur. Yumruklamadaki amaç ise damadın heyecanlanmamasıdır (KK: 21, 36, 76, 82).

Rumlar zamanında damat gerdeğe girmeden önce gelinin kapısına gelince küsermiş. Buna homurtma (eşeklerden gelme imiş) derlermiş. Köyde bir tane büyük bir taş varmış. Taşın adı pamuk kayası imiş. Damat oraya kadar kaçarmış. Kayanın başında beklermiş. Sonra damadı almaya gidip eve kadar sırtına vura vura getirirlermiş (KK: 81).

Damat odaya girince yüz görümlüğünü takar ve gelinin duvağını kaldırır (KK: 21, 36, 76, 82).

Gerdekten sonra güvey vekili yani sağdıç veya görünce kapıda bekler (KK: 36).

Eğer sağdıç kapıda haber bekliyorsa gerdeğe girdikten sonra gelin bohçayı sağdıca verir. Bohçada; gelin sinisi, çerez gibi şeyler olur. Ayrıca bohçaya bozuk para da çıkırlar (koyarlar). Sağdıç bu yiyecekleri kayınvalide ve kayınpedere götürüp verir. Yiyecekleri onlar yerken para da çoluğa çocuğa dağıtılır (KK: 36).

Damat sağdıcı arayıp “Gözümüz aydın.” der. Aileden biri gidip çarşafı alır. Erkek evi kız evine durumu bildirir. Şuan bu uygulama çok azdır (KK: 76, 82).

Önceden çarşaf gösterme, asma ve çarşafı bekleme vardı (KK: 21, 33, 37, 76, 78, 99, 101).

Çarşaf beklenirken; oğlan evinde çerez, sini, çay dağıtılır (KK: 21, 33, 37)

Bazı aileler çarşafı bir gün sonra ipe asarken (KK: 21) bazı ailelerde çarşafın asılması ayıp karşılanır (KK: 23).

Çarşafa görünce ya da elti alıp bakar (KK: 23).

Kızın çarşafı çıktıktan sonra kız evine tatlı alınıp gidilir (KK: 21).

Kızın bakire oluşu silah atılarak da köy halkına bildirilir (KK: 21, 23, 82).

Damat gerdeğe girerken silah atılır (KK: 24, 26, 33, 37, 78).

Sabah, kız evine un götürülür (KK: 36).

Burada geçen un, beyaz rengi, temizliği ile kızın bekâretini simgeler. Aynı zamanda un en temel yiyecek olan ekmeğin ham maddesidir ve bolluğun bereketin simgesidir.

2.2.4. Düğün Sonrası

Gerdekten sonraki gün toplumumuzda çeşitli adlarla anılmakta ve kutlanmaktadır. İstanbul ve pek çok yerde “paça günü” adı verilen bu günde, gelen konuklara paça ikram edilir. Bu güne Toroslar bölgesinde “çarşaf” Mudurnu ve Çivril’de “duvak”, Hatay ve Kerkük’te “suphe”, Isparta’da “gelin ertesi”, Maraş ve Kütahya’da “gerdek ertesi”, Kastamonu ve Sinop’ta “samet, samat, semet”, Kayseri’de “güvey başı” ve Yörüklerde “kâkül günü” adı verilmektedir (Boratav, 1984: 188).

Geyve'nin bazı köylerinde pazartesi günü “duvak silkme” adı verilen bu günde damat gerdek sabahında arkadaşları ile evin önünde çalgı eşliğinde oynar. Gelin de kendi arkadaşlar ile evde eğlenir, arkadaşlarına mendil ve çevre hediye eder. Hediyeleri alan kişiler gelinin kucağına bebek verir ve gelinin duvağını sallayarak evliliği için dilek ve temennilerde bulunurlar (Yılmaz, 2006: 39).

Kızılcahamam'da “duvak” gününde gelinin çeyizi gelen kişilere gösterilir. Yemekler yenilip oyunlar oynanarak duvak merasimi biter. Birkaç gün sonra gelin ve damat yakın akrabalarına hediyeler dağıtır. Buna “Dürü dağıtımı” denilir. Dürü verilen kişiler de karşılık olarak gelin ve damada para verir (Akpınar, 2005: 130).

Kaynarca'da duvak günü gelini; yakınları, arkadaşları ziyarete gelirler. Yemekler yenir, gelinin çeyizlerine bakılır. Daha sonra da tef çalıp türküler eşliğinde oyunlar oynanır (Solmaz, 2006: 73).

Bartın'da duvak gününde gelin tekrar giysilerini giyer ve gelenleri karşılar Damadın sağdııcı ve yakın arkadaşları ile bahçede öğle yemeği yer (Şahin, 2000: 78).

Samsun'da gelin, duvak günü bir tabak buğdayı, yeni evinin ambarına ve tarlasına atar böylece gelinin bereket getireceğine inanılır (Kalafat, 2007: 266).

Kastamonu Abana'da; düğünden sonraki gün “gelin görmesi” olur. Kadınlar kendi aralarında eğlenirler. Kızın annesi “gelin görmesi”ne katılmaz. Bu adet günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Düğün sonrası kız tarafı ve oğlan tarafı birbirini “evilli” denilen yemeklere davet eder. Kız tarafının yemek davetine “kız evillisi”, oğlan tarafının yemek davetine ise “oğlan evillisi” denilir. Bu davette birtakım yemekler yenilir. Bunun yanında tereyağında pişmiş yumurta ile bazlamaç bu davetin olmazsa olmaz yemeğidir (Yıldız, 2002: 556).

Kandıra'nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde; kız tarafı ve erkek tarafının kadınları yeni evlenenlerin evinde bir araya gelip kız tarafının getirdikleri yemeklerle duvak eğlencesi yapar. Bu eğlenceye kızın annesi katılmaz. Bu eğlence köye gelin gelenlerde olmaktadır. Baba, kızı evden gelin çıkarken “Hayırlısıyla gelin ettim.” diyerek kızının ayağı altında tavuk keser. Bu tavuk duvak günü yenilir. Ayrıca gözlemeler, tatlılar yapılır. Gelin kayınvalidesi ile oynar. Kayınvalide

avuçlarına aldığı buğdayla oynar ve elindeki buğdaydan gelinin avucuna da verip onun da oynamasını ister. Daha sonra kayınvalide elindeki buğdayları bereket sembolü olarak gelinin başına serper. Oradakiler de bu buğdayın bereketli olduğunu düşünerek alır. Kayınvalide koynuna geliniyle arasının şeker gibi tatlı olması için şeker koyar. Duvaktan sonra gelin ile beraber kuyuya gider aralarının iyi olması için kuyunun içine üç kaşık şerbetli su atar. Ayrıca kuyuya para atıp dilek diler. Gelen misafirler tarafından gelinin eyizlerine duvak günü bakılır. eyizde hazırlanan hediyeler sahiplerine verilir. Gelin, yaptığı keseleri mahalledeki delikanlılara hediye eder (Altun, 2004: 305-306).

Bolu Dörtdivan’da gelin, duvak sabahı evdekilerin elini öper. Yüzü kırmızı bir peeyle örtülü olan gelin, görümcesi ve eltisiyle birlikte komşuların da ellerini öperek hediye ve bahşişini alır. Gelinin kırmızı pee örtmesi bakire olduğunu anlatmak ve al basmasını önleme amaçlıdır. Öğleden sonra beyaz elbise giyen gelin kız tarafından gelen misafirlerle düzenlenen eğlenceye katılır. Bu eğlencede de birçok yörede de olduğu gibi gelinin annesi olmaz (Er, 1996: 174).

İçel’de düğünden sonraki gün “Gelin Sabahı” olarak adlandırılır. Damadın annesi pekmez helvası yaparak hayırlı olsuna gelen misafirlere ikramda bulunur. Böylece düğün adetleri tamamlanmış olur (Şahin, 1996: 249).

Derinkuyu’da düğünden sonra yapılan bazı uygulamalar ve kutlamalar şunlardır:

Gerdek gecesinin ertesi günü yine toplanıp damat evine gelip oynanır. Önceden kızın yüzü bu güne kadar açılmazdı. Bu güne “kale” denilir. Kale günü gelen misafirlere yemek de verilir (KK: 23, 76).

Pazartesi kale (takı merasimi) yapılır (KK: 82).

Düğünden bir hafta sonra kız evine gidilir. Buna eskiler “gögür kaldırma” der. Ama şuan buna el öpme adı veriliyor (KK: 23, 76, 82).

Düğünden sonra gelin ve damat yakın akrabalara el öpmeye gider. Giderken gelin, çeyizinden hediye götürür (KK: 21, 24, 33, 37, 78).

Erkek evinin kız tarafına gittiği bu güne “ayak açma”, kız tarafının oğlan evini ziyaret ettiği güne ise “yürek alma” denilir (KK: 36).

Damat kız evine el öpmeye gittiği vakit; “Damat eve girmiyor.” derler. O zaman kızın babası damada bir hayvan, tarla vb. bir hediye verir. Damat sözü aldıktan sonra eve girer. Sağdıç da bazen el öpmeye gidilirken damadın yanında olur. Sağdıç gelmezse mutlaka erkek evinden biri gelir. Bir hafta sonra da damat evine kız tarafının ailesi gelir. Eğer kız evi uzaksa yani başka köylerdense göğür kaldırmaya gidildiği gün orada kalınır. Buradaki amaç kızın ailesiyle hasret gidermesidir (KK: 35, 76, 82).

El öpmeye gidildikten sonra erkek tarafı kız evini yemeğe çağırır (KK: 21, 23).

Düğünden sonra gelinlerde “ses saklama” vardır. Gelinler belli bir süre sesini kayınpederine duyurmaz. Bu uzun yıllar da sürebilir. Kayınpeder geline tarla, altın gibi hediye bağışlarsa gelin konuşur (KK: 21, 23, 36, 41, 76, 78, 82).

Önceden gelinler kayınpederinin yanında yemek yemezdi. Kayınpederi eğer yemek yemesine müsaade ederse oturup yerlerdi. (KK: 21, 35, 78, 99).

Gelinler önceden büyüklere hizmet etmek için yatana kadar ayakta beklerdi. Eğer evde iki tane gelin varsa en küçüğü beklerdi (KK: 21, 35, 78, 99, 101). Düğün sonrası uygulanan adetler daha çok gelinin yeni evine alışması ve ev kurallarına uyum sağlaması amaçlıdır. Geçmişte görülen bu adetlerin birçoğu günümüzde uygulanmamaktadır.

2.2.4.1. Kakül (Kâkül) Günü

Düğün sonrası yapılan uygulamalardan biri de “Kakül Günü”dür. Yöreye özgü olan bu günde yapılan uygulamalar şunlardır:

Düğünden bir sonraki gün, kakül kulak hizasında kesilir. Def çalınıp oynanır. Bu güne kakül günü denir (KK: 21, 29, 33, 37, 78).

Kakül kesme Fatma Anamızdan kaldığına inanılan bir adettir (KK: 21).

Düğüne gelemeyen davetliler geline hayırlı olsun demeye gelir ve takı takar (KK: 21).

Takılan takıların listesi tutulur (KK:21, 23, 29, 78, 99).

Oynarken gelinin başına üzüm ve buğday atılır (KK: 21, 24, 33, 99).

Bu uygulama sosyal statü belirtisi olarak karşımıza çıkar. Böylelikle yeni evli olduğu ilk bakışta anlaşılmış olur.

2.2.5. Evlenemeyenler

Orta ve Doğu Anadolu’da gelin, oğlan evine getirildiğinde kayınvalidesi ile oynar. Kayınvalide ekmek takılı olan oklavayı orada bulunan genç kişilere verir. Oklavada takılı olan ekmeklerden yiyen bekârların kismetlerinin açılacağı düşünülür (Kalafat, 1997: 253).

Harput yöresinde; evlenecek olan kız gelinliğini giyerken üzerinden çıkarttığı elbiseler, kismet kapalı olan kızın adı söylenerek bir küpün içine konulur. Gelin oğlan evine götürülürken yün çorap sökerek kismet bağı olan kişilerin adını söyleyerek gelirse o kişilerin kismetinin açılacağına inanılır. Bunlardan başka; gelin ayakkabısının altına evlenmek isteyen kişilerin adlarının yazılır, gelin telinden bir parça alınarak saklanır, Hıdırellez’de gül ağacının dibinde toprak üzerine bazı şekiller çizilerek dilek dilenir, Hıdırellez’de niyetler kâğıda yazılarak akarsuya bırakılır, üç cuma art arda salâ verilirken kullanılmamış kapalı bir kilidin açtırılması vb. uygulamaların kismet açtığı düşünülmektedir. Bunlar, Türklerde ata ruhları, yer su iyeleri ve kötü ruhlara bağlı inançların, şekil değiştirerek günümüze kadar gelmiş biçimleridir (Araz, 1995: 111).

Kismet açmak için birtakım pratikler uygulanmaktadır. Bu pratikler bölgelere göre bazen farklılık gösterirken bazen de benzer uygulamalar yapılmaktadır. Amasya’da kızların kismetinin açılması için türbe ziyaretlerinde kilit açma uygulamaları yapılır. Sivas’ ta türbenin duvarlarına çivi çakılır. Marmara Ereğlisi’nde ağaçlara gelin teli ve çaput asılır; türbeye ibrik, havlu, süpürge, takunya, şamdan, halı, yemeni bırakılır. Adana’da muska yazdırılır. Cuma selasından önce camiye ilk giren kişiye minare veyahut caminin kapısı üç defa kilitletilip açtırılır. Kilit açmak ve kilit kapamak halk inançlarında yolunda giden işlerin bozulması ve yolunda gitmeyen işlerin düzelmesi inancından kaynaklanmaktadır. Bu uygulamanın kaynağı Gök-Tanrı inanç sistemindeki Demir Kültüdür (Kalafat, 1996: 12-13).

Kandıra'nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde kısmet açılması için hocaya gidilir, muska yazdırılır. Muskanın yazıldığı mürekkep, suya geçince bu su bir hafta içilir. Hoca olumsuzluğu teyit ederse dört yol ağzına gidilerek kilit bırakılır. Kilit açtırılır. Gelinin ayakkabısının altına evlenmesi istenilen kızın adı yazılır. Kişiye evlenememesi için muska yapıldıysa hocaya gidip muskayı bozması istenir (Altun, 2004: 310).

Evlenemeyen kızlar kısmetlerinin açılması için düğünlere götürülür (KK: 38, 39, 40, 45, 75, 82).

Kısmet açmak için hocaya okunmaya gidilir (KK: 21, 38, 39, 40, 45, 75, 78).

Yörede evlendirmeye yönelik uygulamalarla birlikte evliliğin bitmesi yönünde bir uygulama da yapılmaktadır. “Gelinin odasına domuz yağı sürülürse ayrılık olur.” (KK: 49).

Evlenemeyenlerle ilgili yapılanlar daha çok geleneksel pratikleri içermektedir. Sebep olarak büyü, muska gibi şeyler görülür ve bunlardan kurtulmak için de dinsel ve büyüsel uygulamaların yapıldığı görülmektedir.

2.2.6. Düğünlerde Söylenen Halk Şiiri Örnekleri

Halk şiirindeki en küçük nazım biçimine mani denir. Uyak düzeni “aaxa” şeklinde olan maniler yedi heceli dört dizeden meydana gelir. Manilerde birinci, ikinci, dördüncü dizeler uyaklıken üçüncü dize serbesttir. Bazı manilerde bu uyak düzeni farklılık gösterebilir. Ayrıca dize sayısı dörtten fazla olan maniler de vardır (Dilçin, 2004: 279-282). Kültürümüzde mani söylemek bir gelenektir. Derinkuyu’da da bu gelenek yaşatılmaktadır. Halk şiiri nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir.

Halk şiirinin en zengin türlerinden biri de türkülerdir. Yapısında ve içeriğindeki değişmelerle kulaktan kulağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Hece ölçüsünün her kalıbı ile söylenen türküler çeşitli ezgilerle söylenmektedir. Anadolu’daki insanlar acılarını ve sevinçlerini türkülerle dile getirmektedir.(Dilçin, 2004: 279-289).

Derinkuyu'dan derlenen halk şiiri örnekleri şunlardır:

Ağır helki (kova) kaldıraman kızım

Sürü başı döndüremen kızım

Ele kıymet bildiremen kızım

Elin sözü ağır olur

Söylemeden öldürürler kızım (KK: 22, 68).

Ağır helkiyi kaldıramam

Sürü başı dönderemem

Ben anamın bir kızıydım

Ele kıymet bildiremem (KK: 13, 22).

Anne kızın çok muydu

Hiç mi halin yoktu

Benden başka kızın yok muydu

Ah ciğerim annem annem

Beni niye sattın annem annem (KK: 18).

Yarım elma yerdeyken

Bütün elma beldeyken

Yanalım bacım yanalım

Bugün fırsat eldeyken (KK: 68).

Basın sandığım kitlensin

Burdan cephanem yüklensin

Bir günlük misafirliğim var

Ona da annem katlansın

Ah ciğerim annem annem (KK: 68).

Salınsın ceviz salınsın

Ortasından güneş çavsın

Şöyle durun seğmen ağalar

İçinizden babam gelsin (KK: 68).

Ocağımın taşı kara

Ciğerimin başı yara

Kalk sabahtan beni ara

Ah ciğerim abam abam (annem)

Aba gel otur yanıma

Başımı koyum dalına

Saçım gitti el eline

Kurtuluş yok bir teline

Ekmek yediğim yarenler

Sıva çaldığım duvarlar

Yarenlerim yoldaşlarım

Gidiyorum taydaşlarım

Aba kızın çok muydu

Hiç mi halin yok muydu

Mahalsiz işler tuttunuz

Bir beni baştan attınız

Yaban ilin yolu ince

Uzar gider sarı yonca

Dünya sana haram olsun

Kendi sılan olmayınca

Kapımızın önü iğde

İğdenin dalları yerde

Bir ucumuz kara yerde

Bir ucumuz gurbet elde (KK: 13, 33, 78).

İstanbul içinde uzun söğütsün

Şahsını unuttum nasıl yiğitsin

Kalemler içinde gümüş değilsin

Tez gel yârim tez gel olma yalancı

Bizi aldatanlar olsun dilenci (KK: 33).

Aşağıdan gelen kozalı gelin

Topla kozaları toz olur gelin

Duyar düşmanlarda söz olur gelin

Aşağıdan gelen geline benzer

Boyundan selvinin dalına benzer (KK: 33).

Suya gider su destisi boş değil

Gülsem oynasam da gönül hoş değil

Yazık oldu şu cahile acırım

Nazlı yâri kendisine eş değil (KK: 33).

Mahallenizde çatal mıydı

Kapınız içinizde ben miydim kötünüz

Ben gidiyorum serbest olun hepiniz (KK: 13).

Ocağınızda mum olaydım

Yana yana kül olaydım... (KK: 13).

Motor geliyor motor

Muavini ben olaydım

İçindeki şoförün

Sevdiği ben olaydım (KK: 13).

Harman yeri yarıldı

Anam bana darıldı

Ne darılıyon ana

El oğlu sarıldı

Harman yeri yaş yeri

Usul bas yavaş yürü

Koynundaki memeyi

Bana ver de boş yürü (KK: 13).

Elimin kınasını çamur ettiler

Gözümün sürmesini kömür ettiler

Beni bu tınasa gelin ettiler (KK: 29).

Aşacağın karlı dağlar

Gideceğın tozlu yollar

Varacağın zalım eller

Gel yanalım gelin kızım (KK: 22).

Karşı bağda sıra sıra bademler

Otursun ağlasın da yâri gidenler

Ne sen bana doydun ne de ben sana

Kör olsun gurbet elleri icat edenler (KK: 66).

Mektubumun uçları

Çıkamam yokuşları

Getir yârimden bir mektup

Yedi dağın kuşları (KK: 66).

İstanbul

İstanbul'da bir sen değil alem var

İçerimde türlü türlü yaram var

Demedin mi sılada da yârim var (KK: 66).

Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun

Gördün güzelleri beni unuttun

Diktiğin fidanlar meyveye döndü

Yârim sen gideli yedi yıl oldu (KK: 41).

Anama söyleyin yola bakmasın

Çuha şalvarıma uşkur takmasın

Oğlum gelecek diye yola bakmasın (KK: 41).

Elinde gümüş balta

Yar gelir darta darta

Elinde gümüş orak

Bu akşam varacam

Döşeği kaba bırak (KK: 41).

Karadut boyanır mı da

Öpsen yar uyanır mı

Yârimi eller almış da

Buna can dayanır mı

Buna can dayanır mı (KK: 78).

Süpürgesi saz olur

Gül açılır yaz olur

Ben yârime gül demem

Gülün ömrü az olur (KK: 78).

Bağa girdim üzüme

Çubuk değdi gözüme

Çubuk seni keserim

Yar göründü gözüme (KK: 78).

Al arabacı arabanı tarladan

Beşi birlik ak gerdanı parlatan

Bir dileğim var da kadir mevladan

Biri cennet biri yar biri evlat (KK: 29).

Karakuş uçup gider

Kanadın açıp gider

Elin de puştı değil mi

Öptü de kaçıp gider.... (KK: 26).

Otobüsün tekerleri yeşilden

Uçan kuşlar ayrılmasın eşinden

Yeni tuttuk ayrılığın peşinden

Ayrılık zormuş dayanılmıyor

El oğlu değil mi kıvanılmıyor(güvenilmiyor) (KK: 68).

Destanla doldurayım orayı

Kimse bilmez içerdeki yarayı

Kuşlar gibi özlüyorum sılayı

O sebeple arzu ile gel buraya (KK: 68).

Yarım elma yarışırdık

Bütününü bölüşürdük

Derdimizi danışırdık...(KK: 68).

Atladın çıktın eşiği

Sofrada kaldı kaşığın

Gitti evin yakışığı

Benim dertli kızım yaralı kızım (KK: 18, 22, 55, 68, 75).

Ali'min öküzleri

Ala ala gözleri

Ali'm çitten gelirken

Satıyor öküzler

Ali'm gitme pazara

Uğratırlar nazara

Ali'm ölsün diyenler

Kendisi gitsin mezara

Ali'min odasını

Alırım gadasını

Ağzımınan sularım

Ali'min odasını (KK: 32).

Tavus kuşu gibi sayfar dünerim (saf gibi tünerim)

Çırpınır uçmaya yoktur mecelim

Ben bahtımı ta küçükten denedim

Karalıymış benim bahtım bilmedim (KK: 33).

Balı pekmez mi sandım annem

Gülü kokmaz mı sandın annem

Beni gelin gitmez mi sandın (KK: 85).

Yakmayın hayırsız kınayı

Ben kınasız da giderim (KK: 35).

Al elmanın dördünü

Sev yiğidin merdini

Seversen bir güzel sev

Çekme çirkin derdini (KK: 75).

Dolaptaki siniler

İnim inim iniler

Gurbetteki yârimin

Kulakları çınılar (KK: 75).

Sözlü kalk kültürü ürünleri Türklerin yaşadığı her bir bölgede yoğun olarak görülmektedir. Çalışma yaptığımız alanda da bu ürünler tespit edilmiştir. Bu sözlü halk kültürü ürünleri içerisinde Türkü olarak söylenen halk şiirleri kültürün devamını sağlama noktasında önemli bir işlev de görmektedir.

2.3. Ölüm

Ölüm, insanları derinden etkileyen, sarsan, üzen bir olaydır. İnsanlar, ölümü algılama, açıklama veya ölümden kaçınma gibi tepkiler ortaya koymuşlardır. Bu durumda insanları mitlere götürmüştür. Geçiş dönemlerinden sonuncusu fani

hayatın bitiřini ebedi hayatın bařlangıcını dūřundūren, sembolize eden ۆlۆmdür (Cicioęlu, 2006: 1). Bu yۆzden ۆlۆm, hayatın ۆbۆr dۆnyada devam etmesi gibi bir umut ya da teselli tařımaktadır (Roux, 1999: 11).

Polat'a gۆre bazı toplumlar ۆlۆmۆ gerek gelenek gۆreneklerinde, ibadet ve ayinlerinde gerekse sۆzlۆ kۆltür olan masal ve efsanelerinde anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmışlardır. Dini yۆnden gۆlۆ olan toplumlar ۆlۆm hadisesini kolay anlamlandırırken dini yۆnden gۆlۆ olmayan gۆebe toplumların ۆlۆmۆ anlamlandırması zor olurken bu dۆřۆnce beraberinde birçok inanış ve uygulamaları da getirmiştir (Polat, 2003: 163).

Ruh ile ilgili inançların ve uygulamaların kaynağı şamanizm olarak gۆrۆlmektedir. İkel ağlardaki bu inanç ve uygulamaların kalıntılarını gۆnۆmۆzde de gۆrmekteyiz (Cicioğlu, 2006: 3)

Tۆrk toplumunda ۆlۆme yۆklenen anlamlar ve ۆlۆm etrafında oluşturulmuş inanış ve uygulamalar Derinkuyu'da da gۆrۆlmektedir. Kısaca ۆlۆm ۆncesi, sırası ve sonrası alt başlıklarında ele alabileceğimiz bu sۆre insanın hayatının son aşamasıdır ve gerek dini gerekse de geleneksel birçok uygulamayı içerisinde barındırmaktadır.

2.3.1. ۆlۆm ۆncesi

Hayatın geçiş dۆnemleri içerisinde birçok adet, inanış ve uygulama gۆrۆlmektedir. Bunlar içerisinde ۆlۆm ۆncesi adet, inanış ve uygulamaları da vardır. Derinkuyu'da tespit edilenler Tۆrklerin yaşadığı çeşitli coğrafyalardaki ile de benzerlik gۆstermektedir. ۆlۆm ۆncesi ۆlۆmۆ çağrıştırdığı dۆřۆnۆlenler içerisinde hayvanlarla ilgili inanış ilk sırayı almaktadır. Bunun yanında çeşitli varlıklar ve rۆya etrafında da şekillenmiş inanışlar bulunmaktadır. ۆlۆm ۆncesi başlığı içerisinde ۆlۆmۆ dۆřundūren ۆn belirtiler ve kaçınmalar ele alınacaktır.

2.3.1.1. ۆlۆmۆ Dۆřundūren ۆnbelirtiler

İnsan vۆcudundaki değişiklikler, hava olayları, hayvanların hareketleri ve sesleri, rۆyalar; ev eşyası, araç gereçler ve yiyecekler etrafında oluşan birtakım inanmalar ۆlۆmۆn belirtileri olarak kullanılmıştır (ۆrnek, 1977: 208-211).

Ölümü düşündüren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili inanmalar başta gelmektedir. Hayvanların çıkardığı sesler, hareketleri, uçuş yönleri, bazı hayvanların uğurlu ya da uğursuz sayılmaları ölümü çağrıştıran belirtilerlerdendir. Köpeğin uluması ve baykuşun virane yerlerde yuva yapan bir kuş olmasından dolayı “ölüm kuşu” olarak bilinmesi dolayısıyla bu kuşun görülmesi ölüme yorumlanır. Görülen bazı rüyalar da ölümün olacağına işarettir. Hasta olan kişide görülen bazı psikolojik ve fizyolojik değişiklikler de ölüm olabileceğine işarettir (Örnek, 1977: 208-211).

Ölümü düşündüren belirtiler birçok yörede benzerlik göstermektedir. Maraş’ta hasta ölümden söz açarsa, hoca, müftü isterse; Sivas’ta borçlarının verilmesini isterse öleceğine inanılır. Divriği’de gece evden kara kazan çıkması, Sivas’ta rüyada görülen genç ağacın kuruması, Urfa’da rüyada zamansız yaprak dökümünün görülmesi ölümün olacağına işarettir (Kalafat, 2007: 339).

Bursa’da cenaze mezarlığa götürülürken dönü arkaya bakmanın ölüm getireceğine inanılır. Edirne’de de cenaze mezarlığa götürülmek için kaldırılırken, imamın arkaya dönüp bakmasının ölüm getireceğine inanılır (Kalafat, 1996: 30).

Ölümü düşündüren haller içerisinde Sivas’ ta hayvanların özellikle köpeğin uluması, horozun akşam ezanından sonra ötmesi, karganın sürekli ötmesi, baykuşun evin damında ötmesi, leyleğin kara çaput getirmesi, kara haber olarak yorumlanır. Hastanın vasiyetini yapması, borçlarını ödemesi, gurbette olan bir yakını görmek istemesi, rüyada diş çektirmek ve fidanın kırılması da ölüm fikrini düşündürür (Üçer, 2002: 508).

Kars ve çevresinde, güneşin batma saatlerinde uyuyanların öleceğine inanılır. Ağrı’da; ayın gündüz doğması ölüm olacağına işarettir (Ercan, 2006: 73). Sivas’ta ise ay ve güneş tutulmaları, yıldız kaymaları ölüme işarettir (Üçer, 2002: 508).

Derinkuyu’da ölüm öncesi ölümü çağrıştıran adet, inanış ve uygulamaları şu şekilde sıralanabilir:

Bavuk kuşunun (baykuşun) ölüm getirdiğine inanılır (KK: 1, 3, 5, 9, 12, 23, 29, 35, 39, 45, 46, 49, 56, 61, 78, 81, 100).

Baykuşu ölüme yormayanlar da olabilir. Ölüm gelince beklemez. “Ölüm gelince ne bir saat ileri ne bir saat geri ...” derler (KK: 78).

Köpeğin uluması hasta olan kişinin ölümüne işarettir (KK: 24, 29, 33, 37, 39, 85).

Hasta ziyareti dönüşü tavşan görmenin kötü olduğuna inanılır (KK: 100).

Evden gece demir çıkarsa ölüm olacağına inanılır (KK: 29).

Ay ve güneş tutulunca “Zebaniler tuttu, ölüm olacak.” derler (KK: 39).

Gece sakız çiğneyenlerin ölü eti çiğnediğine inanılır (KK: 78, 100).

Rüyada görülen insan kalabalığı ölüme yorulur (KK: 23, 29, 100).

Rüyada ölmüş birini görmek birinin öleceğine işarettir (KK: 29).

Rüyada ölmüş birini görmek, yanına birini alacağına işarettir (KK: 24, 33, 37, 39, 78).

Rüyada et görmek birinin öleceğine işarettir (KK: 29, 78, 99).

Cenaze çıkan ve gelin çıkan ev süpürülmez. Süpürülürse ölüo olacağına inanılır (KK: 85).

Öleceği anlaşılan kişinin başında Kur'an-ı Kerim okunur (KK: 3, 5, 27, 29, 35, 45, 48, 56, 78, 89, 90, 93, 99).

Hastanın başında salavat çekilir (KK: 3, 5, 27, 29, 35, 45, 48, 56, 78, 89, 90, 93, 99).

Şeytanın ölen kişiyi su ile kandırdığı inancı nedeniyle öleceği anlaşılan hastaya su verilir (KK: 3, 5, 27, 29, 35, 45, 48, 56, 78, 89, 90, 93, 99).

Hastanın dudağı pamukla ıslatılır (KK: 29, 37, 78).

Ölecek kişinin vücudunda meydana gelen çeşitli değişiklikler de ölümle ilişkilendirilmektedir. Örneğin Kandıra'nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde kişilerin vücudundaki birtakım değişiklikler ölümün belirtisi olarak

görülür. Hasta, yaşlı olan kişilerin yüzünün sararması, solgun olması, hastanın elden ayaktan düşüp gücünü kaybetmesi, yaşlının zayıflayıp bilincini kaybetmesi, konuşamaması, çevresiyle çok ilgilenmemesi, gözünün ferinin kaçması, çenesinin üç defa atması, vücudunun soğumaya başlaması, ölümden bahsetmesi öleceğine işarettir (Altun, 2004: 318).

Derinkuyu’da ölümle ilişkilendirilen insanın vücudundaki değişiklikler şu şekildedir:

Bir kişinin öleceği burnunun sararmasından, gözlerinin cansızlaşmasından anlaşılır (KK: 29, 46, 61).

Ölecek kişinin kulağının arkası sararır (KK: 61).

Ölecek kişinin ayakları şişer. Arkasından kan gelir (KK: 46).

Hasta öleceği zaman ayakları soğur (KK: 23, 78, 91, 99).

Hasta öleceği zaman boğazından hırıltı gelir (KK: 39, 45).

Hasta öleceği zaman çok terler (KK: 23).

Hasta öleceği zaman dudakları morarır (KK: 1, 2, 14, 23, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Hasta öleceği zaman göz altı morarır, kulakları soğur (KK: 23).

Hasta öleceği zaman zayıflar (KK: 33, 37, 39, 78).

Hasta öleceği zaman gözleri çok sık dalar. Gideceği yeri gördüğüne inanılır (KK: 23, 33, 37, 78, 99).

Hasta öleceği zaman tavana bakar (KK: 45, 78, 79, 80, 87, 89, 93, 96, 97, 99).

Ölecek olan kişilerin bazıları sıçrar, kemere (tavana) bakıp oradan bir şeyler gösterirlermiş. Ameli iyiye melek görünürmüş kötü ise şeytan. Ameli iyi olana meyve uzatırlarmış (KK: 45, 78).

Ölüm âdetleri içinde değişimin en fazla “ölüm nedeniyle ilgili inanışlar”da olduğunu söylemek mümkündür. Bir takım tabiat olaylarının, rüyaların, hayvanların hareketlerinin ölüm alâmeti olarak yorumlanması bölge halkı arasında devam etmekle birlikte ölüm nedenine akılcı açıklamalar da getirilmeye çalışılmaktadır.

2.1.3.1.2. Kaçınmalar

Ölümü hatırlatan bazı olayların yanında yerine getirilmediğinde ölüm olacağına inanılan bazı şeyler de vardır (Örnek, 1997: 212). Ölümü uzaklaştırmak veya ölümden kaçınmak amacıyla bazı uygulamalar yapılmaktadır.

Ölü yıkandıktan sonra kazan ters çevrilir (Ercan, 2002: 179). Aynı uygulama Muğla’nın Ortaca ilçesine bağlı Kemaliye Köyü’nde de vardır. Burada da cenaze yıkama işleminde kullanılan kazan su ısıtılıp kullanıldıktan sonra ters çevrilerek üç gün öylece bekletilir. Ölü’nün yıkandığı teneşir tahtasına üç gün süreyle bir bardak su ve bir parça ekmek bırakılır. Ölü gömüldükten sonra eve gelirken arkaya bakılmaz. Evin önünden cenaze geçerse o sırada cenazenin arkasından su dökülür (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998: 82-83).

Sivas’ta; cenaze çıkan evde bulunan kaplardaki sular “Azrail kılıcını çaldı” inancıyla dökülür. Başsağlığına giden kişiler dönüşte başka yere uğramadan kendi evlerine gider. Üzerindeki ölüm ağırlığını suya taşı bırakmak amacıyla yoldaki bir çeşmede elini yüzünü yıkayıp oturur (Üçer, 2002: 509).

Kandıra’nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde canlı hayvan öldürmek ölümü düşündürdüğü için kedi, köpek, tavşan, tilki gibi hayvanların öldürülmesinden uzak durulmaktadır. Cam nesnelerin, eşyaların kırılmasının her tür felaketle beraber ölümü de uzaklaştırdığına inanılır. Mezarın elle gösterilmesi, mezardaki bitkilere zarar verilmesi ve yanından geçerken müziğin açık olması iyi karşılanmaz. Kapı eşiğinde oturmak iyi sayılmadığından bundan kaçınılır (Altun, 2004: 320).

Gelibolu’da mezara toprak atılırken kürek elden alınmaz yere bırakılır. Cenaze çıktıktan sonra ölen kişinin ayakkabıları eve ölüm gelmemesi için hemen

dışarı çıkartılır. Bir çift ayakkabısı ise ihtiyaç sahibi birine verilir. Cenaze evden çıktıktan sonra tekrar bir ölüm olmaması için ev temizlenir (Ercan, 2002: 179).

Derinkuyu’da ölümden kaçınmalar şu şekildedir:

Evden cenaze çıkınca ev süpürülmez. Arkasından biri gider derler (KK: 23).

Bir evin civarında veya damında baykuş ötüyorsa bu hemen uzaklaştırılır. Aksi durumda o evden ölüm olacağına inanılır (KK: 24, 27, 33, 37, 78).

Cenaze yıkanan kaplar eve sokulmaz. Mezarlıkta bulunan meyve ağaçlarından bir şey alınıp yenilmez (KK: 24, 27, 37, 78, 99).

Cenaze çıkan oda hemen temizlenir. Aksi durumda evdekilere de ölümün bulaşacağına inanılır (KK: 24, 27, 33, 37, 99).

Cenazenin gömülmesi sırasında mezarlığa toprak atmak sevap olarak görülür fakat toprak atılan kürekler elden ele verilmez. Yere konur ve yerden alınır. Aksi durumda kötülük olacağı düşünülür, ölümün bulaşacağı düşünülür (KK: 24, 27, 33, 37, 78, 99).

Mezar kazmada kullanılan kürek ve kazma eve getirilmez. Getirilirse ölüm geleceği düşünülür (KK: 24, 27, 33, 78, 99).

Tespit edilenlerden hareketle bu dönemde yapılan uygulamaların daha çok korunma ve uzaklaştırma bakış açısının ürünleri olduğu söylenebilir.

2.1.2. Ölüm Sırası

Bir insanın öleceği anlaşırsa bağlı bulunduğu inandığı din göz önünde bulundurularak öbür dünyaya inançlı imanlı bir şekilde gidip ruhunu kolay teslim edebilmesi için birtakım uygulamalar yapılır. Sivas’ta; eğer ölmek üzere olan kişi özlediği görmek istediği birini göremezse vefat ederken ruhunu zor teslim eder. Hastanın ruhunu kolay teslim etmesi için beklenen kişinin bir eşyası, ölecek olan kişinin üzerine konur (Üçer, 2002: 509).

Ölecek olan kişiye su içirilir eğer su içemezse dudakları pamukla ıslatılır. Bunda ölecek olan kişinin şeytan tarafından hile ile kandırılacağı inancı vardır (Ercan, 2002: 181).

Derinkuyu’da ölüm sırasında yapılan uygulamalar şunlardır:

Ölümü yaklaşan kişi için “Zekareti yaklaştı.” denilir (KK: 46, 78).

Ölümü yaklaşıpna kişinin yanında beklenilir (KK: 3, 5, 27, 29, 35, 39, 45, 46, 48, 56, 78, 89, 90, 93, 99).

Ölümü yaklaşan kişiye su verilir (KK: 1, 2, 14, 23, 29, 37, 38, 39, 45, 46 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölümü yaklaşan kişiye zemzem verilir (KK: 23, 29, 37, 38, 39, 45).

Şeytanın ölecek olan hastayı su ile kandırıp imanını çalacağı inancı vardır. Bu sebeple ölecek olan hastaya su verilir (KK: 23, 39).

Ölümü yaklaşan kişiye son dileği sorulur (KK: 29, 37, 38, 39, 45, 46).

Hastanın öleceği anlaşıncı Kur’an-ı Kerim okunur (KK: 29, 37, 38, 39, 45, 46).

Can ayak parmağından kıpır kıpır çıkar (KK: 23).

Ağızından baloncuk çıkar (KK: 23, 29, 37, 38, 39, 45).

Tespit edilenlerden hareketle bu dönemde yapılan uygulamaların daha çok ölen kişinin ruhunu kolayca teslim etmesine yönelik olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.3. Ölüm Sonrası

Hayatın son noktası olarak ölüm kabul edilmektedir. Ölümün insanlar üzerinde çok derin izler bıraktığı görülmektedir. Her ölüm insan için erken olarak kabul edilir. Ölüm beraberinde bir bilinmezliğin de simgesidir. Bu sebeple de ölüm geçiş döneminde birçok inanç ve uygulama da bulunmaktadır. Ölüm sonrasında karşılaşılan inanışlar içerisinde “Ölünün bedeni soğumazsa, ölünün boynu eğri

olursa, ölü suyu ısıtılan kazan devrilirse, cenaze giderken tabut hoplarsa “Ölüden sonra biri daha ölür.” şeklinde inanışlar da bulunmaktadır (Üçer, 2002: 508).

Türkiye’nin birçok bölgesinde cenaze sahipleri ölü gömüldükten sonra taziyeleri mezarlıkta ya da evde kabul ederler. Ölü evi konu komşu uzak yakın herkes tarafından ziyaret edilir. Böylece cenaze sahipleri yalnız bırakılmaz, acıları paylaşılır. Başsağlığı ziyaretine gelenler tarafından aileye birtakım şeyler getirilir. Karaman Taşkale’de un ya da bulgur, Antalya’da süt ya da çorba, Ankara Keskin’de lokum, Erzurum yöresinde çay ve şeker, Konya ve Van’ın köylerinde koç, Sivas yöresinde kurbanlık ve tatlı götürülür. Başsağlığına gelenlere ise Kırşehir’de lokum, Muş’ta şerbet, Diyarbakır’da erkek misafirlere tutulan kahveciler tarafından yas süresince mirra kahve ikramı yapılır (Çağlayan, 1997: 97-98).

Amasya’da cenaze çıktıktan hemen sonra ya da o günü takip eden dokuz gün ölü evinin ışıkları ruhunun eve geleceği inancıyla açık kalır, söndürülmez (Kalafat, 1996: 35).

Ölü evinde “yas yemeği” verilir. Bu yemek ölü evi tarafından değil komşular tarafından pişirilir. Ayrıca cenaze defnedilinceye kadar da ölü evi yemek pişirmez (Açık, 2004: 145). Elmadag-Ankara’da ölü evinde cenaze sonrası üç gün yemek pişirilmez. Ölü evinde bir süre yemek pişmemesi kültürümüzde yaygın bir gelenektir (Kalafat, 1996: 30).

Sivas’ta ölen kişiler yaşlı ise; “Onunki düğün bayram, Allah genç ölümü vermesin”, “Allah sıralı ölüm versin” denilir. “Allah, dipte yatırıp kapı gözletmesin, imanlı göç versin, anamızdan doğduk ki öleceğiz, Allah gençleri korusun, bize de iman Kur’an nasip etsin.” denilerek temennilerde bulunulur. Ölü sahibi taziye gelen başsağlığı dileyen kişilere; “Dostlar sağ olsun, beteri haznesinde kalsın.” der (Üçer, 2002: 516).

Kandıra’nın Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde; cenaze günü ölü evinde yemek yapılmaz. Yemek komşular tarafından getirilir. Cenazeye uzun yoldan gelen kişiler komşular tarafından misafir edilir. Cenazenin gömüldüğü günün akşamında kadınlar evde, erkekler ise camide Kur’an-ı Kerim okur. Kabir Meleklerinin ölen kişiyi sorguya çektiği düşüncesiyle kadınlar tarafından evde 7 gece Kur’an-ı Kerim

okunur. Kişinin öldüğü yerde başına testiyle su konulur. Ölünün öldüğü yerde ışık yakmak âdeti varken ölünün gömüldüğü gece mezar başında ateş yakmak âdeti yoktur (Altun, 2004: 342).

Ölüm sonrası yapılanlar daha çok geleneksel uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan ölen kişinin ruhunun rahata ermesi için yapılan adet ve uygulamalar varken bir taraftan da ölen kişinin yakınlarının içerisinde bulundukları yeni duruma alışması ve/veya yeni ölümlerin yaşanmaması için çeşitli kaçınma uygulamaları görülmektedir.

2.1.3.1. Ölümün Ardından Yapılan Âdetler ve İnanışlar

Türkler ruhun ölümden sonra göğe yükseleceğine inandıkları için ölüm gerçekleşince bulundukları mekânın penceresini ya da kapısını açarak ruhun uçmasını sağlarlar (Ersoy, 2002: 95).

Ölümün ardından yapılan uygulamaların kimisinde ölen kişiyi canlı olarak görme, korunma amacı ve inancı varken kimisinde de mensubu bulunulan dinin ve gelenek göreneklerin etkisi vardır. Bu uygulamaların içerisinde; ölen kişinin çenesinin bağlanması, gözlerinin açık olması halinde kapatılması, baş parmakların birbiri üzerine getirilip bağlanması ve kible yönünde yatırılması yer almaktadır (Açık, 2004:143). Ölen kişinin çenesinin bağlanmasına gerekçe olarak; ruhu yarılmaması, içine şeytan girmemesi, ağzına toprak dolmaması gösterilir (Ersoy, 2002: 95).

Ölen kişilerin gözlerinin açık gitmesinin sebebi; bu dünyada hasret çektiği birisinin olması ya da ölüm döşeğindeyken görmek istediği birini görememesidir. Bu kişiler için “hasreti var, hasretini görememiş, gözleri kıvrık gitmiş, çoluk çocuğa hasret çekmiş, dünyaya doyamadan gitmiş, gözü arkada kaldı, uzakta görmek istediği, kızı, oğlu var, çocuklarına doyamadı, gözü açık gitti” gibi ifadeler kullanılır (Altun, 2004: 324-325).

Eğer ölen kişinin gözleri açık kaldıysa; bu dünyada gözü kalmasın, mezara gözü açık girmesin ya da peşinden birini öbür dünyaya götürmesin, başka ölüm olmasın gibi inançlardan dolayı kapatılmaktadır (Ersoy, 2002: 94). Sivas’ta da Ölünün gözleri, “gözü arkada kalmasın” düşüncesiyle kapatılır (Üçer, 2002: 509).

Komşular ölen kişinin evinde bulunarak ölü sahiplerine destek olur acılarını paylaşır (Örnek, 1977: 213). Ölü üzerine imam ya da hoca tarafından Kuran-ı Kerim okunur. Ölüm; kişinin yakınları tarafından camilerde sela okutularak, gazetelere ilanlar verilerek ya da diğer iletişim araçları ile duyurulur ve ölünün gömülmeye hazırlanması için gereken işlemler ve uygulamalar yapılır (Ersoy, 2002: 95).

Sivas'ta ölü kendisi için hazırlanan ve “ırahat döşeği” denilen yer yatağına kibleye çevrilerek yatırılır. Ölünün üzerinde aksesuarı takısı varsa çıkarılır. Ölünün üzerindeki kıyafetler çıkarılır, eğer çıkması zor olan kıyafet varsa makasla kesilerek çıkartılır. Üzerinden çıkan şeylere ise “soyha” denir. Ölen kişinin; “Beni incitmeden soyun, Azrail'in pençesinden çıktım.” dediğine ve ölünün kıyafetlerini çıkarmanın sevap olduğuna inanılır. Kıyafetleri çıkarılan ölünün üzerine çarşaf örtülerek üstüne bıçak, makas gibi demir bir eşya konur. Bundaki amaç ise ölünün şişmemesidir. Evin pencereleri açılıp ölünün yatağı toplanır ve ağırlığı yerde kalsın düşünce ile ağır bir taş, bir sahan un konulur (Üçer, 2002: 509-510). Benzer uygulama Gelibolu bölgesinde de görülmektedir. Ölümden sonra ölen kişi için “rahat döşeği” olarak adlandırılan bu yatağın hazırlanması ölen kişinin yakınları tarafından çok önemli görülmektedir. Önemsenmesindeki sebeplerden biri ölen kişinin vücudunun sert yerde yatırılarak düz bir şekilde kalması yani tabutta alacağı şekli sağlama amaçlıdır. Cenazenin üzerine konan bıçak, makas gibi aletler konulmasının ise asıl amacı ölünün şişmesini engellemek değildir. Cenaze tek kaldığında demirin koruyucu güç olarak ölen kişiyi koruduğuna inanılır. Diğer sebep ise ölen kişinin evinde geçireceği son geceyi iyi geçirmesi içindir (Ercan, 2002: 183).

Dinimizde ölünün çok zaman kaybetmeden gömülmesi gerekmektedir. Üç şeyde acele etmek iyidir. Bunlar; ölüyü hemen gömmek, gelen misafire yemek vermek, borcunu ödemek. Ölen kişinin güneş battıktan sonra gömülmemesine, ertesi gün sabah gömülmesine dikkat edilir. Eğer ölünün yakınları geleceksen cenaze bekletilir (Altun, 2004: 326-327).

Harput'ta ölüm olayın olup ölü evden çıktıktan sonra ölüye ait olan yatak, yorgan, yastık ve kıyafetleri yıkanır. “Azrail'in kılıcından kanlar sıçramıştır.” düşüncesi ile ev temizlenir, su dolu kap kakak da hem ölü evinde hem de yedi

komşunun boşaltılıp kaplar ters çevrilir. Suların boşaltılmasında Azrail'in kılıcını sularla yıkadığı düşüncesi vardır. Sular eğer boşaltılmazsa kazanlar ters çevrilmezse ev halkından birinin öleceğine inanılır (Araz, 1995: 123).

Derinkuyu'da ölüm sonrası ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

Ölümün Allah'tan geldiğine inanılır. İsyan edilmesi günah sayılır (KK: 29, 78).

Ölünün olduğu odanın penceresi açılır (KK: 3, 5, 27, 29, 35, 39, 45, 48, 56, 78, 89, 90, 93, 99).

Ölen kişi kibleye gelecek şekilde sert bir yere yatırılır (KK: 3, 5, 27, 29, 35, 39, 45, 48, 56, 78, 89, 90, 93, 99) .

Ölü kibleye çevrilir (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölünün kibleye çevrilmesindeki neden mahşerde kalkıp namaza duracağı içindir (KK: 39).

Ölünün üstündeki kıyafetler hemen çıkarılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölünün üstüne şişmesini engellemek için bıçak, makas veya demir konulur (KK: 29, 39, 45, 78, 96).

Ölünün gözlerinin açık olması beklediği birinin gelmemesine veya istediği bir şeyi yapamadığına yorumlanır (KK: 1, 2, 14, 24, 29, 33, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 78, 79, 83, 95).

Gözler açık giderse “ölüm acısının dehşetinden...” derler (KK: 23).

Kadın doğum sırasında öldüyse selası verilir ama çocuk doğarken öldüyse selası verilmez (KK: 29).

Çocuklar ölünce “Uçmak kuşu oldu.” ya da “Melek oldu.” derler (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Çocuk öldüğünde onun ailesine şefa'at edeceğine inanılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölen kişi sünnet olmamış çocuksa küçük parmağı kırılır (KK: 39).

Sabah ölen kişi, öğlen; öğlen ölen kişi, akşam; akşam ölen kişi ise ertesi gün sabah gömölür (KK: 29, 45, 78).

Ölen kişi ne kadar beklerse o kadar azap çekeceğı inancı vardır. Bu yüzden ölü hemen gömölür (KK: 39, 78).

Hoca ölü gömöl'dükten sonra ölünün korkmaması için bir süre mezarda bekler (KK: 39, 45).

Kadın ölünce başsağılığı için insanların gelmesi beklenir ama çocuk ölünce beklenmez (KK: 23).

Ölen kişi bayansa tabutun üstüne başörtüsü konulur (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölen kişi erkekse tabutun üstüne seccade konulur (KK: 39).

Ölen kişi askerse tabut bayrağı sarılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Kişi öldüğü gün hatim duası yapılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Kişi öldüğü andan itibaren başsağılığı ziyareti başlar (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Kişi öldüğü andan itibaren başka bir odada Kur'an-ı Kerim okunmaya başlanır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Kişi öldükten sonra evde 7 gün Kur'an-ı Kerim okunur (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölünün ruhunun perşembe geceleri evine gelip, Kur'an-ı Kerim okunuyor mu diye baktığına inanılır (KK: 29). Perşembe geceleri ölü evinde ışık söndürülmez (KK: 29).

Ölen kişinin kıyafetleri yedi gün sonra dağıtılır (KK: 45).

Ölen kişinin kıyafeti ya dağıtılır ya atılır ya da yakılır (KK: 1, 2, 9, 11, 17, 20, 28, 30, 31, 37, 38, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 65, 69, 73, 77, 78, 79, 83, 95).

Yas tutma vardır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölen kişinin yaşına göre yas tutma süresi değişir. Ölen kişi yaşlı ise yas kısa sürer, gençse yas uzun sürer (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 49, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 92).

Yas tutan kişiler siyah kıyafet giyerler (KK: 29, 42).

Yas tutan kişiler beyaz başörtüsü örtmez (KK: 61).

Önceden yas tutan kişiler kıyafetlerini kazanda kaynatıp siyaha boyarlardı (KK:29, 78, 99).

Yas tutan kişi güllü dallı (renkli) kıyafet giyerse kınanır (KK: 42, 61, 78, 92).

Ağıt yakma geleneği vardır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95, 99, 101).

Ağıt önceden senelerce yakılırdı. Şimdi ise ağıt yakma kısa süre sonra kalkıyor (KK: 29, 61).

Ağıtın iyi sayılmama nedenlerinden biri de Peygamber Efendimiz miraca çıkarken insan görmüş, eşek gibi anırıp köpek gibi uluyormuş. Cebrail'e sormuş. O da yakınlarını kaybedenler demiş (KK: 39).

Bir yas göstergesi olarak kişi öldüğü zaman yakınlarının evinde televizyon açılmazdı. Komşular da bir süre televizyon açmaz, açarlarsa da gizli izlerlerdi (KK: 29, 42, 61, 92).

Cenazesi olan varsa düğünde eğlence, müzik olmaz (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95, 99).

Ölen kişinin cenazesine küs olanlar da dahil herkes gider (KK: 16, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Düğünü olan kişi, düğünü yapmak için ölen kişinin yakınlarından müsaade ister (KK: 61).

Ölen kişinin adı hayratlara yazılır (KK: 29, 78, 79).

Mezara ağaç, çiçek dikme geleneği vardır. Ağaçların dalları sallandıkça zikrettiğine ve böylece ölüye sevap yazıldığına inanılır (KK: 29, 39).

Mezarın üstünde kuruyan otların koparılmaması gerektiğine inanılır (KK: 29, 78).

Bu dönemde yapılan adetler ve görülen inanışlar ölen kişinin ruhunun huzur bulması amacıyla ortaya çıkmıştır denilebilir.

2.1.3.2. Defin Hazırlığı-Defin İşlemi

Ölümün gerçekleşmesinin ardından yapılan uygulamalar içerisinde ölümün duyurulması, yıkama, kefenleme, cenaze namazının kılınması, mezarlığa taşıma, ölünün gömülmesi ve taziye evinde yemek dağıtılması vardır. Derinkuyu’da defin ile ilgili yapılan uygulamalar İslam dininin gerekleri ile geleneksel işlemlerin iç içe geçmiş şekli ile gerçekleşmektedir.

2.1.3.2.1. Yıkama

Yıkama; ölünün gömülmesi için yapılan ilk işlemdir. Ölü, yıkamayı bilen kişilerce yıkanır. Yıkamaya bir iki kişi yardım eder. Kadın ölüleri, kadınlar yıkarken; erkek ölüleri de erkekler yıkar. Ölü yıkanırken karşı cinsten birinin orada bulunmaması gerekir. Büyük kentlerde yıkama mezarlıkların gasilhanelerinde görevlilerce para karşılığında yapılırken kasaba ve köylerde eğer varsa gasilhanelerde ya da evin bahçesinde ücretsiz de yıkandığı görülür. Ölü yakınları sevabına yıkayan bu kişilere para ya da ölen kişinin eşyalarını verir (Örnek, 1977: 215-216).

Samsun-Ayvacık' ta ölü iki defa yıkanırken Kahramanmaraş'ta ise ölünün yıkandığı yere bir kap bulgur, bir baş soğan konup ıfık yakılır. Amasya'da yıkama işlemi bittikten sonra ölünün yakınları ölünün üzerine birer tas su döker. Ayrıca Amasya'da “Su Selası” da verilir. Adana'da ölü hangi evde yıkandı ise oradaki suların hepsi dökülür. Ölünün ruhunun içmesi için de eve su konulur. Buna benzer bir uygulama da mezarın başına ekmek ve su konularak farklı yörelerde yapılır. Muğla'da cenazenin kaldırıldığı yere 3 gün boyunca su konulur. Aydın'da ise ölünün ruhunun yıkandığı yere 3 gün geleceğine inanılır, toprağa üç gün su dökülür. Balıkesir'de ölünün ardından bir bardak suya 40 kere Yasin-i Şerif okunur. Ölünün yıkandığı yere gece gelebileceği düşünülerek mum yakılır ve abdest alması için bir ibrik su bırakılır (Kalafat, 1996: 24-29).

Ölünün kıyafetleri üzerinden çıkarılmamışsa yakınları tarafından bu kıyafetler çıkarılır. Ölünün üzerindeki takılar, aksesuarlar, varsa takma dişi de çıkarılır. Ölü kible yönünde, teneşir tahtasına konulur. Ölüye taharet sonrası abdest aldırılır. Ölünün vücudunda kuru yer kalmamasına dikkat edilir. Sağdan başlanır, sonra solu yıkanır. Tekrar sağ arka sonra sol arka yıkanır. Enseden başlanıp ölünün karnına bastırılarak ölü eğilip doğrultulur. Bu işlemin amacı abdestin tutması içindir. Ölü başı sabunlanarak üç kez yıkanır. Bir kaptaki suya Allahüla, gulhüf, elham okunarak ölüye bu suyla üç defa boy abdesti aldırılır ve ardından ölü kurulur. Yıkama suyunun akar bir sudan olmasına dikkat edilir. Yıkama suyuna tercihen zemzem de konulabilir. İslamiyet'te ölünün Allah katına temiz gitmesi gerektiği inancı vardır. Ölüye kına yakıldığı da olmaktadır. Dinimizce sadece şehitler yıkanmamaktadır (Altun, 2004: 328-329).

Derinkuyu'da ölümün ardında yıkama işlemi ile ilgili yapılan uygulama ve inanışlar şunlardır:

Ölen kişi erkekse köyün imamı yıkarken, kadın ise köyde bu işi sürekli yapan bir kadın tarafından yıkanmaktadır. (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölü önceden bahçede yıkanır. Ama şimdi caminin altında gasılhane denilen yerde yıkanır (KK: 29).

Ölen kişinin takma dişi varsa çıkarılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölen kişinin tırnağı kesilmez, vücudunda herhangi bir temizlik (yıkamadan hariç) yapılmaz. Sadece takma dişi varsa o çıkarılır (KK: 29, 39, 45).

Ölü yıkanırken ağızına su giderse çabuk çürüyeceğine inanılır (KK: 29).

Yıkanan sudan artarsa ölünün yattığı nevresim ve kıyafetleri de yıkanır (KK: 29, 78).

Ölünün yıkandığı su artarsa rastgele dökülmez. Bu su rastgele dökülürse ölünün yayılacağına inanılır (KK: 24, 33, 37, 78, 99).

Cenazenin yıkandığı su ile kırk basan çocuklar yıkanır (KK: 24, 33, 37, 78, 99).

Ölünün yıkandığı su artarsa ağaç veya çiçek diplerine dökülür (KK: 24, 33, 37, 78, 99).

2.1.3.2.2. Kefenleme

Ölünün gömülmeye hazırlanmasında yapılan ikinci işlem “kefenlenme” dir. İslam inancına göre yapılan kefenlemede kefenin rengi beyazdır (Örne, 1977: 216-217).

Sivas’ta cenaze yıkandıktan sonra; teneşirin sağ tarafına tabut getirilir. Tabutun içine uçları dışarı sarkan üç büyük bohça veya çarşaf; başa, ortaya ve ayak ucuna gelecek şekilde serilir. Üstüne de kefenin alt parçası serilir. Ölen kişiye, “kıyamet gömleği” ya da “yakasız gömlek” denilen bir buçuk metre patiska giydirilip tabutun içine yatırılır. Patiskanın ortası oyularak ölünün başından geçirilir. Bezin yarısı cenazenin altına, yarısı da üzerine doğru yayılır, dizlerinin altına kadar gelir. Ölü kadınsa başı tülbentle bağlanır, ağız kısmında yeşil bezden yaşmağı olur. Ölü erkekse başında takke olur. Üçüncü parça ise ölünün üzerine örtülür. Kefenin üst parçası da sarılarak kefen iki uçtan bağlanır. Kadınların başına, avuçlarının içine, ayaklarına kına konulurken göz çukurlarına, burun deliklerine, kulaklarına kâfur, çörek otu konarak mezardaki haşaratın uzaklaşması sağlanır.

Kefen örtölüp kefenden bir parça kuşak yapılarak ölünün beline bağlanır. Uzun yırtılmış olan patiska ile baş ve ayakularından sıkıca bağlanır. Ölü kadın ise gömölürken gözükmemesi için tabuta konulunca üzerine bir çarşaf daha örtölür. Hoca üç kere “Selâmünkavlen mirrabbirrahîm” der. “Elveda, yalan dünya, elveda!” sözleriyle tabut kapatılır. Ölü bezin uçlarından tutularak mezara indirilir (Üçer, 2002: 511).

Erkek kefeni izar, nifafe, Kamis olmak üzere üç parçadır. Kefen ölünün boyu ölçölerek bir karış fazla olmak üzere parçalar halinde kesilip hazırlanır. Boy ölçerken en uzun parça olan izar ve uzun bir parça daha çıkarıldıktan sonra gömlek çıkarılmaktadır. Bezin fazlalık kısmı ise baş tarafına katlanır. Baş ve ayaklar kefenin dışından bağlanmaktadır. Cenaze mezara konulurken kolaylık olması açısından bezin kenarından alınan şeritlerle, baş, bel ve ayak taraflarına tutulacak yer yapılmaktadır. Kadın kefeni ise iki çadır, bir gömlek, bir göğüs bezi, hülle donu, başörtü, bel kuşağı olmak üzere yedi parçadan oluşmaktadır. Kadın ölüler kefenlenirken göğüs bezi serilir ve gömlek giydirilir. Soldan adır bezi örtölür, sağıdan diğerk taraf da üste kapatılır. Toz kına ellere, ayaklara, diz kapaklarına, dirseklere, koltuk altına pamuk yardımıyla dökölür ve ölünün başına yakılır. Ölünün kafasına başörtü sarılır. İkinci adır soldan örtölür, sağı üstüne kapatılır, bel kuşağı bele sarılır. Kefenin kenarından bezin kenar şeridi çıkarılarak, ölünün baş ve ayak kısmından bu iple bağlanır, ölü tabuta konulur. Ölü tabuta temiz, kullanılmamış bir battaniye ya da kilimle konulur. Tabuta yerleşirmede kullanılan bu kilim ya da battaniye daha sonra camiye bırakılır (Altun, 2004: 330-331).

Derinkuyu’da kefenleme ile ilgili yapılan işlemler şunlardır:

Kefenleme İslami usule göre yapılmaktadır. Kefene zenzem ya da reyhan serpilir (KK: 29, 39, 45).

Kişi ölmeden önce kefenini, havlusunu, sabununu hazırlar (KK: 29, 39).

Kefen parası hazırlama geleneğı vardır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölen kişinin kefeni yoksa camiden temin edilir (KK: 29).

Ölen kişi fakir ise kefeni komşular tarafında alınır (KK: 39).

Ölen kişi ufak çocuk ise tabuta konulmaz. Mezara seccadeye sarılıp götürülür (KK: 29).

Ölen kişinin çenesi bağlanır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölünün parmak aralarına, diz kapağına, alnına pamuk konulur (KK: 39, 78, 99).

Diz kapağına pamuk konulma sebebi, namaz kılariken dizinin yere gelince ağrıması içindir (KK: 39).

2.1.3.2.3. Cenazenin Taşınması

Ölünün kefenlenip içine konularak taşındığı sandığa “tabut” denir. Tabutun malzemesi genellikle ağaçken bazen de maden ya da tenekeden oluşan tabutları da görmekteyiz. Tabutun üzerine örtülün örtü; ölü evinden, komşulardan ya da camiden alınır. Çoğunlukla yeşil renkli, üzerinde Arapça dualar yazılı olan kimi zaman da Hac’dan getirilen bu örtüye farklı adlar verilir: Kabe örtüsü, tabut örtüsü, cenaze örtüsü, sal örtüsü bu isimlendirmelerden bazılarıdır. Bu örtü yerine tabutun üzerine bazen de halı, kilim, battaniye, kumaş da örtülür. Ölen kişinin vasiyetiyle bu örtülerin camilere bağışlandığı da görülmektedir. Tabutun üzerine ölen kişinin cinsiyetini, yaşını, mesleğini belirtmek için eşyaları da konulur (Örnek, 1977: 218).

Tekrar bir ölüm olayı olmaması için tabutu ilk olarak ihtiyarlar taşır. Tabutu üç kez kaldırıp indirir ve yedi adım yürürler. Daha sonra tabutu ölen kişinin yakınları kaldırır (Açık, 2004: 145).

İslam dininde ölen kişinin öbür dünyaya kul hakkıyla gitmemesi önemlidir. Bu yüzden ölen kişinin evinin önünde ve cenaze namazından önce helalleşme yapılarak ölen kişi için helallik alınır (Altun, 2004: 332).

Derinkuyu’da cenazenin taşınması ile ilgili yapılan işlemler şunlardır:

Bir cenaze varsa tabutunu taşımak sevaptır. Cenazenin sıra ile taşınması gerekir. Her isteyen taşınması için bu önemlidir (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95, 99).

Taşıma sırasında tabut en önde gider. Cenazeye katılanlar arkadan gider (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Mezarlığa önce tabutun girmesine dikkat edilir. Defin işlemi yapıldıktan sonra mezarlıktan da en son tabut çıkarılır (KK: 24, 33, 37, 78, 99).

Tabutun hafifliği kişinin günahlarının az olmasına yorulur (KK: 24, 33, 37, 78).

2.1.3.2.4. Ölünün Gömülmesi

Cenaze mezarlığa omuzlarda götürülür. Cenazeyi en yakınlarından üç kişi mezara indirirken diğer kişiler mezarın başında ayakta bekler. Cenaze erkekse herkes cenazeyi mezara indirir; cenaze kadınsa nikah düşmeyen kişiler cenazeyi mezara indirir. Kadın öldükten sonra eşi bile artık haram sayıldığından cenazesini o indiremez. Ölen kişi eşyaları ile gömülmez. Ölünün başı batıya, yüzü kibleye dönük, ayakları ise doğuya gelecek şekilde mezara yerleştirilir. Cenaze sağ tarafına yatacak şekilde olması için toprakla desteklenerek gömülmektedir. Tahtalar dizilen cenazenin üstüne toprağı isteyen kişiler atmaktadır. Mezara toprak atmak ve mezar başında dua etmek sevap sayılır. Cenaze kadın da olsa tahtalar dizildiği için erkekler de artık toprak atabilmektedir. Toprak atılan küreğin elden ele alınmamasına dikkat edilir (Altun, 2004: 338-339).

Küreği birbirinin elinden almama; Erzurum, Kars, Ağrı ve Van'da da görülmektedir. Cenaze mezara yerleştirildikten sonra kürekle toprak atarak kapatan kişilerden biri küreği yere koymadan diğeri o küreği almaz (Kalafat, 2007: 339).

Hakkari'de ölen kişi mezara defnedildiğinde oradaki çocuklara şeker dağıtılır. Orada bulunan ihtiyaç sahiplerine yiyecek, şeker dağıtmak ve mezarın üstüne buğday veya şeker serpmek ölen kişilerin ruhlarına dağıtılan birer saçı olarak kabul edilir (Kalafat, 2005: 208).

Sivas'ta kadınların tabutunun üzerine örtü, yazma, gelinlik konulur. Kadınlar camiye ve mezarlığa gitmezler. Ölen kadınsa bazı yörelerde namahrem olması sebebiyle kocası mezara indiremezken Hakkari'de oğlu ya da kocası, erkek kardeşi mezara indirebilir. Cenazenin yüzüne konulan tahtaya leh tahtası denilir. Bu tahta kapatıldıktan sonra toprak atılır. Yâsin, Tebâreke, İhlas, Felak, Nas ve Fatiha

Sureleri okunur. Bunlar okunup dua edildikten sonra hoca tarafından mezarın başında talkın verilir. Cenazeye katılanlar, ölen kişinin yakınlarına taziye verirler. Kabire su döken çocuklara para verilir. Buna “alt üst parası” denir. Mezarlıkta bulunan ihtiyaç sahibi olan kişilere de sadaka verilir (Üçer, 2002: 512).

İslamiyet’te ölünün eşyalarıyla gömülmesi görülmezken Tunceli yöresinde ölüyle birlikte onun eşyalarının da gömüldüğünü, ayrıca mezara yatak, yorgan gibi eşyaların koyulduğunu görmekteyiz. Bu, ölen kişinin gittiği yerde bunlara ihtiyaç duyacağı düşüncesinden gelmektedir (Kalafat, 2005: 203).

Harput’ ta cenazenin defnedildiği ilk günün akşamı yırtıcı hayvanların mezarı eşmemesi için mezar başında ateş yakılır (Araz, 1995: 124).

Samsun yöresinde cenaze defnedilirken boş olan tabut başka bir ölüm olmasın düşüncesiyle ters çevrilir. Cenazeye toprak atılırken kişinin en az üç kürek toprak atmasına dikkat edilir. Bu yörede de kürek elden ele verilmez. Kişiler küreği yerden alır (Şişman, 2002: 464).

Aydın’da cenazenin gömüldüğü gün “Toprak Mevlidi” adı verilen mevlit okutulur. Toprağa ilk kazmayı vuran kişiye de hediye verilir. İzmir Menemen’de cenaze gömülürken mezardan kemik çıkması durumunda kemik mezarın ayakucuna gömülerek üzerine para atılır. Kırşehir’de mezarı satın alma inancı vardır. Kabre atılan paralarla kabir satın alınarak ölünün rahat edeceği düşünülür. Ayrıca Kırşehir’de ölünün ağzına Akik Taşı konularak hesaba çekildiğinde rahat olacağına, sorgusunun kolay geçeceğine inanılır. Ankara Bâlâ’da ölünün doğduğu evden toprak alınıp kefenin üstüne atılması halinde azap çekmeyeceğine inanılır. Yine bu yörede de kürek yere konularak verilir. Edirne’de ise kürek elden ele verilirse alan kişinin de öleceğine inanılır. Bolu’da cenaze gömülürken, cenaze yakınları tarafından kabre elle toprak atılır (Kalafat, 1996: 25-26).

Derinkuyu’da ölünün gömülmesi ile ilgili yapılan işlemler şunlardır:

Ölen kişi köy mezarlığına gömülmektedir. Gömülme işlemi İslami usullere göre yapılır.

Ölen bebek ise, cenaze namazı olmadan gömülür (KK: 36). Çünkü onun melek olduğuna, günahsız olduğuna inanılır.

Ölü mezarlığa gitmeden mezar yeri hazırlanır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95, 99, 100, 101).

Ölen evli bir kadınsa zorda kalmadıkça eşi kabre konarken yaklaşmaz. Daha çok ağabeyi, kardeşi veya babası kadını mezara yerleştirir (KK: 24, 33, 37, 78, 99).

Mezara konan ölünün üzeri tahta ile örtülür. Eskiden tahtanın üzerine ot veya hasır da serilirdi. Tahtaların üzerinden de toprak atılmaktadır. Toprak atmak sevap olarak görülür (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95, 101).

Ölünün gömülmesi sırasında mezara toprak atmak için kullanılan kürekler elden ele verilmez. Verilirse uğursuzluk olacağı düşünülür (KK: 24, 27, 33, 37, 78, 99).

Gömülme sırasında imam Kur'an-ı Kerim okur. Gömülme işleminden sonra imam bir süre daha mezarın başında bekler (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Derinkuyu'da ölünün gömülmesi İslami ölçüler dikkate alınarak yapılmaktadır. Bunun yanında geleneksel kültürden gelen uygulamaları da görmek mümkündür.

2.1.3.4. Belli Günler, Ölü Yemeği

Ölen kişiler belirli günlerde birtakım uygulamalar yapılarak yad edilmektedir. Ölen kişinin kırkıncı, elli ikinci günlerinde ve ölümünün yıl dönümünde yemekler verilmekte, ölünün ruhu için Kur'an-ı Kerimler okunmakta ve dua edilmektedir. Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Birtakım sayılarla anılan bu günler, bu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel özelliklerden ötürü önemsenmişlerdir. Sayılarla ifade edilen bu günler her toplumun halk kültüründe önemlidir (Örnek, 1977: 220).

Eski Türklerde cenaze törenlerinde büyük at yarışları ve “ölü aşı” denen yemekler verilirdi (Ögel, 2001:85). Bu yemeğe Türkler “yuğ basan” adını vermiştir (Turan, 2000: 178).

Yakını ölen kişi, üçüncü veya yedinci günü halkı yemek hazırlayarak davet ederdi. Göktürk kitabelerinde buna “yuy” denilirken günümüzde ise buna “kırk hayrı” denilir (Eröz, 1996:100).

Divanü Lügat-it Türk'te de ölü aşı; yoğ ve yoglamak tabiriyle geçmektedir. Yoğ; “ölü gömüldükten sonra, üç veya yedi güne kadar verilen yemek” iken yoglamak ise “ölü için yemek vermek” (Divanü Lügat-it Türk Tercümesi, 1998: 143-309) demektir.

Kültürümüzde ölümle ilgili belli günlerde yapılan uygulamalar, inanç ve inanışlar şunlardır:

Üçünde; Muş, Çorum, Amasya'da kurban kesilir; Çorum, Kars, Kayseri ve İçel'de yemek verilir; Sakarya, Çorum, Kars, Mardin ve İçel'de Kur'an-ı Kerim okutulur; Malatya, Muş, Bayburt ve Kayseri'de helva yapılır; Gaziantep, Bayburt ve Muş'ta mezar ziyaret edilir. Yedisinde Kütahya'da kurban kesilir; Sinop, Çorum, Sakarya, Hatay, Adana ve Amasya'da yemek verilir; Ankara, Hatay, Iğdır, Gaziantep, Tekirdağ ve İçel'de helva yapılır; Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ ve Kütahya'da Kur'an-ı Kerim okutulur. Kırkında Bayburt, Tokat, Aksaray, Amasya ve Kütahya'da kurban kesilir; Sinop, Muş, Elazığ, Artvin, Çorum, Hatay, Adana, Kayseri, İzmir, Gaziantep, İçel, Balıkesir ve Eskişehir'de yemek verilir; Tokat, Erzurum, Kırşehir ve Niğde'de helva yapılır; Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya, Kastamonu, Giresun, Afyon, Bitlis ve Balıkesir'de Kur'an-ı Kerim okutulur. Elli ikisinde Kütahya'da kurban kesilir; Sinop, Elazığ, Artvin, Çorum, Hatay, Sakarya, İzmir, Gaziantep ve İçel'de yemek verilir; Elazığ ve Kayseri'de helva yapılır; Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya, Kastamonu, Giresun, Afyon, Bitlis ve Balıkesir'de Kur'an-ı Kerim okutulur (Çağlayan, 1997: 92-95).

Sivas'ta ölü evi için helva yapılır. Komşular ve yakın akrabalar ölü evine yemek yapıp götürür. Bu yemeğe “ölü canı görmek” denilir. Bu yemeklerin sevabı, yemeği yapan ailenin ölülerinin canına değer, denir. Yemek yapamayan kişiler ise börek ya da tatlı getirir. Sivas'ta yakını ölen kişiye “yoklatma” adı verilen ziyaret yapılır. Bu ziyarette kişiye hediye götürülür. Ölümünden başka doğumda, sünnette, askere gitmede, evlenmede de yoklatma yapılma adeti vardır (Üçer, 2002: 513).

Samsun yöresinde cuma gecesi ateşte helva kavrulur, ruhların rahat gelmesi için tütsü yapılır. Ruhun ziyarete geleceği inancıyla cenazenin yıkandığı yerde üç ile kırk gün arasında ışık yakılır. Cenazeden sonra helva ve ekmek dağıtılmasına “canlık” denir. Dağıtan bu şeyler ölünün ruhuna şefaathçi olur. Mezara şişe ile su konulur. Bu su da ölüye rahmet olur (Şişman, 2002: 463).

Afyon’un Bayat’ta ölümün ilk akşamı, üçüncü, yedinci ve kırkinci akşamı yemek verilir. Buna “Ölü Aşı” denilir. Bu yemekte ölen kişinin yaptığı iyi işler ve iyilikleri konuşulur. Kur’an-ı Kerim okunarak dualar edilir (Aydın, 2001: 37).

Derinkuyu’da belli günler ve ölü yemeği ile ilgili uygulamalar şunlardır:

Mevlid cenazeden 3 gün, 7 gün sonra ya da istenildiği zaman okutulur (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Bayramda yaşlı aileye ziyaret olur. Ziyarete ölümünün ilk günü gibi üzüntü olur (KK: 29, 78, 99).

Mezardan gelince ev halkına yemek verilir (KK: 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölü evinde bir süre yemek pişirilmez. Komşuların getirdiği yemekler yenilir (KK: 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölü evine komşular ve yakın akrabalar tarafından üç gün yemek götürülür. Dördüncü gün cenaze evinde yemek pişirilir (KK: 4).

Ölü evinde önceden pilav, et verilirken şimdi pide verilmektedir (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölen kişinin yakınlarına komşular evinde yemek verir (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölen kişinin evine taziye ziyaretinde; çay, şeker, yağ götürülür (KK: 29, 33, 78, 91, 101).

Derinkuyu’da cenaze ile ilgili bütün işlemlerde komşular arasında oldukça yüksek düzeyde yardımlaşma dikkat çekmektedir. Ölü yemeği ile ilgili adetlerde

hem inanç boyutunda hem de maddi kültür boyutunda değişiklikler meydana geldiği görülmektedir.

2.1.3.5. Devir- Iskat

Ölen bir kişinin sağlığında yerine getiremediği farzları ve yeminleri için ihtiyaç sahiplerine para vermeye “ıskat” denir (Artun, 2005: 178).

Ölenlerin bazı sebeplerle yerine getiremediği ibadetleri; tutamadığı orucu, kılamadığı namazı ve yerine getiremediği yeminleri için yakınları fidye vererek ödemeye çalışır. Söz konusu olan bu fidye ibadetlerin yerine geçmesi için yapılan nakdî ve aynî ödemelerdir. Devir ise bu ödemede geliştirilen yöntemdir. Bu işlem hem ölen kişinin öbür dünyada borçsuz olmasını sağlayıp yakınlarını psikolojik olarak rahatlatırken hem de ihtiyaç sahiplerine verilen fidyeler ile gelirin el değiştirip toplumsal paylaşım sağlanır (Ercan, 2002: 199).

Devir ve ıskat ölümden sonra bir hayatın var olduğuna inanıldığından dolayı ortaya çıkan bir ritüeldir. Ölen kişinin yakınları tarafından ölenin borçlarından kurtulması, arınması için yerine getirilir (Ersoy, 2002: 96).

Kişi ölmeden evvel, öldükten sonra malının mülkünün bir kısmının “ıskat-ı salat” için ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını vasiyet edebilir. Vasiyet olmasa da ıskat-ı salat yapılması caizdir. Kuran’da ve hadislerde yer almasa da fıkıhçıların bu uygulama ile ölen kişinin günahlarının bağışlanacağını düşünmesinden ötürü devir ve ıskat Müslümanlar arasında gelenek haline dönüşmüştür. Ölünün, yerine getiremediği kılamadığı her vakit namazının karşılığında bir veyahut bir kaç yoksula “fitre” (bir günlük yiyecek tutarı) verilir. Eğer ölen kişinin malı mülkü kılamadığı bütün namaz vakitlerinin tutarını karşılamıyorsa eldeki malın tutarı kadar para veyahut altın (ıskat akçesi) en fazla on yoksulun katılacağı “devir işlemi” ile elden ele gezdirilir ve bu işlem bütün mallarının karşılığı “ıskat” tutarına ulaşıncaya kadar devam ettirilir. Devir işlemi sonucunda ölen kişinin bağışlanması için dua edilir ve “ıskat akçesi” devire katılan yoksullar arasında paylaştırılır (Büyük Larousse, 1992: 5492).

Derinkuyu’da devir ve ıskat ile ilgili yapılan işlemler şunlardır:

Kişi öldükten sonra hayattayken yerine getiremediği ibadetler için ıskat verilir (KK: 29).

Iskat ölen kişinin evlatları tarafından verilir (KK: 33, 37, 45, 78).

10 çerik buğday parası kadar para dağıtılır (KK: 45).

Kişi öldükten sonra tesbih alınıp elden ele dağıtılır. “Borcunu ödüyor musun, borcunu yükleniyor musun?” denilir. Buna devir kepiri (ıskat) denir. Eğer ıskat verilmezse “Ölü, yerinde ıskatsız yatıyor.” denir (KK: 29, 78, 99).

Derinkuyu’da devir ve ıskatla ilgili yapılan uygulamalar yöre halkının ölümden sonra da hayatın var olduğuna inandığının kanıtıdır. Ölen kişinin ruhunun huzura kavuşması için bu işlemlerin yapılması gerekmektedir.

2.1.3.6. Ölünün Eşyaları

Ölen kişinin eşyalarıyla ilgili birtakım işlemler yapılmaktadır. Ölen kişinin eşyalarına birçok yerde “soyka” denilmektedir. Soyka denilen; giysi, çamaşır, yatak çarşafı gibi eşyalar yıkanıp arındırıldıktan sonra ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Sadece bir simge anlamında bir arındırma da olabilen su serpmeye, dışarıda ayazlandırma gibi uygulamalarda asıl amaç ölünün, eşyasını kullananlara zarar vermemesi içindir (Boratav, 1984: 200).

İslamiyet öncesi Türk topluluklarından Göktürklerin ve Oğuzlar ölen kişiyi defnederken ona ceket giydirip kuşak kuşandırır ve yayını yanına koyup eline kadeh koyarlardı. Ölen kişinin servetine göre at kesip yerler; atların da derilerini ayaklarını ve kuyruklarını sırtlara asarak “Bu onun atıdır, bununla cennete gider.” diyerek ölen kişinin mezarının üstüne koyarlardı. Ölen kişinin öldürdüğü düşmanlarının temsili suretleri de yapılarak “Bunlar uşaklarıdır, cennette ona hizmet ederler” diyerek mezarın üstüne koyarlardı (İnan, 2006: 178).

Aydın’da da ölen kişilerin eşyaları ölen kişinin hayrı için ihtiyaç sahiplerine verilir. Giysileri akrabaları tarafından kullanılmaz (Kalafat, 1996: 30).

Sivas'ta ölen kişinin ayakkabıları “darlığı gitsin” diye bir fakire verilirken ölen kişi evin reisi ise şapkası verilmez. Şapkasının verilmesi halinde evin dağılacağı inancı vardır (Üçer, 2002: 510).

Harput' ta ruhun evi bastığı düşünülen ağırlığından, sıkıntısından kurtulmak için cenaze evden çıktıktan sonra yabancı birisine; bir tas yoğurt, bir kaşık ve ölen kişinin en son giymiş olduğu ayakkabıları verilir. Öd ağacı ve buhur yakılarak ev tütsülenerek ölen kişinin ruhu da memnun edilir ve unutulmadığı gösterilmiş olur. Ölen kişinin kıyafetleri hemen verilerek ruhun evle bağı kesilir (Araz, 1995: 121).

Derinkuyu'da ölünün eşyaları ile ilgili yapılan uygulama ve inanışlar şu şekilde sıralanabilir:

Ölünün kıyafetleri ya atılır ya yakılır (KK: 29).

Hatıra amaçlı almak isteyen olabilir diye ölen kişinin eşyaları öncelikle yakınlarına önerilir. (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Kıyafetler genellikle ihtiyaç sahiplerine verilir (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Derinkuyu'da ölen kişinin eşyalarının çoğunlukla ihtiyaç sahiplerine verilmesi, alan kişilerin hayır duası ederek ölen kişinin ruhuna göndermesi amaçlıdır. Böylelikle hem ihtiyaç sahipleri sosyal bir dayanışma ile desteklenmekte hem de ölen kişinin yakınları daha huzurlu olmaktadır.

2.1.3.7. Ruhla İlgili İnanmalar

Animizm doğadaki canlı cansız her şeyin ruhu olduğuna ve insanoğlunun belli yöntemlerle bu ruhlarla ilişki kurabilmesidir (Altun, 2004: 346).

Ruhun bedenden ayrılması ile kişi artık ölür, yaşam gücünü kaybeder. Bu sebeple ruh, kişiye yaşam gücü veren cevher olarak nitelendirilir. Ruh bedenden ayrıldıktan sonra ölünün arkasından birtakım işlemler yapılmaktadır (Ercan, 2002: 200). Eski Türklerde ölenlerin ruhlarının akrabaları için tehlikeli arz ettiğine

inanmaktadır. Olası tehlikeleri engellemek için de büyük cenaze törenleri yapılırdı (Gökalp, 1991: 179).

Hakkârî’de başsağlığında ölü evine gidilmez. Ölü evi yerine yakın komşulara gidilip yedi ev dolaşılır. Bunun sebebi ise kötü ruhu şaşırtıp insanların ruhunu alan iyeyi kandırma, bir daha ölüm olmaması düşüncesidir. Cizre’de başsağlığı için eve gitmek iyi sayılmaz, eve gidilirse kötü bir şey olacağına inanılır. Taziyeler camide kabul edilir. Rize Taşköprü’de ölen kişinin yakınları tarafından taziyeye gelen kadınlara birer başörtüsü ve cenneti aydınlık olsun; erkeklere mendil, yaşlılara da havlu verilir (Çağlayan, 1997: 98).

Türklerin bazı inanç, inanış ve uygulamaları İslamiyet’i kabul ettikten sonra da İslami usullere uygun olarak şekil değiştirip devam etmiştir. Ata Kültü de bunlardan biridir. Ölen kişilerin arkasından onların ruhu için hayır yapılır. Cuma akşamları helva kavrulup komşulara verilir. Ata ruhlarının da evleri ziyaret ederek onların hayır veya şerle uğraştıklarının gözlemlendiğine inanılır (Salih ve Kalafat, 2000: 45).

Sivas’ta; ölünün üzerindeki kıyafetler “Ölüye sıkıntı verir” inancıyla hemen çıkarılıp yıkanır. Eğer yıkama olanağı olmazsa ölünün yüreğine ferahlık olsun diye, kıyafetlerine çarşafına su serpilir. Ölünün yıkanacağı suyun içine gülhatmi denilen sevap olacağına inanılan cennet çiçeği konur. Hayatta olan birine “Allah rahmet etsin” denilirse o kişinin ömrünün uzayacağına inanılır (Üçer, 2002: 514).

Derinkuyu’da ölen kişi ne kadar beklerse o kadar azap çekeceği inancı vardır. Bu yüzden ölü hemen gömülür (KK: 39, 78).

Ölü gömüldükten sonra ölünün korkmaması için hoca bir süre mezarlıkta ölünün başında bekler (Bkz. s. 134).

Kişi öldüğü gün hatim duası yapılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 95).

Ölü mahşerde namaz kılacağı inancıyla kibleye çevrilmektedir (Bkz. s. 133).

Ölen kişinin evinde ölümden sonra bir süre lambalar açık bırakılır. Ölen kişinin ruhunun evini ziyarete geleceği ve yolu kolay bulması amaçlanmaktadır.

Özellikle de perşembe günleri ölen kişinin evini ziyarete geleceğine inanılır (KK: 29, 78, 99).

Derinkuyu’da ölen kişinin ruhunun huzura kavuşması amacı ile birçok uygulama yapılmaktadır. Evde ışık yakmak, ölen kişinin ruhu için hayır hasenat yapmak, sadaka vermek gibi uygulamalar da bulunmaktadır.

2.1.3.8. Yas Tutma- Ağıt Söyleme

Yas, Bir kişinin vefat eden bir yakınının ardından duyduğu acı ve üzüntüyü birtakım sözlerle ifade etmesidir. Yas belli bir süre ile sınırlandırılmamakla birlikte en çok görülen yas süresi kırk rakamının dinsel ve büyüsel özelliği ile bağlantılı olarak kırktır (Örnek, 1977: 222-223).

Türklerin için yas tutma adetinin çok eskilerden geldiği bilinmektedir. Bu yas adetleri; yaka bağır yırtarak yüksek sesle ağlama, belli bir süre yas tutma, yas sürecinde gezmeye gitmeme, eğlenmeme, tıraş olmama, yıkanmama, süslenmeme, nişan düğün gibi merasimleri ötelemedir (Ercan, 2002: 215).

Derinkuyu’da yas tutma- ağıt söyleme ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Yas tutma süresi ölen kişinin yaşına göre değişiklik göstermektedir. Ölen kişi yaşlı ise yas kısa sürer, gençse yas uzun sürer. Yas tutan kişiler siyah kıyafet giyerler, beyaz başörtüsü örtmezler ve güllü dallı, renkli kıyafetler giymezler, giyerlerse toplum tarafından yadırganırlar. Önceden yas tutan kişiler kıyafetlerini kazanda kaynatıp siyaha boyarlardı. Ağıt yakma geleneği günümüzde de devam etmektedir. Önceden senelerce yakılan ağıt günümüzde kısa bir zaman yakıldıktan sonra kalkmaktadır. (Bkz. s. 134-135)

Ağıtın iyi sayılmama nedenlerinden biri de Peygamber Efendimiz miraca çıkarken insan görmüş, eşek gibi anırıp köpek gibi uluyormuş. Cebrail’ e sormuş. O da yakınlarını kaybedenler demiş (KK: 39).

Bir yas göstergesi olarak kişi öldüğü zaman yakınlarının evinde televizyon açılmazdı. Komşular da bir süre televizyon açmaz, açarlarsa da gizli izlerlerdi (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 49, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 92, 95).

Derinkuyu’da yas tutma ile özdeş olarak ağıt söyleme geleneği de bulunmaktadır. Ağıt söyleme ayrılık, ölüm gurbet ve sevda üzerine gerçekleşmektedir. Ölüm üzerine Derinkuyu’da yakılan ağıtlar şunlardır:

Bir mektup yazdım da aklı karalı

Satırında da karalı haber sıralı

Zaten validemin bağı yaralı

Hatıra resmine baktım ağladım

Aldım ele kâğıt ile kalemi

Kalpdeki yarama sürdüm merhemi

Anneme babama benden selamı

Sağlık haberimi götür mektubat (KK: 15).

Annem annem dertlerimi kime dökeyim annem

Sana gelir dökerdim dertlerimi annem

Öksüzler atasıydın annem

Duvarlar binasıydın annem

Yiğidime de selamlar söyle annem

Nörüyor diye sorarsa beni annem

Evlerinde dolanıyor de annem

Kızlarını gelin etti oğlanlarını everiyor de annem (KK: 66).

Kalkın anam kalkın lambayı yakın

Ananızdan akan al kana bakın

Söyle doktor söyle ölecek miyim

Ölmeden sılamı görececek miyim (KK: 78).

Yüce dağ başında yayılır yılan

Yitirmiş eşini hanesi viran

Yüce dağ başında kar bölük bölük

Yaktın ciğerimi nazlı yar delik (KK: 78).

Ah ciğerim abam abam

Adağında budağında

Kan kalmamış dudağında

Bugün ben ağıamı gördüm

Azrail yedeğinde

Ah ciğerim abam abam (KK: 78).

Koyun gelir yata yata

Çamurlara bata bata

Gelin Ayşam suya gitmiş

Yanındaki kuzuynan

Koyunlar gelir meleşir

Elim ayam dolaşır

Gelin Ayşam gitti gelmez

Odasında lamba yanmaz

Kırk gün oldu gelin Ayşam

Kızılırmak yuttu ...

Dar sokaktan geçemedim

Acı şarap içemedim

Kayınpeder çok namussuz

Namus edip geçemedim

Eymeğinen eymeğinen

İnci sedef düğmeynen

Adam kendini sele mi atar

Kayınpeder döğmeynen

Erciyes'ten kar geliyor

Döndüm baktım yar geliyor

İndim ırmağın kenarına

Ölüm bana zor geliyor

Kara çadırlar kuruldu

İçinde demler sürüldü

Ağlama sevdiğim Ayşam

Kayınpederin vuruldu (KK: 26).

Adağında budağında

Kan kalmamış dudağında

Bugün ben babamın gördüm

Azrail yedeğinde

Sarı leyleğin sarısı

Ne durun gardaş garısı

Gardaş garısı eller gibi

Gözüm yaşı seller gibi (KK: 68).

Çıkamadım şu dağları dikine

Elim yüreğimde vardım hekime

Önüme koydular canlı makine

Doktor bey yakışmaz bana bu verem

Hekim bey yakışmaz bana bu verem (KK: 68).

Ocak yaktığımız taşlar

Gölgelendiğimiz ağaçlar

Hakkınızı helal edin

Konuştığımız arkadaşlar (KK: 13).

Yas geleneğinin var olduğu görülmektedir. Yasla beraber halk edebiyatının önemli bir türü olan ağı söyleme geleneği de yörede devam etmektedir.

2.1.3.9. Mezarlıklar, Mezar Ziyaretleri

Kültürümüzde mezarlıklar kutsal kabul edildiğinden mezarlık ziyaretleri de önemli görülmektedir. Peygamber sünneti olarak da görülen mezarlık ziyareti bize bu dünyanın faniliğini anlatması açısından önemlidir. Hz. Muhammed'in "Kabirleri ziyaret ediniz, çünkü oralar size ahireti hatırlatır." demiştir (Ercan, 2002: 214).

Yozgat yöresinde kadınlar mezarlık ziyaretini arife günü, erkekler ise bayram namazı sonrası yapar. Bayram namazı çıkışı erkeklerden sonra kadınların topluca ziyarete gittikleri de olur. Bazen de bayram günü öğleden sonra mezarlık ziyareti

olur. Mezarlık ziyaretinde Kuran-ı Kerim, su, fidan götürülür. Ayrıca hayır için lokum, helva, bisküvi de dağıtılır (Uslu, 1997: 141).

Adana Kadirli’de bayramlarda mezar ziyaretine gidildiğinde çocukların alması için şeker bırakılır (Yardımcı, 1993: 553).

Derinkuyu’da mezarlıklar ve mezar ziyaretleri ile ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

Kişi gömüldükten sonraki sabah mezar ziyareti yapılır (KK: 29).

Mezar ziyaretleri perşembe ve cuma günleri, kandillerde ve bayramlarda yapılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 49, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 92, 95).

Mezar ziyareti Arife günü yapılır, hoca dua okur (KK: 3, 41).

Mezar ziyareti bayramda ikindi namazından sonra yapılır (KK: 58).

Mezar ziyareti bayram namazı kılındıktan sonra yapılır. Bayramlaşma da mezarlıkta yapılır (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 49, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 85, 92, 95).

Güneyce Köyünde cami mezarlığın içindedir. Mezar ziyareti; ilk bayram günü öğle namazı kılındıktan sonra yapılır (KK: 25).

Hacı adayları hacca gitmeden mezar ziyareti yapar (KK: 3, 85, 96).

Mezar ziyareti her zaman yapılabilir (KK: 1, 2, 14, 29, 37, 38, 39, 45, 49, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 69, 73, 77, 79, 83, 92, 95).

Mezar ve mezarlıklarla ilgili İslamiyet öncesi inanç ve âdetlerin etkisi hâlâ hissedilmektedir. Derinkuyu’da mezar ziyaretleri ölümün ardından yıldönümüne kadar daha sık olmakla birlikte, cuma günleri, yıldönümünde ve özellikle bayramlarda toplu halde yapılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada insan hayatının önemli safhalarından olan “geçiş dönemleri” (doğum-evlenme-ölüm) Nevşehir ili Derinkuyu ilçesi halk kültüründeki pratikler esas alınarak alan araştırmasına dayalı olarak ele alınmıştır.

Çalışma konusu olan “geçiş” dönemleri, öncesi, sırası ve sonrası düzeninde ele alınmış, her konu hakkında Türk dünyasından örnekler verilerek konu pekiştirmeye çalışılmış, daha sonra araştırma alanından elde edilen veriler gruplandırılarak aktarılmıştır.

Derinkuyu’da doğumla ilgili inanış ve âdetleri oldukça zengindir. Doğumla ilgili inanış ve âdetlerin bu kadar yaygın olmasının, bütün Türk toplumlarında olduğu gibi çocuğa verilen önemden, çocuk sahibi olmayan kişilerin toplum içinde düştükleri zor durumdan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu durumdan kurtulmak ve çocuk sahibi olmak için insanlar, çeşitli pratiklere başvurmaktadır.

Doğum öncesi, sırası ve sonrasında görülen pek çok uygulama aslında sihri bir karakter taşır. Bunun için başvurulacak çareler, bir taraftan kısırlığa sebebiyet veren kötü ruhların zararlarını gidermeye, bunlardan uzaklaşmaya, diğer taraftan iyi ruhların yardımını almaya yöneliktir.

Kısırlığın giderilmesi için çeşitli halk hekimliği uygulamaları yapılmaktadır. Şifalı sular, rahim bölgesine yapılan uygulamalar, çeşitli bitkilerin karıştırılması ve gerek rahim bölgesine içten veya dıştan uygulanması, sıcak tamponların yapılması veya bel bölgesine bardak, yakı türü bilinen uygulamalardır.

Halk hekimliği uygulamalarından başka dinsel büyüsel nitelikli olan uygulamalar da yapılmaktadır. Bu kapsamda yatır ve türbe ziyareti, hocalara muska yazdırma, şifalı bilinen sulardan içme, şifalı kabul edilen bölgeleri ziyaret etme vb. pratikler yapılır.

Bu pratikler Geleneksel Türk Dininde kutsal yer-su, atalar kültü vb. inanışları hatırlatmakta, onların günümüzdeki yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk sahibi olabilmek için yapılan uygulamaların, kadın ekseninde şekillendiği görülmektedir. Doğum öncesi inanış ve uygulamalarda, doğacak çocukta olması gereken niteliklerle kadının bakması gereken varlıklar ve yemesi gereken yiyecekler arasında paralellik kurulmaktadır. Hamilelik döneminde aşermeden çeşitli korunma uygulamalarına, çocuğun cinsiyetinin tespitine kadar birçok konuda yine geleneğe dayalı pratiklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Araştırma sahamız olan Derinkuyu’da da gebe kadın çocuğunun güzel olması için bazı uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Çocuğun güzel olması için güzel çocuklara bakılır. Beyaz tenli, güzel ve gamzeli olması için ayva yenilir. Güzel olması ve ay gibi parlaması beyaz olması için aya bakılır. Çocuğun gözlerinin güzel olması için güzel gözlü kişilere bakılır, zeytin yenilir. Gebe kadın tarafından yıldız kayarken dua edilir.

Gebe kadın çocuğunun sağlıklı ve güzel olması için bazı kaçınımlarda bulunur. Bu kaçınımlardan bazıları şunlardır: Gebe kadın kiraz ve dalak yerse vücudunda benzer leke çıkacağına inanılır. Gebe kadın gül yerken vücudunda bir yer kaşınırsa orda gülün lekesinin çıkacağına inanılır. Çocuk çirkin olur düşüncesi ile gebeyken çirkin kişilere bakmaktan kaçınılır. Çocuğun çirkin olmaması için hayvanlara bakmaktan kaçınılır. Çocuğun yüzünün al al ve çilli olacağı düşüncesiyle balığa bakılmaz ve balık yenilmez. Gebe kadın tavşana bakmaz. Bakarsa çocuğun dudağının yarık olacağına inanılır. Gebe kadın çok konuşmaktan kaçınılır. Gebe kadın çok konuşursa çocuğunun da kendisi gibi geveze olacağına inanılır.

Derinkuyu’da da gebe kadın çocuğun cinsiyetinin tayini için yapılan uygulamalar şu şekildedir: Kadın; makasın üzerine oturur ise kız doğuracağı, bıçağın üzerine oturur ise erkek doğuracağı inancı vardır. Tatlı yer ise erkek; ekşi yer ise kız olacağına inanılır. Gebe kadın rüyasında ay görürse erkek çocuk, yarım ay görürse kız doğuracağına inanılır. Doğacak çocuk kız olursa gebe kadının kalçası büyür; oğlan olursa karnı töme (yuvarlak) olur. Doğacak çocuk erkek olursa kadının göbeği sivri olur. Çocuk anne karnında yukarıya doğru kımıldıyorsa erkek, yana doğru kımıldıyorsa kız olacak denir.

Derinkuyu’da da çocuğun göbeği ve eşi ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır: Kadının karnı sıvazlanarak eş düşürülür. Göbek kordonu 3-4 parmak

ölçölüp kesilir. Eşin düşmesi zorlanırsa süpürgeyle bastırılır. Çocuğun malcı olması için düşen göbek ahıra konur. Kız çocuklarının göbeği eve bağlı olması için avlunun eşğine; erkek çocuklarının göbeği ise dinine düşkün olması için camiye ya da meslek sahibi olması için okula gömülür.

Çocuğun göbeği ile ilgili uygulamalar diğer Türk topluluklarıyla aynı olmakla birlikte, bölge halkının çocuğun geleceği ile ilgili beklentileri zenginleşmiştir. Dindarlık, eve bağlılık gibi geleneksel beklentilere, sosyal ve ekonomik yaşantıdaki değişime paralel olarak eğitim, iyi bir meslek, zenginlik, fizikî güzellik gibi nispeten yeni beklentiler eklenmiştir.

Derinkuyu’da da lohusalıkla ilgili uygulamalar şunlardır: Doğum yapan kadına loğusa ya da emzikli denir. Loğusa ve çocuk 40 gün banyo yapmaz. Loğusaya içi ısınsın diye biberli pekmez verilir. Loğusaya ağrısının geçmesi için şekerli ılık su, sıcak çorba gibi şeyler içirilir. Loğusaya sütü çok olsun diye sıvı yiyecek içecek verilir. Loğusanın sütü gelmezse loğusaya inek sütü vb. de verilir. Sütün üzüntüden, korkudan kesildiğine inanılır. Loğusa ve bebek kırk gün dışarıya çıkmaz. Loğusa ve bebek kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz. Loğusa ve bebek yalnız bırakılır ise bebeği şeytanın çalacağına inanılır. Loğusa ve bebek yalnız bırakılır ise bebeği karabasanın çalacağına inanılır. Lohusa ve bebek yalnız bırakılır ise okuyup üflenip çıkılır. Regl döneminde olan bayanlar yeni doğum yapanın yanına gitmez. Loğusanın mezarının kırk gün açık olacağı inancı vardır. Loğusa ziyaretinde ekmek arası yumurta ya da kuru üzüm getirilir.

Doğum sonrası uygulanan inanış ve âdetlerde amaç, lohusanın eski sağlığına kavuşturulması, bebeğin ve annesinin nazar, cin çarpması vb. kötülüklerden korunması ve bebeğin gelecek hayatının düzenli, sağlıklı, mutlu ve başarılı olmasını sağlamaktır.

Derinkuyu’da alkarısına ve albastı hastalığına tedbir olarak birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Loğusa kadın ve bebek kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz. Al basmaması için bebeğin yanına; bıçak, ekmek, orak, demir parçası, makas, kırmızı bez vb. konulmaktadır. Al basması olunca ocaklı kişiden kıyafet getirilip lohusanın başucuna konulur. Al basan kişinin üstüne buğday ve kaz atarlar. Leğenin içine su konulur, kaz suda

çırpınıp kadına su sıçrattıkça kadın kendine gelince al basması geçer. Al basınca kolonya koklatılıp alın su ile silinir. Al basan kişinin iyileşmesi için dua okunur.

Derinkuyu’da da Kırk Basması ile ilgili yapılan uygulamalardan bazıları şunlardır: Kırklı kadınla çocuk dışarıya çıkmaz, mezarının 40 gün açık olacağı inancı vardır. Kırk çıkana kadar eve et sokulmaz. Kırkı çıkmadan dışarıya çıkmak zorunda kalırsa kundağa Kur’an-ı Kerim konulur. Kırkı çıkmadan ziyarete gidilirse kundağa ekmek konulur. Cenazeden gelen kişiler kırk basmaması için çocuğun yanına sokulmaz. Cenaze kırkı çıkmayan bebeğin evinin önünden geçerse çocuk kırk basacağı inancı ile uyutulmaz. İki yeni doğum yapan kişi yan yana gelirse iğne değiştirmeleri gerekir. Çocuğun bezi ve toprağı kırk basacağı inancı ile kırkı çıkana kadar dışarıya atılmaz. Kırklı çocuk aynaya baktırılmaz. Kırklı çocuk evde bırakılmaz, şeytanlar çalar derler. Kırk basan çocuk cenazenin yıkandığı su ile musalla taşında yıkanıp musallanın altından geçirilir. Kırk basan çocuk kuşburnu ağacının altından ya da sağından solundan geçirilip ağacın dalına bez bağlanır. Hastalığın o bezde kalacağına inanılır. Bebeği kırk bastıysa cuma namazından erkekler çıkmadan ev halkından biri testi ile testiyi kırıp arkasına bakmadan gelir.

Derinkuyu’da temelinde din, büyü, inanç, inanış ve tasarımların rol aldığı ad seçme ve ad koymanın hala geçmişe dayalı yansımaları da görülebilmektedir. Ad verme ile ilgili adet, inanma uygulamalardan bazıları şunlardır: Çocuğa göbek adını ebe koyar. Ölü doğan çocuğa isim konulmaz. Çocuğun ismi önceden büyükler tarafından (kayınvalide-kayınpeder) konulurdu. Şu anda ise çocuğun ismi anne ve babası tarafından konulur. İsim konulurken hoca kibleye dönüp; çocuğun sağ kulağına ezan okur ve ismi üç kere kulağına söyler. Doğan çocuklara daha çok büyüklerin isimleri verilir. Doğan çocuğa aile büyüklerinden ölmüş birinin ismi verilir. Çocuğa konulan ismin Kur’an-ı Kerim’de geçen isimlerden olmasına dikkat edilir. Çocuğa Kuran-ı Kerim’de geçen isimler verildiğinde evin bereketli olacağı inancı vardır. Hep kız çocuk dünyaya getiren kişiler erkek çocuklarının olması için; Döndü, Döne, Yeter gibi isimler koyar. Çocuğun doğduktan sonra yaşaması için; Durdu, Dursun, Yaşar ve Yaşa gibi isim konulur. Artık çocuğu olsun istemeyen kişiler ise; Songül, Yeter gibi isim koyar.

Derinkuyu’da kırklama ile ilgili derlenen bilgiler şunlardır: Kız 35. günde, oğlan 40. günde kırklanır. Kırkı çıkan çocuğa; kırk benden çıksın diyerek 3 kere

sağ omzuna, 3 kere sol omzuna su dökülür. Kırk çeşmeden su alınır. Bu suya; kemik, kum ve para atılır. Cuma günü kırklanır. Kırklama yapılan su dökülür ve arkaya bakmadan gelinir. Kırklama yapılırken 40 buğday, 40 taş, 1 demir para ve 1 iğne suya atılır çocuk öyle banyo yaptırılır ve su ayak basılmadık yere dökülür. Kırklama kalburun üstünden su dökülerek yapılır. Kırklamada kullanılan para bir çocuğa verilir. Kırklama yapılırken suya altın da atılır. Kırklama yapılırken kırk taş ve iğne testiye atılır kaynatılır. Onla hem kadın hem çocuk banyo eder. Kırklama yapılan su dört yola serpilir. Kırk uçurmak için bebek komşu ya da akraba evine götürülür; evine gidilen kişi çocuğa hediye verir. Kırk uçurmaya gidilen yerde çocuğa ya para ya da kıyafet verilir.

Derinkuyu’da da Konuşamayan-Yürüyemeyen Çocuk ile ilgili adet, inanma uygulamalardan bazıları şunlardır: Konuşamayan çocukların dil altı jiletle kesilip dil altındaki pis kanın akması sağlanır. Buna kurbağacık denir. Konuşması geciken çocuk hocaya okutturulur. Konuşması geciken çocuğun ağzına camiinin anahtarı sokulup çevrilir. Konuşması geciken çocuğa Nevşehir Kurşunlu Camii’nden su getirilip içirilir. Konuşması geciken çocuk sela zamanı dört yolun ortasında yıkanır. Çocuğun kolay yürümesi için tahtadan tekerlekler yapıp yürüteç yerine çocuğa verilir. Yürümeyen çocuğa keçi sütü içirilir. Yürüyemeyen çocuğa kaşığın sapı gösterilip çağırılır. Yürümeyen çocuk eşiğin altından biri tarafından verilip başka biri tarafından alınarak geçirilir. Yürümeyen çocuk eleğin üstünde sallanıp sonra tezeğe atılır. Yürüyemeyen çocuk cuma günü sala verilirken akraba olmayan biri tarafından camii etrafında 3 kere dolaştırılır. Yürümesi geciken çocuk delikli kayadan geçirilir. Yürümesi geciken çocuk hocaya da okutturulur. Bu uygulama kırk basmasında da uygulanır. Yürürken düşen çocukların baş parmakları birbirine bağlanıp koşarak biri gelip onu keser. Yürüyemeyen çocukların baş parmakları birbirine çoban tarafından bağlanıp kesilir.

Yaşamayan çocuk, ilk gezme, kırk uçurması, yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk, ilk diş, ilk tırnak, ilk saç ile ilgili olarak toplanan bilgiler, geleneğe dayalı birçok uygulamanın yoğun olarak yapıldığını göstermiştir.

Araştırma sahamız olan Derinkuyu’da da ilk diş, ilk tırnak ve ilk saç ile ilgili bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Dişinin kolay çıkması için çocuğa patates, soğan soyulup verilmektedir. Çocuk ilk dişini

çıkardığında bulgur kaynatılıp ev ev dağıtılır. Buna da diş bulguru denir. Amaç çocuğun dişinin kolay çıkmasıdır. Çocuğun dişi çıktığında kaynatılan bulgur ipe dizilip çocuğa asılır. Çocuğun ilk dişi çıktığında Kuran okutulur. Çocuğun ilk dişi düştüğünde o diş inek altına atılır. Amaç; çocuğun malcı (çok hayvanı olan kişi) olmasıdır. Eğer tarlaya atılırsa bundaki amaç tarlayla ilgili olması içindir. Çocuğun tırnaklarının hemen kesilmesi günah sayılır. Çocuğun tırnakları kırk çıkana kadar hırsız olacağı inancı ile kesilmez. Çocuğun adı konulurken saçı kesilir ve ağırlığınca sadaka verilir. Çocuğun saçı ömrü kısa olur diye belli bir yaşa kadar kesilmez. Çocuğun ilk saçı kesilince sandığa saklanır.

Geçiş dönemlerinin önemli bir aşaması olan evlenme geleneğinde evlilik çağı, yaşı, eş seçimi, görücülük, dünürçülük, kız isteme, nişan, nişanlılık dönemi hazırlıkları, düğüne davet, düğün hazırlıkları, kına gecesi, düğün, saçı, kısmet açma, nikâh ve gerdekle ilgili uygulamalar yoğun bir biçimde geleneğe dayalı olarak sürdürülmektedir.

Derinkuyu’da da çeşitli evlenme biçimleri görülmektedir:

Kaçırarak evlenme yaygındır. Kaçarak evlenmenin sebeplerinde en önemlisi ailelerin evliliğe karşı çıkmasıdır. Diğer bir sebep de maddi durumun yetersiz olmasıdır.

Oturak Alma olarak adlandırılan evlenme biçiminde ise kızla oğlan birbirini seviyorsa eğer kız kendi başına kaçıp da oğlan evine gelip ben kaçtım dermiş.

Beşik Kertmesi ise önceden olan ama şimdi rastlanılmayan bir evlilik biçimidir.

Yörede; berdel “denişiklik” adı ile bilinmektedir. Özlüce Köyünde çok nadir de olsa “denişiklik” devam etmektedir.

Yörede akraba evliliği yaygındır. Bunun nedenlerinden biri de malın mülkün bölünmemesidir. Akraba evliliğini destekleme amaçlı olarak “Elin (yabancınnın) hürüsünden (iyisinden- güzelinden) köyün kırısı (kötüsü) her zaman için iyi olur.” denilir.

Yörede kayınbiraderle ve baldızla evlilik vardır. Gelinin kocası öldü ise gelinin de rızası alınarak kocasının kardeşi ile evlendirilir. Bundaki amaç çocuklara yabancının babalık yapmaması ya da çocukların baba sevgisinden mahrum olmamalarıdır.

Çok evlilik nadir de olsa vardır. Kuma gelen kişiye “ferik” denir.

Düğün merasimleri ve burada yapılan çeşitli etkinlikler, düğünü anlamlandıran ve ona renk katan hususlardır. Dolayısıyla düğünlerde çeşitli oyunlar oynanır, eğlenceler düzenlenir.

Hayatın birçok alanında olduğu gibi, evlilik adetlerinde de millî ve dinî unsurlar birleştirilmektedir.

Aile yapısında görülen yeni değerlere açıklık ve toplumsal normlardaki değişme ile gençler eskiye oranla evlenme isteklerini, başta anne olmak üzere diğer büyüklerle görüşebilmektedirler.

Şehir kültürünün etkisiyle başlığın yerini altın bilezik, takı seti gibi mücevherler almıştır. Başlıktaki değişim çeyiz uygulamasında da değişikliğe sebep olmuştur. Çeyiz hazırlığında önemli bir katkı sağlayan başlığın artık alınmaması, erkek evinin çeyiz hazırlığında eskiye oranla daha aktif rol almasına sebep olmuştur. Kızın geleceğini garanti altına alma isteği ile erkek tarafından fazla takı istenmektedir. Çünkü kadının kocası öldüğünde ya da boşanma durumunda bu takılar kadında kalacaktır. Böyle bir durum söz konusu olmadığında da, ekonomik yönden ihtiyaç duyulması halinde bu takılar, zor durumda yardımcı olma fonksiyonuyla hazır kaynak olarak kullanılır.

Kız evinin sosyal-kültürel ve ekonomik durumunun göstergesi olan çeyiz, bütün Türk dünyasında olduğu gibi evlenme âdetlerinin vazgeçilmezlerindendir. Folklorun maddî kültür temsilcisi olan çeyiz, fonksiyonunu devam ettirmekle birlikte, zaman içinde verilen eşyalarda değişiklikler olmuştur. Eskiden kayın valide ile oturma yaygın olduğundan genelde sadece sandık eşyası hazırlanırken, günümüzde ekonomik duruma bağlı olarak ayrı ev açıldığından, mobilya türü eşyalar çeyize eklenmiştir. Bugün artık sandık eşyasında aşırıya kaçılmamakta, gelin olacak kızın kullanacağı kadar el işi malzeme verilmektedir. Fakat yine de

Çeyiz sandığında, yoğun el emeği gerektiren dantel masa örtüsü, yatak örtüsü, perde, oda takımı, dantelli havlular mutlaka bulunmaktadır.

Kına gecesinde yapılan uygulamalardan mum ışığı, kına, el öpme ve hediyeleşme vb. uygulamalar bütün canlılığıyla devam etmektedir. Törende yapılan uygulamalar, folklorik bir mahiyet kazanmış ve eğlence yönü artarak gelin olacak kızın heyecanını azaltmak, hüznünü ve sevincini paylaşmak amacına dönüşmüştür.

Gelin indirilirken görülen âdetlerin çoğu büyü temellidir. Kurulan yeni ailenin zararlı etkilerden ve nazardan korunması, gelinin yeni ailesine bereket, huzur ve uğur getirmesi, genel anlamda da bu mutluluk anının topluma da saçılması amacı güdülmektedir.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu ölümdür. Ölüm insan hayatının son aşamasıdır. Tıpkı doğum ve evlenme geçişlerinde olduğu gibi ölüm olgusunun etrafında da birtakım âdetler, inanmalar mevcuttur.

Ölüm normal karşılanmakta, cenazenin defnedilmesi İslami ölçülere göre yapılmaktadır. Cenaze ile ilgili bütün işlemlerde komşular arasında oldukça yüksek düzeyde yardımlaşma dikkat çekmektedir.

Ölüm çevresinde görülen âdet ve uygulamalar, bütün Türk toplulukları arasında yaşayan inanç ve düşünce sistemlerinin çoğunlukla aynı kaynaktan beslendiğini gösterir niteliktedir. Eski Türk inançlarından kaynaklanan uygulamaların çokluğu dikkat çekmektedir.

Ölümle ilgili âdet ve uygulamalar, en eski inanç sisteminden başlayarak girilen her din ve medeniyet dairesinin unsurlarıyla beslenmiş karmaşık bir yapı sergilemektedir. Süreç içinde bazı uygulamaların ortadan kalktığı bir kısmının ise devam ettiği söylenebilir. Ortadan kalkışının sebebi, hayat tarzında uygulama ortamı kalmaması veya aynı fonksiyona sahip yeni uygulamaların yaygınlık kazanmasıdır. Böyle bir değışikliğe ihtiyaç duyulmayan, yeni değer yargılarının, inanışların açıkça reddetmediğı uygulamalar ise yaşamaya devam etmiştir. Ayrıca dinî açıdan baskı ve karşı çıkmalar olmasına rağmen devam eden uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamaların bu kadar dayanıklı olabilmeleri, icra ettikleri fonksiyonları ile ilgilidir. Günümüzdeki dini yapı ile bağdaşamayan uygulamalar,

bölge halkı tarafından orijinindeki inanışla icra edilmemekte yeni anlamlar yüklenmektedir.

Ölüm âdetleri içinde değişimin en fazla “ölüm nedeniyle ilgili inanışlar”da olduğunu söylemek mümkündür. Bir takım tabiat olaylarının, rüyaların, hayvanların hareketlerinin ölüm alâmeti olarak yorumlanması bölge halkı arasında devam etmekle birlikte ölüm nedenine akılcı açıklamalar da getirilmeye çalışılmaktadır.

Mezar ve mezarlıklarla ilgili İslamiyet öncesi inanç ve âdetlerin etkisi hâlâ hissedilmektedir. Araştırma bölgesinde mezar ziyaretleri ölümün ardından yıldönümüne kadar daha sık olmakla birlikte, cuma günleri, yıldönümünde ve özellikle bayramlarda toplu halde yapılmaktadır.

Ölü yemeği ile ilgili âdetlerde hem inanç boyutunda hem de maddî kültür boyutunda değişiklikler meydana gelmiştir.

İnsan hayatının son evresini oluşturan ve öte dünyada sürdürüleceğine inanılan ebedi hayatın başlangıcı olan ölüm konusundaki inanış ve uygulamaların geleneğe dayandırıldığı görülmüştür. Ölümü düşündüren ön belirtiler, ölümden kaçınmalar, ölüm anındaki uygulamalar, ölüyle ilgili inanışlar, ölümün duyurulması, ölüm sonrasındaki diğer âdetlerden olan ölü yemeği, belirli günler, yas tutma, ölü evi, ölünün eşyaları, ruhla ilgili inanmalar, mezarlıklar, mezar ziyaretleri, mezar taşları, ölümlle ilgili atasözleri ve deyimler, eski Türk dini ve İslâm inancının kaynaşmasından oluşmaktadır.

Türk Milleti'nin köklü geçmişinin, tarihî ve kültürel birikiminin bir yansıması olarak çalışma sahamızda geçiş dönemleri ile ilgili gelenek, görenek ve inanışları oldukça zengindir.

Maddî kültürdeki değişmeye paralel olarak veya bunun etkisiyle inançlarda, gelenek ve göreneklerde, değer yargılarında da değişimler görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, Varis (2004); “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme” Milli Folklor, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61, s.124-133.
- Abdülaziz Bey (2002); Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, 3. Baskı, Hazırlayan: Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Acıpayamlı, Orhan (1974); Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etütü, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Acıpayamlı, Orhan (1992); “Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi” IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.1-14.
- Açık, Fatma (2004); “Özbekistan’da Defın ve Taziye Merasimleri” Milli Folklor, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61, s.142-148.
- Akalın, Şükrü Haluk (1993); “Üzerlik”, II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, s.247-260.
- Akbıyık, Yaşar (2003); “Dede Korkut Destanlarında Düğün ve Davet Adetleri”, Folklor Halkbilim Dergisi, Cilt 6, Sayı 51, s.40-43.
- Akbulut, Semra (2002); Karabük İli Safranbolu İlçesindeki Doğum Adet ve İnanmaları, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999, Kültür bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akçiçek, Eren (1992); “Anadolu Halk Hekimliğinde ‘Köpek’ ile İlgili Olarak Tatbik Edilmiş Ampirik Uygulama ve Tedavi Usulleri” IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara.
- Akman, Eyüp (2007); “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği Ve Safranbolu’daki Ocaklar” Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 15, No 1, s.393-400.
- Akpınar, Mehmet (2005); “Kızılcahamam Yöresi Düğün Gelenekleri ve Kına Türküleri” Milli Folklor, Cilt 9, Yıl 17, Sayı 68, s.127-133.
- Ali Rıza Bey (2001); Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, 2. Baskı, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Altun, Işıl (2004); Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- Araz, Rıfat (1995); Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

- Arıkan, İlyas (2013); “ Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın Hayatı ve Devlet Adamlığı” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Artun, Erman (2009); Türk Halkbilimi, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Artun, Erman(1998); Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları 1, Tekirdağ.
- Atalay, Besim (1985); Divanü Lügat-it Türk Tercümesi 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atalay, Besim (1998); Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi, Cilt 1-4, 4. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atlıhan, Şerife (2002); “On Yılda Bir Yörük Düğün Törenindeki Değişim” VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Genel Konular), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.15-22.
- Aydın, Mehmet (1982); “Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.2-8.
- Aydın, Mehmet (2001); “Bireysel, Toplumsal, Dinsel ve Büyüsel Gelenekler Bayat (Afyon) İlçesi Halkının Yaşayan Gelenekleri” I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.37-40.
- Aytekin, Osman (2006); Dünden Bugüne Derinkuyu, Elma Ofset Matbaacılık, Derinkuyu.
- Balaman, Ali Rıza (2002); Evlilik Akrabalık Türleri, 2. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Başçetinçelik, Ayşe (1998); Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Do-ğum-Evlenme-Ölüm, Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Beysanoğlu, Şevket (1982); “Diyarbakır ve Çevresi Halk Hekimliğinde Yatırlar” Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 35, Ankara, s.5-18.
- Binbaşoğlu, Cavit (1998); Geleneksel Kültüre Göre Türkiye’de Çocuk Eğitimi Üzerinde Bir Araştırma, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili (1984); 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar), Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Bozyiğit, A. Esat (1989); “Düğünlerimizde Güveye Ait Gelenekler ve Güvey Kınası Üzerine Bazı Yörelerdeki Uygulamalar” Türk Folkloru Araştırmaları 1989, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, s.23-31.

- Büyük Larousse (1992); “Çeyiz”, c.5, Gelişim Yayınları, İstanbul, s.2668.
- Cicioğlu, M. Nurullah (2006); Geçit Ritleri Bağlamında Ölüm: Gaziantep Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağlayan, Handan (1997); “Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Yas Gelenekleri” V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.87-108.
- Çevirme, Hülya ve Ayşe Sayan (2005); “Alkarısı İnanmaları ve Bilim” Milli Folklor, Cilt 9, Yıl 17, Sayı 65, s.67-72.
- Devellioğlu, Ferit (2010); Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, 10. Basım, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, Cem (2004); Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 7. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Durdu, Aydın ve Bircan Kalaycı Durdu (1998); “Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyü’nde Ölüm” Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 275, Ankara, s.47-101.
- Ekici, Savaş (1996), “İslahiye İlçesi Düğün Adetleri Çerçevesinde Halk Müziği”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.68-77.
- Ekici, Savaş (1997); “Gaziantep’te Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri Üzerine Bir Araştırma” V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.122-141.
- Er, Tülay (1996); “Dörtdivan Kasabasında Evlenme Adetleri” I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.169-176.
- Er, Tülay (1997); “Ürgüp ve Çevresi Evlenme Adetlerinde Meydana Gelen Sosyal ve Kültürel Değişmeler” V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.191-201.
- Ercan, Emine Hilal (2006); “Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi” Milli Folklor, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 69, s.72-82.
- Erdentuğ, Nermin (1977); Sosyal Âdet ve Gelenekler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, Zübeyde (1996); “Ankara’nın Akyurt İlçesine Bağlı Elecik Köyü’nde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar” I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.185-189.

- Ergin, Muharrem (2001); Dede Korkut Kitabı, 23. Basım, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Erk, Zümrüt (1976); Anadolu’da Kırklama, 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, K.T.B., M.F.A.D. Yay: 21, Ankara
- Eröz, Mehmet (1996); Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ersoy, Ruhi (2002); “Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller” Milli Folklor, Cilt 7, Yıl 14, Sayı 54, s.86-101.
- Esin, Ufuk (1998a); “Doğal Çevre ve Kültürler”, Kapadokya, İstanbul, s.64-78.
- Esin, Ufuk (1998b); “Paleolitik’ ten Tunç Çağı Sonuna: Tarih Öncesi Çağların Kapadokyası” Kapadokya, İstanbul, s.65.
- Gökalp, Ziya (1991); Türk Uygarlığı Tarihi, Hazırlayan: Yusuf Çotuksöken, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Gönen, Sinan (2006); “Dede Korkut Hikâyeleri’ nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri”, Milli Folklor, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 69, s.62-71.
- Gözaydın, Nevzat (1991); Folklor Dünyasından, Yargı Yayınları, Ankara.
- Günay, Umay (2000); “İslami Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi” Milli Folklor, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 46, s.4-9.
- Güngör, Harun (1992); “Kayseri’de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Âdet ve İnanışları” Milli Folklor, Cilt 2, Yıl 4, Sayı 14, s.7-11.
- Gürbüz, Elif (1995); “Diş Hediği Geleneğinin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları” Milli Folklor, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 28, s.81-83.
- Güvenç, Bozkurt (1999); İnsan ve Kültür, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Güzelbey, Cemil Cahit (1982); “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 35, Ankara, s.19-36.
- Hoşcan Bilge, Mine(2012), Handan Öztürk’ün “Yalnız Bebekler” Adlı Eserinin Edebi Metin ve “Yüzyıllar Önce Kapadokya...” Üzerinden İnceleme ve Değerlendirilmesi, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Nevşehir Üniversitesi Kapadokya Araştırma ve Uygulama Merkezi (Nevkam) Yayınları, Nevşehir
- İnan, Abdülkadir (2006); Tarihte ve Bugün Şamanizm–Materyaller ve Araştırmalar, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kabak, Turgay (2011); Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

- Kalafat, Yaşar (1996); İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kalafat, Yaşar (1997); Özbekistan–Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançlarında Doğum, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.249-271.
- Kalafat, Yaşar (2000); Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kalafat, Yaşar (2005); Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, 4. Baskı, Babil Yayıncılık, Ankara.
- Kalafat, Yaşar (2007); Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Karabulut, Murat (1997); Azerbaycan Toy Eğlenceleri ve Türkiye Varyantları Üzerine Bir Değerlendirme, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.214-219.
- Kaya, Mehmet (2011), “XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu”, Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, C. 5, Nevşehir.
- Kılıç, Abdullah (1998); Isparta Halk Kültüründen Örnekler, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay. :268 Ankara.
- Kibar, Osman (2005); Türk Kültüründe Ad verme – Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Korat, Gürsel (2005); Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya, İstanbul.
- Korkmaz, Kürşat M. (1999); “Elli Yıl Önceki Gaziantep’te Gelin ve Damat” Milli Folklor, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 42, s.92-95.
- Nahya, Zümrüt (1984); Urfa’da Doğum Gelenek ve Görenekleri, Türk Folkloru Araştırmaları 1983, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 52, Ankara: 73-80.
- Nevşehir İl Yıllığı–1998 (1999); Ankara: Başbakanlık.
- Nevşehir, (2018); http://www.nevsehir.bel.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=117 (Erişim Tarihi:27.04.2018)
- Nufus, (2018); https://www.nufusu.com/ilce/derinkuyu_nevsehir-nufusu (Erişim Tarihi: 27.04.2018)
- Ögel, Bahaeddin (2001); “Türk Kültürünün Gelişme Çağları” Cilt 1-2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- Öğüt Eker, Gülin (1998); “Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri” Milli Folklor, Cilt 5, Yıl 10, Sayı 40, s.15-30.
- Örnek, Sedat Veyis (1977); Türk Halkbilimi, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (1979); Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (2000); Türk Halkbilimi, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özcan, Haluk Sinan (1993); Muş İlinde Yüzgörümlüğü, Milli Folklor, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 19, s.51.
- Özkul, Abdurrahman (1991); Dünden Bugüne Nevşehir ve Yöresi Tarihi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1991.
- Öztürk, İsmail (1983); “Yenikent Köyü’nde Çocuklara Ad Koyma ve Çocuğa İlişkin İnanmalar-Uygulamalar” Türk Folkloru Araştırmaları 1982, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 44, Ankara, s.167-176.
- Polat, Kemal (2003); Kırgızlar’da Doğum, Evlenme ve Ölüm Fenomenleri, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Roux, Jean – Paul (1999); Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm, Çeviren Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Salih, Durmuhammed ve Yaşar Kalafat (2000); “Hazara Türklerinde Halk İnançları” Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Yıl 8, Sayı 20, s.31-52.
- Sevindik, Hüseyin (1996); “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneginin Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi” I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.227-242.
- Seyidoğlu, Bilge (1985); Erzurum Efsaneleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sınayuç, Osman (1977); Çorum’da Çocukların Yetiştirilmeleri T.F.A Yıllığı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Solmaz, Niyazi (2006); Kaynarca Evlenme Gelenekleri, Irmak Kültür-Sanat Dergisi, Yıl 6, Sayı 70, Sakarya, s.66-74.
- Şahin, Öznur Sakine (1996); “Kuskan Beldesi Evlenme Adetleri”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.243-249.
- Şahin, Yüksel (2000); “Bartın Merkez’de Evlenme Düğünü Adetleri” Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.69-78.

- Şavk, Ülkü ÇELİK (2002); “Karakalpak Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme” Milli Folklor, Cilt 7, Yıl 14, Sayı 54, s.62-67.
- Şişman, Bekir (2002); “Samsun Yöresi’nde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar” Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.445-469.
- Tanyol, Cahit (1970); Sosyolojik Açından Din, Ahlak, Laiklik ve Politika Üzerine Diyaloglar, İstanbul.
- Tatçı, Mustafa (1991); “Silvan’da Diş Hediği” Milli Folklor, Cilt 2, Yıl 3, Sayı 12, s.38.
- Tezcan, Mahmut (1998a); “Çocuk Nişanlılığı – Afyon Çayırbağ Köyü Örneği”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.191-204.
- Tezcan, Mahmut (1998b); “Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Ülkemizde Akraba Evlilikleri”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.205-218.
- Tezcan, Mahmut (1998c); “Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli” Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.219-230.
- Tunakan, Burcu (1997); Ayaş İlçesi Oltan Köyü Düğün Gelenekleri, Kına Adetleri ve Kına Türküleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Ahmet (1991); “Törelerimizde “Kalın” (Başlık) Âdeti” Milli Folklor, Cilt 2, Yıl 3, Sayı12, s.39-42.
- Turan, Osman (2000); Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, Cilt 1-2, 13. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Türk, Hüseyin (1989); “Güneyevler Köyü’nde Doğumla İlgili Bazı Geleneksel Uygulamalar ve Boş İnançlar”, Türk Folkloru Araştırmaları 1989, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 114, Ankara, s.103-117.
- Türk, Hüseyin (1989); Güneyevler Köyü’nde Doğumla İlgili Bazı Geleneksel Uygulamalar ve Boş İnançlar, Türk Folkloru Araştırmaları 1989, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 114, Ankara, s. 106-107.
- Türkçe Sözlük (1998); 9. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (1982); “Doğu Anadolu’da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları” II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.587-597.

- Türkten, Nevzat (1995); “Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyi’nin Ön Plana Çıktığı Safhalar”, Editör: Ahmet Buran, Tuncer Gülensoy Armağanı, Ajans Emek, Kayseri, s.75-79.
- Uçar, Müjgan (1976); Anadolu Folklorunda Fadime Ana, T.F.A. Yıllığı, Kültür Bakanlığı, M.F.A.D. Yay.:17, Ankara.
- Uslu, Mustafa (1997); “Yozgat Yöresinde Dini Bayram Hazırlığı, Kutlaması ve Mezar Ziyaretleri”, Milli Folklor, Cilt 5, Yıl 9, Sayı 33, Ankara, s.139-144.
- Uslu, Mustafa (1996); “Yozgat’ta Göz Değmesine Karşı Alınan Tedbirler”, Milli Folklor, Cilt 4, Yıl 8, Sayı 31/32, Ankara, s.173-174.
- Üçer, Müjgan (1997); “Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar” V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.164-179.
- Üçer, Müjgan (2002); “Beşik-Eşik-Keşik Sivas’ta Ölümle İlgili İnanışlar Sözlü Gelenek ve Sivas Mezarlıkları” Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.507-541.
- Yakıcı, Ali (1992); Anadolu Düğün Geleneğinin Sosyal Hayata, Sanata ve Edebiyata Etkisine Dair” Milli Folklor, Cilt 2, Yıl 4, Sayı 13, s.28-31.
- Yalman (Yalgın), Ali Rıza (1993); Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yardımcı, Mehmet (1993); “Çukurova’da Ölümle İlgili İnanışlar Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili” 2. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bidirileri, Adana Ofset, Adana.
- Yıldız, Naciye (2002); “Kastamonu’nun İlçesi Abana’da Halk Kültürü” Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.551-567.
- Yılmaz, Faruk (1999); İlk Çağdan Günümüze Niğde Tarihi, Niğde.
- Yılmaz, Raci (2006); “Geyve Folkloru” Irmak Kültür Sanat Dergisi, Yıl 6, Sayı 61, Sakarya, s.38-39.
- Yoloğlu, Güllü (1999); Türklerin Aile Merasimleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.17-18.
- Yüksel, Dilek (2007); Gaziantep Ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış Ve Uygulamalar, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Yüksel, Dilek (2007); Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1: Adem Gümüş, 69 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK2: Ahmet Ertaş, 62 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK3: Ahmet Karataş, 79 yaş, Okuma yazma var, Yazıhüyük Kasabası.
- KK4: Ahmet Yenisu, 70 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
- KK5: Ali Poyraz, 55 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK6: Aynur Karataş, 52 yaş, Okuma yazma var, Derinkuyu Merkez
- KK7: Baki Çifcibaşı, 57 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK8: Behlül Poyraz, 54 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK9: Behzat Altundaş, 77 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
- KK10: Belgizar Poyraz, 72 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK11: Burhan Öğüç, 78 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK12: Cansu Pekcanlı, 26 yaş, Okuma yazma var, Yazıhüyük Kasabası.
- KK13: Döndü Kabak, 57 yaş, Okuma yazma yok, Derinkuyu Merkez.
- KK14: Döndü Turhan, 44 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK15: Duran Poyraz, 77 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK16: Durmuş Koca, 76 yaş, Okuma yazma yok, Güneyce Köyü.
- KK17: Efendi Erbaş, 46 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK18: Elmas Çifcibaşı, 62 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
- KK19: Emre Demirdöven, 30 yaş, Okuma yazma var, Til Köyü.
- KK20: Enver Fahri Poyraz, 72 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK21: Fatma Erikçi, 65 yaş, Okuma yazma yok, Doğala Köyü.
- KK22: Fatma Mihriban Poyraz, 70 yaş, Okuma yazma yok, Doğala Köyü.
- KK23: Fatma Öğüç, 49 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK24: Döndü Çifcibaşı, 52 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
- KK25: Fatma Poyraz, 65 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
- KK26: Ferhat Poyraz, 77 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.

KK27: Gülbahar Poyraz, 52 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK28: Gülbeyaz Karataş, 59 yaş, Okuma yazma var, Suvermez Köyü.
KK29: Gülsüm Poyraz, 75 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
KK30: Gündem Ertaş, 60 yaş, Okuma yazma var, Suvermez Köyü.
KK31: Hamdiye Erbaş, 49 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
KK32: Hamiyet Çıfcıbaşı, 72 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
KK33: Hanife Çıfcıbaşı, 70 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
KK34: Hasan Karataş, 83 yaş, Okuma yazma var, Yazıhüyük Kasabası.
KK35: Hatice Bilgin, 69 yaş, Okuma yazma var, Kuyulutatlar Köyü.
KK36: Hatice Ertaş, 86 yaş, Okuma yazma yok, Suvermez Köyü.
KK37: İnci Çördük, 49 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK38: Hatice Karataş, 75 yaş, Okuma yazma yok, Yazıhüyük Kasabası.
KK39: Havva Soner, 72 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
KK40: Hayriye Demir, 102 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
KK41: Hayriye Demirdöven, 78 yaş, Okuma yazma yok, Til Köyü.
KK42: Himmert Ertaş, 92 yaş, Okuma yazma var, Suvermez Köyü.
KK43: İbrahim Demir, 98 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
KK44: İbrahim Gündoğan, 32 yaş, Okuma yazma var, Derinkuyu Merkez.
KK45: İkbāl Karakelle, 66 yaş, Okuma yazma yok, Doğala Köyü.
KK46: İlknur Günaydın, 38 yaş, Okuma yazma var, Doğala Köyü.
KK47: İsmail Çıfcıbaşı, 85 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
KK48: İsmail Demir, 83 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
KK49: İsmail Öğüç, 76 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
KK50: Kenan Erbaş, 37 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
KK51: Kerim Kocatepe, 81 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
KK52: Mahmut Göztepe, 58 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
KK53: Mehmet Bozkurt, 45 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.

KK54: Mehmet Demir, 64 yaş, Okuma yazma yok, Özlüce Köyü.
KK55: Meral Gümüş, 41 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK56: Mesut Ekinci, 29 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
KK57: Methiye Poyraz, 52 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK58: Muammer Demirdöven, 78 yaş, Okuma yazma var, Til Köyü.
KK59: Mustafa Erbaşı, 76 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
KK60: Mustafa Göztepe, 42 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
KK61: Mustafa Işık, 53 yaş, Okuma yazma var, Til Köyü.
KK62: Mustafa Özdemir, 46 yaş, Okuma yazma var, Suvermez Köyü.
KK63: Naciye Çifcibaşı, 80 yaş, Okuma yazma yok, Özlüce Köyü.
KK64: Necla Çapar, 58 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
KK65: Nurten Günaydın, 41 yaş, Okuma yazma var, Doğala Köyü.
KK66: Pembe Kabakçı, 77 yaş, Okuma yazma yok, Doğala Köyü.
KK67: Pınar Poyraz, 23 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK68: Refiye Demir, 75 yaş, Okuma yazma yok, Çakıllı Köyü.
KK69: Rifat Çördük, 79 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK70: Sadiye Yılmaz, 63 yaş, Okuma yazma yok, Suvermez Köyü.
KK71: Saime Çifcibaşı, 45 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK72: Saniye Karataş, 62 yaş, Okuma yazma var, Suvermez Köyü.
KK73: Selahattin Erbaşı, 68 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
KK74: Selma Demirdöven, 48 yaş, Okuma yazma var, Til Köyü.
KK75: Selver Çifcibaşı, 62 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
KK76: Serpil Emine Işık, 52 yaş, Okuma yazma var, Til Köyü.
KK77: Seval Erikçi, 37 yaş, Okuma yazma var, Doğala Köyü.
KK78: Sevim Çifcibaşı, 73 yaş, Okuma yazma var, Çakıllı Köyü.
KK79: Suna Polat, 33 yaş, Okuma yazma var, Kuyulutatlar Köyü.
KK80: Süleyman Çataltepe, 59 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.

- KK81: Süleyman Yılmaz, 67 yaş, Okuma yazma var, Suvermez Köyü.
- KK82: Şahin Öğüç, 27 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK83: Şule Demir, 57 yaş, Okuma yazma var, Derinkuyu Merkez.
- KK84: Tülay Demir, 41 yaş, Okuma yazma var, Derinkuyu Merkez.
- KK85: Yadigar Yılmaz, 35 yaş, Okuma yazma var, Kuyulutatlar Köyü.
- KK86: Yaşar Altuntaş, 57 yaş, Okuma yazma var, Özlüce Köyü.
- KK87: Yaşar Bozkurt, 45 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK88: Yıldırım Keskin, 35 yaş, Okuma yazma var, Derinkuyu Merkez.
- KK89: Yurdagül Kabakçı, 34 yaş, Okuma yazma var, Doğala Köyü.
- KK90: Yusuf Demirdöven, 83 yaş, Okuma yazma yok, Til Köyü.
- KK91: Nurcan Aktepe, 20 yaş, Okuma yazma var, Derinkuyu Merkez.
- KK92: Yusuf Erbaş, 46 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK93: Zehra Öğüç, 73 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK94: Zeynep Kaplan, 76 yaş, Okuma yazma yok, Derinkuyu Merkez.
- KK95: Zöhre Karataş, 38 yaş, Okuma yazma yok, Yazıhüyük Kasabası.
- KK96: Züleyha Karakelle, 64 yaş, Okuma yazma yok, Doğala Köyü.
- KK97: Züleyha Poyraz, 41 yaş, Okuma yazma var, Doğala Köyü.
- KK98: Zülfikar Işık, 32 yaş, Okuma yazma var, Til Köyü.
- KK99: Ünüş Karataş, 57 yaş, Okuma yazma var, Derinkuyu Merkez.
- KK100: Ali İhsan Erbaş, 32 yaş, Okuma yazma var, Güneyce Köyü.
- KK101: Aynur Doğan, 46 yaş, Okuma yazma yok, Suvermez Köyü.

EKLER

Ek 1. Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Derinkuyu’da Bebek Mevlidi

Fotoğraf 2: Derinkuyu’da Diş Hedigi Töreni

Fotoğraf 3: Derinkuyu’da Sünnet Töreni

Fotoğraf 4: Nazardan Korunma Amaçlı Eve Asılan Üzerlik

Fotoğraf 5: Nazardan Korunma Amaçlı Eve Asılan Üzerlik

Fotoğraf 6: Kaplumbağa

Fotoğraf 7: Derinkuyu’da Nişan Töreni

Fotoğraf 8: Derinkuyu’da Nişan Töreninde Yemek İkramı

Fotoğraf 9: Derinkuyu’da Nişan Bohçası

Fotoğraf 10: Derinkuyu’da Nişan Töreninde Dua

Fotoğraf 11: Derinkuyu’da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme

Fotoğraf 12: Derinkuyu’da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme

Fotoğraf 13: Derinkuyu’da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme

Fotoğraf 14: Derinkuyu’da Nişan Töreninde Kıza Alınan Eşyaları Davetlilere Gösterme

Fotoğraf 15: Derinkuyu’da Kına Tepsisi

Fotoğraf 16: Derinkuyu’da Kına Gecesi

Fotoğraf 17: Derinkuyu’da Davetlilere Kına Dağıtımı

Fotoğraf 18: Derinkuyu’da Kına Gecesi

Fotoğraf 19: Derinkuyu’da Kına Gecesi

Fotoğraf 20: Derinkuyu’da Damadın Omzuna Atılan Ay Yıldızlı Yeşil Örtü

Fotoğraf 21: Derinkuyu’da Kına Gecesinde Kuruyemiş İkrâmı

Fotoğraf 22: Derinkuyu’da Kına Gecesinde Takı Töreni

Fotoğraf 23: Derinkuyu’da Bayraktar

Fotoğraf 24: Derinkuyu’da Gelin Kuşığı

Fotoğraf 25: Derinkuyu’da Gelin Kuşığı Bağlama Adeti

Fotoğraf 26: Derinkuyu’ da Gelinin Baba Evinden Çıkması

Fotoğraf 27: Derinkuyu’da Gelinin Baba Evinden Ayrılışı, Vedalaşması

Fotoğraf 28: Derinkuyu’da Gelinin Baba Evinden Ayrılışı, Vedalaşması

Fotoğraf 29: Derinkuyu’da Düğün

Fotoğraf 30: Derinkuyu’da Düğünde Oğlan Evinin Önünde Eğlence

Fotoğraf 31: Derinkuyu Düğünlerinde Deve Oyunu

Fotoğraf 32: Derinkuyu Düğünlerinde Deve Oyunu ve Erkeklerin Kadın Kılığına Girmesi

Fotoğraf 33: Derinkuyu’da Gelin Arabası

Fotoğraf 34: Gelin Çeyizi

Fotoğraf 35: Gelin Çeyizi

Fotoğraf 36: Gelin Çeyizi

Fotoğraf 37: Derinkuyu’da Eski Zamanlarda Giyilen Gelin Şapkası

Fotoğraf 38: Derinkuyu'da Eski Zamanlarda Giyilen Gelin Şapkası

Fotoğraf 39: Derinkuyu'da Eski Zamanlarda Giyilen Gelin Şapkası

Fotoğraf 40: Derinkuyu’da Düğün Eğlencelerinde Kullanılan Zil

Fotoğraf 41: Derinkuyu’da Düğün Eğlencelerinde Kullanılan Def

Fotoğraf 42: Derinkuyu' da Düğün Yemeği

Fotoğraf 43: Derinkuyu' da Düğün Yemeği

Fotoğraf 44: Derinkuyu’da Düğün Eğlencesi

Fotoğraf 45: Derinkuyu’da Gelin Sinisi

Fotoğraf 46: Derinkuyu’da Düğün Yemeği Dağıtımı

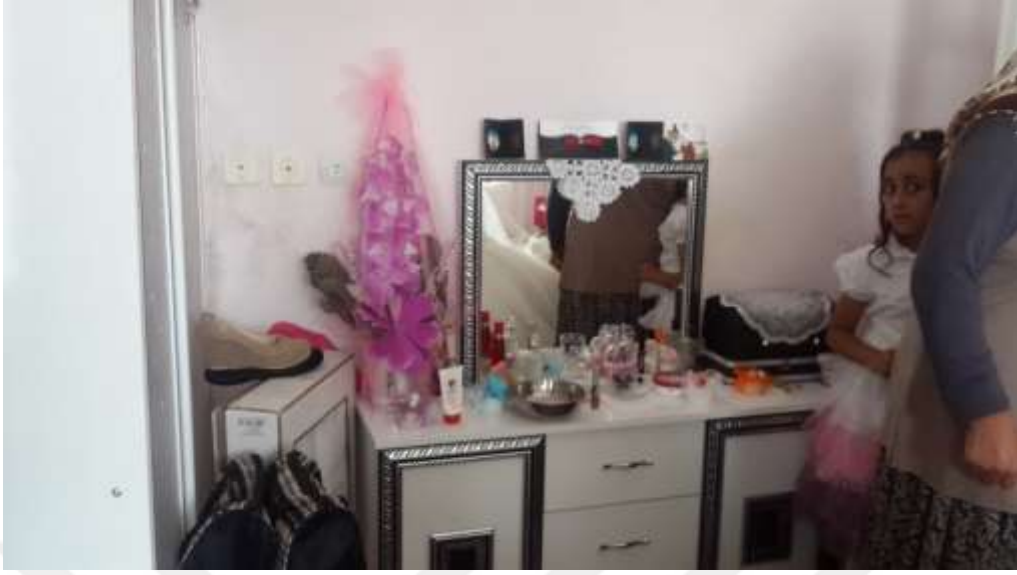
Fotoğraf 47: Derinkuyu’da Düğün Bulaşığı Yıkama

Fotoğraf 48: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 49: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 50: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 51: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 52: Derinkuyu’da Gelin Evi Dizme

Fotoğraf 53: Musalla Taşı

Fotoğraf 54: Derinkuyu- Çakıllı'da Mezarlık Girişi

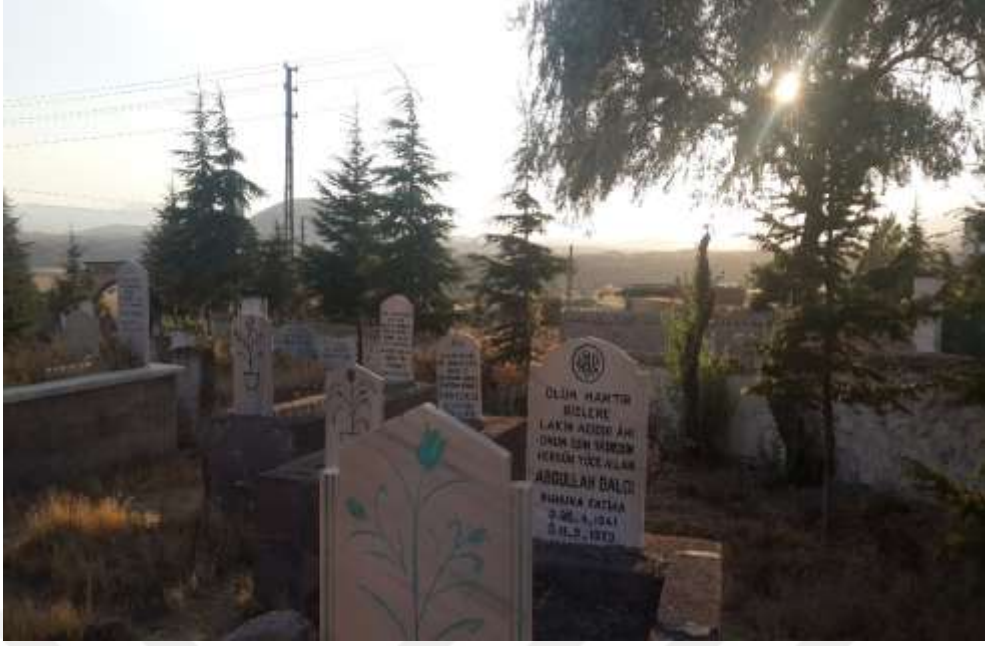
Fotoğraf 55: Derinkuyu'da Mezarlık Girişindeki Hayrat

Fotoğraf 56: Derinkuyu'da Eski Mezar Örneği

Fotoğraf 57: Derinkuyu'da Eski Mezar Örneği

Fotoğraf 58: Derinkuyu'da Yeni Mezar Örnekleri

Fotoğraf 59: Derinkuyu'da Yeni Mezar Örnekleri

Fotoğraf 60: Derinkuyu'da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyareti

Fotoğraf 61: Derinkuyu'da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyareti

Fotoğraf 62: Derinkuyu’da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyareti

Fotoğraf 63: Derinkuyu’da Bayram Namazı Sonrası Mezarlık Ziyaretinde Lokum Dağıtımı

Fotoğraf 64: Derinkuyu Aziz Theodoros Trion Kilisesi (Üzümlü Kilisesi)

Fotoğraf 65: Derinkuyu Aziz Theodoros Trion Kilisesi (Üzümlü Kilisesi)

Fotoğraf 66: Derinkuyu- Til Köyü Eski Cami

Fotoğraf 67: Derinkuyu'da Eski Bir Cami

Fotoğraf 68: Derinkuyu’da Eski Bir Mimari Örneği

Fotoğraf 69: Derinkuyu’da Eski Bir Mimari Örneği

Fotoğraf 70: Derinkuyu’da Eski Bir Mimari Örneği

Fotoğraf 71: Derinkuyu- Çakıllı Köyü’nden Bir Mağara

Fotoğraf 72: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nden Eski Bir Mağara

Fotoğraf 73: Derinkuyu'da Eski Bir Kervansaray

Fotoğraf 74: Hayvan Postundan Yapılmış Çarık

Fotoğraf 75: Enlik (Orak kullanırken ele zarar vermesin diye kullanılır.)

Fotoğraf 76: Yalak (Çeşme)

Fotoğraf 77: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri

Fotoğraf 78: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri ve Satıcısı

Fotoğraf 79: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri

Fotoğraf 80: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri

Fotoğraf 81: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri

Fotoğraf 82: Derinkuyu'nun Meşhur Bebekleri ve Satıcısı

Fotoğraf 83: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nde Basta (Pazar)

Fotoğraf 84: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nden Bir Görüntü

Fotoğraf 85: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nde Bulgur Kaynatma

Fotoğraf 86: Derinkuyu- Çakıllı Köyü'nde Makarna ve Manti Yapımı

Fotoğraf 87: Derinkuyu'nun Meşhur Yemeği Dolaz Yapımı

Fotoğraf 88: Çakıllı Köyü Savak Yaylası Adı Verilen Şenlikte Dolaz İkramı

Fotoğraf 89: Derinkuyu'nun Meşhur Simiti

Fotoğraf 90: Derinkuyu'nun Meşhur Yemeği Sulu Köfte

Fotoğraf 91: Derinkuyu'da Bir Yemek Daveti

Fotoğraf 92: Derinkuyu’da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Nohutlu Çorba

Fotoğraf 93: Derinkuyu’da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Yaprak Sarma

Fotoğraf 94: Derinkuyu’da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Kabak ieği Dolması

Fotoğraf 95: Derinkuyu’da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Tatlılar

Fotoğraf 96: Derinkuyu’da Bir Yemek Davetinde Pişirilen Meşhur Tatlı

Fotoğraf 97: Derinkuyu- Çakıllı’dan Bir Köy Fırını

Fotoğraf 98: Derinkuyu'nun Meşhur Köy Ekmeği

ÖZGEÇMİŞ

Sevim Çıfcıbaşı, 1990 yılında İstanbul’da doğdu. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde lisans eğitimini, 2015 yılında Sakarya Üniversitesi’nde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2014-2015 Eğitim Öğretim yılında Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde yüksek lisansa başlamıştır. 2015-2016 yıllarında Birikim Eğitim Kurumları’nda Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, 2016-2017 yılları arasında ise Sancaktepe Belediyesi Bilgi Evleri’nde Türkçe Öğretmenliği yaptı. 2017 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi Türk Dili Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi’nde (TÖMER) Okutman olarak görev yapmaktadır.